

Зиновій КНИШ

ЯРОСЛАВ БАРАНОВСЬКИЙ

**ПЕРШЕ УКРАЇНСЬКЕ
НАЦІОНАЛІСТИЧНЕ ВИДАВНИЦТВО
В ЄВРОПІ**

ПАРИЖ - 1990

Зиновій КНИШ

Ярослав БАРАНОВСЬКИЙ

жертва злоби й ненависти

**ПЕРШЕ УКРАЇНСЬКЕ
НАЦІОНАЛІСТИЧНЕ ВИДАВНИЦТВО
В ЄВРОПІ**

ПАРИЖ - 1990

© P.I.U.F - Paris - Juillet 1990

Dépôt légal - Septembre 1990

Ця книжка появляється з великим опізненням, на що склалося багато різних причин. Перш за все воєнна хуртовина та післявоєнний хаос, як також розсіяння українців по світі, що утруднювало знайти людей і зібрати потрібний від них матеріал, що приходилось також із трудом, бо страх сціпив їм уста, і треба було їх переконувати, що настав час уже розказати правду. Деякі з тих, що багато в цій справі могли б були сказати — передчасно зійшли з цього світу. В ході цієї праці виринали щораз то нові справи, що вимагали розслідування і ґрунтовної перевірки. І так минуло майже півстоліття, заки Організація Українських Націоналістів змогла виконати свій обов'язок супроти її карного члена і члена її Проводу, сл. п. д-ра Ярослава Барановського, що в розквіті своїх сил за неї втратив життя.

За Пресово-Видавничу Референтуру
Проводу Українських Націоналістів

Василь Нагірняк

Червень, 1990 р.

8. І повстав Каїн на Авеля, брата свого — і вбив його.
9. І сказав Господь Каїнові: «Де Авель, твій брат?»
А той відказав: «Не знаю, чи я сторож брата свого?
10. І сказав Господь: «Що ти зробив? Голос крові брата твого взиває до мене з землі.
11. А тепер ти проклятий від землі, що розкрила уста свої, щоб прийняти кров твого брата з твоєї руки.

Книга Буття, IV. 8-11

I

Одного гарного травневого пополудня, на тихій вулиці Матейка між площею св. Юра і т. зв. у Львові Єзуїтським Городом пролунав гук вистрілу. Здивовані нечисленні прохожі побачили, що на бруку лежить молодий чоловік, а коли підбігли до нього — він уже не жив.

Хто була ця молода людина? Хто вбив її серед білого дня в центрі Львова? За що позбавлено його життя?

Перше питання вияснив комунікат Проводу Українських Націоналістів, повідомляючи, що 11 травня 1943 року, коло першої години пополудні, на бруку міста Львова недалеко площі св. Юра, на 37-му році свого життя, впав на стійці боець-революціонер, доктор прав і суспільних наук, Ярослав Барановський. Вбила його ззаду револьверова куля скритовбивника.¹⁾

А щоб дістати відповідь на дальші питання, треба нам розказати ближче про жертву скритовбивства і вернутися десяток років назад.

Ярослав Барановський, народжений 1906 року в родині о. Володимира й Мальвіни Барановських, закінчив гімназію в Станиславові (тепер Івано-Франківськ). У той час (1922-1925 роки) діяв там сильний осередок Української Військової Організації, звідки сотник Юліян Головінський, тодішній її Крайовий Комендант, вибрав до славної в історії УВО т. зв. «Летючої Бригади» кількох її членів, а між ними Ярослава Барановського, що став членом УВО, ще заки вийшов з гімназійних murів. У «Летючій Бригаді» був він наймолодшим членом. Як бойовик, брав участь у кількох її виступах у 1924 і 1925 роках, м. і. два рази в нападі на поштовий амбулянс під Калушем і в бравурній акції на подвір'ї головної пошти у Львові, не рахуючи дрібних актів, що їх УВО ніколи не виявила.

¹⁾ Гл. Додаток, ч. 1.

Скоріше чи пізніше мусіла його постигнути доля кожного бойовика — він попався в руки польської поліції і сидів на лаві підсудних у т. зв. процесі поштовців у Львові, що відбувався в часі від 1 червня до 3 липня 1926 року. Несподівано для всіх, цей процес закінчився дуже низькими присудами. Передбачувано кари між 5 і 15 років тюрми, бо в тих акціях УВО один поліцист згинув, а другого тяжко поранено, так, що став він нездатним до праці інвалідом. А тим часом найвищий присуд виносив 8 років, другий — 6 років, а всі решта — від 5 років униз. Брати Барановські отримали по три роки важкої тюрми.

Преса — польська, жидівська й українська — пояснювала це тим, що якраз тоді стався державний переворот у Варшаві, до влади дійшов маршалок Юзеф Пілсудський, поляки — навіть його противники — передбачували його ініціативу для покращання українсько-польських взаємин і навіть польські шовіністичні кола Львова, не знаючи в початках, на яку стати, не хотіли наражуватися новому режимові і суворими присудами загострювати положення. Оманні надії не здійснилися, хтонебудь так думав — грубо помилився, бо режим «пілсудчиків», як тільки закріпився, затискував українське національне життя незгірш найбільш запеклих україножерів з табору польської народової демократії (ендеків).

У тюрмі брати Барановські захворіли, старший Роман, пізніший польський конфідент і провокатор, на туберкульозу легенів і вже ніколи не вилікувався, а молодший, Ярослав стояв на дорозі до того ж самого. На прохання родини обнижено їм кару й обидва брати Барановські знайшлися на волі один рік скоріше.

Залишаємо на боці Романа; його відреклася вся родина, а поліція, використавши його докраю і коли вже став їй непотрібний, закинула йому роботу на два боки — і для поліції і для ОУН — посадила на лаву обвинувачених у процесі за вбивство посла Тадеуша Голуфка і довела до засуду на 10 років тюрми, звідки він уже не вийшов живий. Загально прийнято, що помер він від сухот у в'язниці Св. Хреста в околицях міста Кельце, але вся його темна справа, чорна душа й обставини його смерті до сьогодні не вияснені.²⁾

Ярослав Барановський вернувся до праці в УВО, але вже не в Бойовій Референтурі, а в пропаганді. Для оправ-

²⁾ Гл. Додаток, ч. 2.

дання і легального прикриття свого перебування у Львові записався він на якісь курси, мабуть торговельні, тепер трудно це точно ствердити. У студентському житті участі не брав, бо всі студентські товариства прив'язані були до котроїсь з високих шкіл у Львові і членами в них могли бути тільки студенти даної школи, наприклад, Українська Студентська Громада і Медична Громада — у львівському університеті, товариство студентів політехніки «Основа» — при львівській політехніці, товариство студентів ветеринарії «Ватра» — при своїй академії і т. д. А ті курси чи школа були чимсь посереднім між середньою та високою школою. З тієї самої причини не міг бути членом студентського відділу в Союзі Української Націоналістичної Молоді. Але належав до «Пласту», часто можна було його бачити в пластовому однострою. Це давало йому прикриття для мандрівок по горах і під кордоном, коли йшлося про транспорти «Сурми» та іншої націоналістичної літератури, або про вишкільні курси в горах.

До пропаганди в УВО належали тоді такі справи:

1. Кольпортаж «Сурми» і дрібних брошур, що їх друкувала УВО за кордоном. Легальні видання, наприклад, націоналістичні студентські журнали («Студентський Вісник», «Національна Думка» і т. п.) вийнято з референтури пропаганди, їх розповсюджувано явними способами. Так само і «Розбудову Нації», доки не втратила вона в Польщі права поштової доставки, т. зв. поштового дебіту.

2. Розповсюдження летючок і відозв УВО, що їх видавала Крайова Команда чи то з нагоди деяких річниць, чи то загального програмового змісту.

3. Влаштовувати — спільно з Бойовою Референтурою — вишкільні курси для членів і членок УВО, у закритих приміщеннях по містах і на вільній природі в горах.

4. Пильнувати, щоб відзначування річниць важливих подій з найновіших часів української історії, з визвольних змагань та з діяльності УВО всюди відбувалися своєчасно, використовуючи до того легальні фірми й церковні форми.

Майже вся та ділянка праці пізніше перейшла до ОУН, що в тому часі ще не існувала.

Під час масових арештувань після атентату на Східні Торги у Львові в вересні 1929 року Ярослав Барановський мусів скриватися і потім виїхав за кордон, до Чехо-Словаччини. Там записався до університету, студював право та суспільні науки, студії закінчив ступенем доктора.

У Празі буйно плило українське студентське життя і Ярослав Барановський брав у ньому жваву участь.

Як член Української Академічної Громади, Ярослав Барановський пірнув у її внутрішнє життя, зокрема в секції «Зарево». Душею «Зарева» був Олег Кандиба-Ольжич, належали туди й інші націоналісти, наприклад, Кость Мельник, пізніший близький співробітник Ярослава Барановського в ЦеСУСі, а подекуди теж і в організаційних справах. Одну з доповідей Ярослава Барановського в «Зареві» п. н. «Аполльо мілітанс» надруковано пізніше в чернівецькій «Самостійній Думці», кн. 9-10 за 1935 рік. Виступав теж назовні в імені Української Академічної Громади, на студентських з'їздах і нарадах, а на дев'ятому З'їзді ЦеСУС-а, що відбувався в днях від 8 до 10 лютого 1933 року в Празі, обрано його президентом цієї української світової студентської централі. До складу Управи ЦеСУС-а ввійшли тоді: В. Орелецький, як заступник президента, секретарі Василь Колодій і Данило Козацький, економічний референт Володимир Різник, референти міжнародного відділу Орест Семчишин і Ярослав Судчак; у культурно-суспільному відділі головою був голова такого ж відділу в СУСОП³⁾ і членом Роман Минович. До Ревізійної Комісії ввійшли Дмитро Равич, Володимир Михайло Янів і Ярослав Бойдуник.

Діяльність нової Управи під проводом Ярослава Барановського могла відтепер спертися на повну світоглядovu співзвучність її членів.

У цілій Європі створено сітку представників ЦеСУС-а і вони заступали ЦеСУС на міжнародних студентських з'їздах, що відбувалися в країнах, де вони студіювали. Це з одного боку запевняло ЦеСУС-і участь у кожному з таких з'їздів, а з другого — відтяжувало його в коштах, бо не було потреби висилати окремого представника з централі. Також цим способом можна було тримати постійний контакт зі студентством різних країн.

Упродовж цієї першої каденції Управи ЦеСУС-а під президентурою Ярослава Барановського прийнято 9 нових українських студентських товариств, їхнє членство в ЦеСУС-і затверджено на десятому З'їзді ЦеСУС-а в Празі, що проходив 27 і 28 березня 1934 року.

Президентом одноголосно переобрано Ярослава Барановського, введено постанову, що першим заступником пре-

³⁾ Союз Українських Студентських Організацій у Польщі.

зидента завжди буде кожночасний голова зорганізованого в СУСОП українського студентства в Галичині.

Тоді теж стверджено політично-світоглядіві основи діяльності ЦеСУС-а схваленням резолюції:

«Ціллю студентських організацій є виховувати українське студентство на нових, націоналістичних основах, тому діяльність усіх студентських українських організацій мусить підпорядковуватися тому основному завданню.»

Постановлено теж, що:

«Українське студентство на чужині має бути виявом тих прямувань, що ними живе студентство на рідних землях.»

Таким чином ЦеСУС став на ґрунті українського націоналізму, що поставив собі ціль здобути Самостійну Соборну Українську Державу, як передумову росту та могутности української нації.

І тому прямував він до того, щоб стати осередком, куди гравітувала б молодь націоналістичних груп литовців, болгарів, білорусів та інших, що прагнули зміни існуючого політичного стану, поскільки ця зміна йде по лінії інтересів української нації.

За часів шестилітньої президентури Ярослава Барановського ЦеСУС зробив на тому полі багато і став орієнтиром для низки студентських централей інших народів.

Під кінець 1934 року політичне положення в Чехо-Словаччині, де мав свій осідок ЦеСУС, помітно змінилося на некористь ЦеСУС-а з одного боку наслідком сильного тиску Польщі після вбивства міністра Броніслава Перацкоґа, а з другого через зближення Чехо-Словаччини з СРСР. Виарештовано більшість членів Управи і Ревізійної Комісії та забрано майже все діловодство ЦеСУС-а, що мусів через те шукати іншого пристановища і перенісся до Відня. Здекомплектовану Управу доповнено зараз на першому засіданні у Відні на підставі кооптації. На плечі президента Ярослава Барановського лягли теж обов'язки секретаря Управи та міжнародного референта, не згадуючи про те, що мусів він ладнати справу легалізації ЦеСУС-а в Австрії. І не слід забувати, що при тому всьому був він ще й секретарем ПУН, а це накладало на нього теж великі зобов'язання. Це просто подивугідне, як він дав собі з тим усім раду, а з другого боку свідчить про дружню співпрацю членів Управи з Президентом.

По довгих заходах, уже майже напередодні другої світової війни, бо в днях 17 і 18 червня 1939 року, відбуто черговий, одинадцятий З'їзд ЦеСУС-а в Відні і тоді обрано нову Управу на чолі з Дмитром Равичем. Це було можливе тільки тому, що Ярославу Барановському вдалося залягалізувати ЦеСУС в Австрії 15 травня 1936 року і пустити його працю на нормальні рейки.

В пошану за те, одинадцятий З'їзд ЦеСУС-а обрав Ярослава Барановського Почесним Президентом.⁴⁾

II

Перебуваючи за кордоном, Ярослав Барановський не відставав від праці в Українській Військовій Організації і пізніше в Організації Українських Націоналістів. Йому призначено тримати зв'язок між Проводом Українських Націоналістів (ПУН) і Крайовою Екзекутивною Організацією Українських Націоналістів на Західніх Землях України (КЕ ОУН на ЗУЗ), ладнати переходи кордону і транспорту організаційної літератури — спочатку справи більш технічного значення. Зустрічі відбувалися на кордоні по чехо-словацькому боці, туди приїжджали кур'ери від КЕ ОУН (найчастіше такою кур'еркою була членка КЕ ОУН Нуся (Анна) Чемеринська, пізніша дружина Ярослава Барановського), члени Крайової Екзекутиви, а в важливіших справах — її голова. Часами ці зустрічі мали місце по польському боці, а раз навіть, у 1930 році, приїхав він до Львова, але коли — після вбивства міністра Броніслава Перацкого в червні 1934 року — розіслано за Ярославом Барановським «гончі листи» з його фотографією, було надто ризиковно запускатися в глибини краю, подальше від кордону.

Як зв'язковий з КЕ ОУН на ЗУЗ, Ярослав Барановський знав особисто багато членів ОУН, орієнтувався добре в українських справах під польською займанщиною, тому завжди брав участь у конференціях чи нарадах ПУН з пред-

⁴⁾ Інформації про діяльність Ярослава Барановського в ЦеСУС-і взято з праці Марка Антоновича п. н. «Нарис історії Центрального Союзу Українського Студентства (1921-1945), видання Українського Історичного Товариства, 1976, Мюнхен — Нью-Йорк — Торонто.

ставниками КЕ ОУН на ЗУЗ за кордоном, в Чехо-Словаччині чи в Німеччині. Давніше справи західньоукраїнських земель належали в ПУН до Омеляна Сеника-Грибівського, але в міру того, як Сенік перебирав опіку над заокеанською українською еміграцією Північної та Південної Америки, він поволі впроваджував Ярослава Барановського, наймолодшого віком та організаційним стажем кандидата на члена ПУН, у справи Західньо-Українських Земель і коли після атентату на міністра Перацкого наслідком польських дипломатичних демаршів деякі чільні члени ОУН мусли покинути чехо-словацький терен, а ще перед тим виїхав інж. Володимир Мартинець, дотогочасний редактор «Розбудови Нації» і секретар ПУН — Ярослав Барановський став членом ПУН, а з 1935 року — секретарем ПУН. Користувався псевдом «Макар», але вживав у деяких справах теж інших псевдонімів, як ось: Фіялко, Фіялковський, Лімницький. Тоді він повністю перебрав від Сеника-Грибівського організаційні справи ЗУЗ під Польщею, а одночасно теж і Буковину, що була під румунською окупацією, і Закарпаття, що лежало в межах Чехо-Словаччини.

Справи українського материка під советським володінням тримав у своїх руках полк. Євген Коновалець, йому в тому помагав Макар Кушнір (Богуш).

Справами інших європейських теренів завідував інж. Микола Сціборський, що був раніше організаційним референтом ПУН, а від деякого часу перебрав у свої руки ресорт пропаганди.

У книжці «З таємних документів польської окупації»⁵⁾ знаходимо чотири документи, де є згадка про діяльність Ярослава Барановського з тих часів:

1. Документ XV Тернопільського Воевідства з 2 листопада 1934 року повідомляє про приїзд до Польщі «кількох замітніших членів ОУН», між ними є: «Ярослав Барановський, визначний член ОУН, перебуває в Празі (світліну Барановського централа Слідчої Служби розіслала до всіх слідчих урядів) з дорученням притримати їх і негайно повідомити Воевідський Уряд.»

2. Документ XXIV Тернопільського Воевідського Уряду з 6 липня 1937 року про появу Ярослава Барановського — і правдоподібно Анни Чемеринської — на Буковині, мабуть з

⁵⁾ Зиновій Книш: «З таємних документів польської окупації Західньої України», В-во «Срібна Сурма», Торонто 1982.

метою ладнати переходи через польсько-румунський кордон.⁶⁾

3. Документ XXVII. Тернопільське Воевідство розіслало копію Станіславівського Воевідського Уряду до Політичного Департаменту, Відділ Безпеки, з дати Станіславів, 8 листопада 1937 року, (таємні конфіденційні інформації з розвідки в ОУН), де м. і. подано: «Ярослав Барановський, що перебуває в Чехо-Словаччині, має стати референтом закордонного проводу.»

До того слід завважити, що в тому часі Ярослав Барановський уже був членом ПУН від 1935 року.

4. Документ XXXV Тернопільського Воевідського Уряду з 10 вересня 1929 року у справі Гриця Гуменюка зі Львова.

Переповідаючи доволі довго історію того Гуманюка, документ подає, що його мали б арештувати в березні 1930 року разом з Ярославом Барановським і чотирьома членами УВО-ОУН у Кошицях. Знайдено в них нелегальну літературу УВО, у в'язниці сиділи до 20 листопада 1930 року, коли відбувся суд і всіх звільнено. Все те заподано на підставі «конфіденційних інформацій.»⁷⁾

Отож після того, як Омелян Сенік-Грибівський перебрав закордонські справи, всі контакти ПУН до КЕ ОУН на ЗУЗ і навпаки повинні були, на підставі прийнятих на конференціях представників ПУН з делегатами КЕ ОУН на ЗУЗ постанов, переходити *тільки через Ярослава Барановського-Макара*. Не лише ПУН, але й сама КЕ ОУН на ЗУЗ, а зокре-

⁶⁾ Це можливе, бо, як відомо, до Ярослава Барановського належала спеціальна опіка над Буковиною і Закарпаттям і з такого свого обов'язку він мусів туди приїжджати.

⁷⁾ Ці «конфіденційні інформації» або перекручені, або помішані з іншою якоюсь подібною справою, або цілком неправдиві. Між арештованими мав би бути колишній член «Летючої Бригади» Микола (Льолько) Ясінський зі Станіслава, засуджений у процесі «поштовців» на 5 років тюрми в липні 1926 року за напад на головну пошту у Львові. Він відсидів повний присуд, вийшов з тюрми з грудною хворобою. 27 березня, коли мала б бути арештована та група, Ясінський ще мав би досиджувати свій присуд. А навіть якби відтягнути кілька місяців часу між присудом та відкликом, то він хіба просто з тюрми, ослаблений хворобою мав би переходити «зелену границю» в Карпатах.

Ярослав Барановський не міг сидіти у в'язниці в Кошицях від кінця березня до 20 листопада 1930 року. Весною того року він був у Львові чи не два тижні і навіть ночував у мешканні автора. Не можна прослідити тієї справи в часописах. Але відомо, що приблизно в тому часі відбувався в Кошицях курс активістів УВО. Могло бути так, що Ярослав Барановський перебрав курсантів у збірному

ма кожночасний її голова пильнували, щоб дотримуватися того, щоб окремі члени, без уповноваження — хоч би в добрій вірі і без злих намірів — не контактувалися з власної ініціативи з ПУН, навіть у виключно своїх ресортових справах. Авже ж, в умовах конспірації, труднощів порозуміння і переходів з країни до країни нелегальними способами, могли траплятися відхилення від тих постанов, та це були виїмки, а зобов'язувала засада.

Хоч це справа самозрозуміла, та спинилися ми над нею трохи довше, бо мала вона деякий вплив на розвиток подій, що довели пізніше до генеральної атаки на Ярослава Барановського.

III

Ярослав Барановський був добрий товариш і гарна людина. Але, щоб це пізнати, слід було б довший час близько з ним жити, а не тільки вряди-годи стрічатися в діловім полагоджуванні справ. Як на його молодий вік, був у нього поважний вигляд і відразу відчувався, з перших уже слів, серйозний підхід до кожної, навіть маловажної справи. Незнайомим могло здаватися, що від нього віє холодом. Так само в товаристві незнайомих або мало знайомих усміхався рідко, а в ділових справах не дозволяв собі на жарти. Однак не було в тому нічого силуваного, нічого удаваного, нічого з того, що деякі люди штучно довкола себе витворюють, щоб надати собі більшого значення.

Та це не була прикмета тільки його одного в родині Барановських. Батьки його, о. Володимир і паніматка Мальвіна, розмовляли весело, привітно, віталися гостинно й сер-

місці десь коло кордону, завів до Кошиць, а по скінченні курсу, коли верталися додому, передав через них транспорт «літератури». Але такі курси ніколи не тривали довше як три тижні. З одним таким «курсантом» з Кошиць мав нагоду говорити автор у Канаді. Проти звичаю в УВО, хтось зробив спільну світлину з курсу, вона перетривала війну десь у Чехо-Словаччині і поміщено її в книжці Володимира Мартинця «Від УВО до ОУН», надрукованій 1949 року в Німеччині. Цей курсант пізнав себе на світлині, належав до читачів книжок В-ва «Срібна Сурма», що їх видавав автор і так зв'язався з автором та розказав йому, як то було з тими Кошицями.

дечно, турбувалися потребами гостей, своїх чи їхніх дітей, як більшість священничих українських родин, привиклих до частих відвідин, до зустрічей з людьми на весіллях, празниках та різних родинних подіях. А вже четверо з їхніх дітей, що їх автор мав нагоду пізнати — мов не з того дерева вітка.

У Романа Барановського вигляд якийсь болісно-поважний, сумовито-похмурий, інколи аж понурий. Це до певної міри можна б пояснювати його хворобою. Ярослав Барановський — обличчя спокійно-поважне, поведінка услужно-коректна.

Двоє молодших — брат і сестра — обоє дуже гарні на вроду. Хлопець високий, поставний, спокійний, природно опанований у рухах, — таким бачив його автор по своєму виході з тюрми 1936 року. Він студіював, чи може вже навіть скінчив науку в університеті.

Дівчина, стрункого стану, неначе статуя з-під долота старогрецького Фідія, але хоч не з мертвого мармуру, то немов її посестра з казки, що її заклала зла фея. Неначе сповита невидним серпанком мелянхолії. Один-єдиний теплий усміх як за помахом чародійної палички переміняв її в чарівної вроди дівчину з українських пісень.

Були ще: найстарша дочка й один син, зараз після Ярослава. Їх автор не знав, передає те, що чув. Дочка скінчила середню школу і вийшла заміж, пірнула в інший стан. Не було в тому ніякої ганьби, та не такої долі бажали б для неї батьки.

А син покінчив самогубством у дуже молодому, шкільному ще віці. Утопився в річці, намагаючись зробити це так, щоб його не знайдено.

Вертаючись до Ярослава Барановського — по довшій і ближчій співпраці з ним таяла льодова шкаралуца довкола нього, з задуманого давніше обличчя визирала добра й чесна душа, учинний товариш, готовий до поради, помочі, дружньої розмови і... навіть позичити гроші. Потверджували це всі, хто його знав довше і жив з ним ближче.

Майже такими самими словами характеризував його Ольжич, подавав докази і приклади з його життя в Празі.

Було ще щось одне, що впливало на людей, коли мали діло з Ярославом Барановським. На засіданнях, вужчих нарадах, сходинах чи хоч би в випадкових зустрічах, де обговорювалися організаційні або політичні справи, а він сам чи то реферував, чи то виступав з критичними зауваженнями

— не терпів балакунства. Людям, що звикли до довгих промов, переплітаних різними — не завжди доречними — диґресіями, такий підхід уважався занадто формалістичний. У старших членів, зокрема в тих, що звикли до коротких військових звітів, обговорювання положень перед наступом і т. п. — ні. Але базикалам, що popisувалися безконечними промовами в студентському житті, захлистувалися ельоквенцією на зборах — це було не до вподоби. Він же говорив до речі, логічно й толково, не вдаючися в випадки краснорічності, або мовчав, коли не мав завважень, не так як ті, що конче до всього мусять забирати голос. Вічевої атмосфери в керівних колах він не любив.

Одна засада, що її твердо дотримувався Макар, напевно побільшувала кількість тих, що раді були б підставити йому ногу. Авторіві розказував про те один з членів, що весь час жив у Чехо-Словаччині, бачив приклади того і сам раз був свідком.

Вже сказано, що всі зв'язки до і від ЗУЗ ішли через Ярослава Барановського. Якщо комусь грозила дійсна небезпека під Польщею, коли не міг він притаїтися на якийсь час, переждати лихо і знову виринути, або коли стояв перед загрозою високої кари, КЕ ОУН повідомляла про те закордон через Ярослава Барановського, він перебирав таких членів на кордоні і вже пізніше Організація по своїх силах і змозі такими людьми опікувалася.

«Але його не любили люди, що самовільно тікали з Галичини і сиділи в Празі на кошти Організації. Тут він був невблаганний і за те його дуже не любили. Були й інші — це вже не з Галичини — що хотіли діставати більше грошей. І тут Славко був зовсім немилосердний. При мені він зібрав одного такого героя. Після запитання, чи його зверхник дав йому наказ чи дозвіл приїхати, і мовчанки, що була відповіддю на це питання, Славко прочитав йому доброго „отченаша“.»

Тільки в крайніх випадках і справді загрожені члени мали б іти на еміграцію. Коли не було попередження — роблено перевірку і часом це кінчалося відсилкою назад. Бо таким способом поліційна розвідка могла підсилати своїх донощиків і провокаторів. Тож нема чого дивуватися, що через те могло родитися «недовір'я» до Ярослава Барановського, що виконував свої обов'язки, боронив Організацію перед небезпеками, а сам жив дуже-дуже скромно й оцадно.

У перших місяцях нашого знайомства в автора мало було справ до Ярослава Барановського. Не завважив він ніякої некоректності, охоти комусь зашкодити, докучити, когось образити чи обмовити поза очі в Ярослава Барановського. Ні одного злого слова не можна сказати про нього і, що більше, годі зрозуміти причини лютої і ворожої злоби людей, що довели до його смерті.

У своїй праці і до праці інших Ярослав Барановський був вимогливий. До порядку й обов'язковості привик у «Пласті», до залізної, хоч добровільної дисципліни — у «Летючій Бригаді» сотника Головінського, до примусової — у тюрмі. Сам працював багато — в науці, громадському житті і революційній діяльності, але того самого вимагав, *бо мусів* вимагати від інших з позиції, що на ній поставив його ПУН. А кандидатам на вождів і непомильних політиків та різним «докторам бессервіссерам»⁸⁾ це не дуже до смаку. Скільки «революційних» діячів потрапили, попри все інше, здобути вищу освіту? А могли це зробити, цілком не занедбуючи організаційної праці. Хоч здібні, та не доцінювали її. Згадати б хоч би кількох товаришів з мого покоління: Зенон Коссака, Степан Ленкавський, Іван Габрусевич, Михайло Колодзінський, Богдан Кравців та й сам Бандера, що почав студіювати агрономію восени 1928 року і за п'ять з половиною років було доволі часу, щоб її закінчити. З них засуджено Коссака й Бандеру аж тоді, коли — не зважаючи на коротші арешти чи потребу часом ховатися перед поліцією — зовсім добре могли покінчити студії, як це робили й інші студенти в такому самому положенні, а між ними й автор цієї праці. «Вічних студентів» і «вічних революціонерів» у нас не бракувало, більшість з них не терпіла тих, що знанням, умілістю та освітою виростали понад їхні голови і це теж впливало на їхню поставу до Ярослава Барановського.

Є люди, що усміхаючись люб'язно, одночасно обмірковують, як когось обманути, підвести чи встромити йому ножак у плечі — а їх уважають друзями. А є інші, — нам здається, що вони скося чи з-під лоба глядять на людей, що від них тільки лихом дише, нічого доброго не можна від них сподіватися — а в них у серці сама доброта.

Ярослав Барановський не улещувався, своєю простолінійністю придбав собі недругів, заздрісників і ворогів, хоч

⁸⁾ В перекладі з німецької це було б — «д-р Ліпшезнайко». Так називали в Галичині тих, що завжди «ліпше» знали щось від інших. Знаходимо того «д-ра Бессервіссера» теж і в Івана Франка, отже мусіла це бути в Галичині втерта назва від давніших часів.

ні за макове зерно ні злоби, ні ворожости не було в нього до них. А вони обідрали його з честі, вбили і ще й тепер, майже пів століття пізніше, плюгавлять пам'ять тієї благородної людини.

IV

Гострий наступ на Ярослава Барановського почався аж коли впала Польща. Пустили його в рух деякі свіжо звільнені з тюрем колишні члени Крайової Екзекутиви у Львові.

Нововитворене політичне положення в Європі і найближчі перспективи дальшого його розвитку вимагали від Проводу Українських Націоналістів розплянувати та розкласти працю по обох боках воюючих сил. Це забрало кілька дорогоцінних місяців часу. І тоді саме, коли ПУН, а з ним і Ярослав Барановський, вибивалися з сил, щоб на час з тим поспіти — за їхньою спиною кувалася крамола, що на перший приціл узяла собі Ярослава Барановського. Конче треба з тими речами ближче запізнатися, щоб зрозуміти дальший хід подій у внутрішньому житті ОУН і виробити собі ясне поняття, чому і як визріла в той час опозиція в нутрі ОУН і дала сигнал до акції.

Обрані на Великому Зборі члени ПУН жили розсіяні в різних країнах. І за мирних часів зв'язок був би тяжкий, повільний і коштовний, а в часі війни ще й поготів.

Покищо в Італії перебували: Голова ПУН полк. Андрій Мельник, проф. Євген Онацький та інж. Микола Сціборський. Генерал Микола Капустянський і д-р Ярослав Барановський жили у Відні. Д-р Олег Кандиба-Ольжич — у Празі, полк. Романа Сушка відряджено з «легіоном» на схід і він діяв у Генерал-Губернаторстві; інж. Володимир Мартинець — у Парижі, інж. Дмитро Андрієвський і Макар Кушнір — у Брюсселі, сотник Ріко Ярій і д-р Сидір Чучман — у Берліні. Головний контрольний інж. Осип Бойдуник — теж покищо в Генерал-Губернаторстві.

У виїмковому положенні був Омелян Сенік-Грибівський. До війни він був приголошений десь у Берліні, хоч ніхто, навіть Провідник Терену Ярій, довголітній мешканець Берліну, не знав дійсного його мешкання, де він був зголошений під іншим прізвищем і на інакші папери. Таке ж саме

мешкання мав він у Празі, теж ніхто з місцевих не знав про те, а листування якийсь час казав слати собі до поштової скриньки «Розбудови Нації», до половини 1934 року, це виявилось аж тоді, коли в 1934 році арештовано його біля тієї скриньки. У його адресарі легальних українських установ і правильно приголошених українців-націоналістів, що від років там жили, знайдено кілька інших адрес і перевіряючи кожну з них, чеська поліція кінець-кінцем натрапила на таємну його квартиру. Знайдено тоді тільки празьку адресу. Говорено, — він сам завжди зручно викручувався від усяких інформацій про те — що таку ж саму квартиру мав він теж у Відні. А коли ми вже при тому, то й пізніше в Кракові, в Генеральному Губернаторстві мав він подібне мешкання і ніхто з «краківців» не знав, де він спинається, приїжджаючи й живучи в Кракові, крім одного Остапа Чучкевича, що те мешкання йому знайшов. А що був він увесь час у русі, в безнастанних роз'їздах — то в Італії, то в Відні, то в Празі, то в Берліні, то в Кракові — тож невідомо, котре з тих міст можна б уважати головним і сталим місцем його замешкання у перших місяцях після польсько-німецької війни. Пізніше перебував найдовше в Кракові і, мабуть — хоч нема певности — зліквідував усі мешкання, коли вирушав на схід.

Так розміщений ПУН став перед великими труднощами в праці в часі війни, коли його члени мусіли жити по обох боках фронту без можности стало, швидко й без перешкод порозуміватися з собою.

А в той час напливали зі сходу маси звільнених з польських тюрем політичних в'язнів і крім них теж утікачів перед большевицькою окупацією. Український елемент на Лемківщині, Посянні, Холмщині й Підляшші сильно зміцнівся і конче потрібно було створити йому якісь суспільно-організаційні рами, налагодити опіку й давати перші інформації та поради, заки він вросте в ґрунт і сам стане творчо діяти. Легальних організацій з польських часів — крім дуже нечисленних льокальних — не було. Увесь обов'язок упорядкувати й залегалізувати цей сектор мусів упасти на плечі ОУН, а її єдиним на той час визнаним представником у німецькій окупаційній владі був полк. Роман Сушко, помагав йому інж. Осип Бойдуник. Вони взялися за діло з надією, що серед прибулих з-за Сяну українських громадян швидко знайдуться досвідчені діячі з назверхньої і колишньої конспіративної сфери діяння і при їхній допомозі вони з тим упорються. Не помилилися — але тільки наполовину.

Найпершим завданням ПУН стало створити працездатний осередок в одному місці, звідки можна буде опановувати положення, наскільки дозволять на те воєнні відносини.

Винесено рішення, що Голова ПУН не вернеться до Німеччини, як одної з воєнних сторін. Залишиться покищо в неутральній Італії, де матиме до помочі інж. Миколу Сціборського і проф. Євгена Онацького. Та було більш як певне, що скоріше чи пізніше Італія, зв'язана умовами й союзом з Німеччиною, приступить до війни по стороні Німеччини, тому заздалегідь треба підготовлятися до переїзду в котрусь країну, що найбільш правдоподібно могла б зберегти неутральність до кінця воєнного конфлікту.

До уваги бралися такі країни: Швейцарія, Швеція, Еспанія і Португалія.

Перша відпала Швейцарія. Хоч традиційно неутральна і географічно дуже зручно положена, але Гітлер не надто рахувався з неутральністю і суверенністю менших країн, не респектував чужих кордонів і коли б це було йому потрібно, без вагання вдарив би на Швейцарію, покликаючися на право й потребу об'єднатися всім німцям, отже і швейцарським, в одній державі, згідно з кличем: *ein Volk, ein Reich, ein Führer* (один нарід, одна держава, один вождь!).

Швеція втрималася в неутральності під час першої світової війни й усі позначки свідчать, що тим самим шляхом хоче йти і тепер. Але там є залізо, що його конче потребує Німеччина в війні. А як довго Швеція схоче чи зможе продавати його Гітлерові? Чи не подасться вона під натиском альянтів? І чи тоді Гітлер не захоче взяти силою те, що відмовляються йому продавати? ⁹⁾

До того, українці не мали майже ніяких зв'язків зі Швецією в тому часі і не було надії скоро їх здобути настільки, щоб Швеція погодилася дати приют проводові української визвольно-революційної організації.

Деякі вигляди були в Еспанії. Та вона виснажилася трирічною домашньою війною, а в ній не могла б встоятися перед тиском жидівського інтернаціоналу, цебто об'єднаних зусиль і ворожої постави міжнародної «соціалістичної» та

⁹⁾ Дальший розвиток подій показав, що ПУН правильно розцінював положення. Німеччина зайняла Данію і Норвегію, а Швецію залишила в спокою, бо діставала залізо без перешкод. Зате Швеція стояла в ізоляції від світу і ПУН, не мавши таких модерних засобів комунікації, як радіо, був би цілковито відрізаний від подій у світі, від України і від заокеанської української еміграції.

«демократичної» пропаганди в жидівській пресі, а вслід за тим і бойкоту, якби не помогли їй «держави вісі» — націонал-соціалістична Німеччина і фашистська Італія. Тепер вона зализувала рани і боронилася від вступу в нову війну. Але як довго? І чи погодилася б, щоб на її терені почало діяти — у міжнародньому масштабі — керівництво українською визвольною боротьбою, коли б стояла вона в конфлікті з німецькими інтересами?

Лишалася єдина Португалія. Ані одної точки зачепу не було там для українців. Дістатися туди можна було б з еспанського терену, де українці, хоч мало, та все таки відомі були зі своєї боротьби з комуністичною Москвою, деякі з них воювали по боці генерала Франко, були старшинами в війську і також декоровано їх відзначеннями за відвагу й хоробрість. Їх було мало, дуже мало,¹⁰⁾ але вони мали знайомих і приятелів з воєнної служби і таким способом висланцеві ПУН можна було зважитися на те, щоб спробувати стати ногою на еспанському ґрунті, наприклад, як кореспондентові українських американських часописів, зокрема аргентинського українського націоналістичного тижневика «Наш Клич». Через те була можливість нав'язати контакти з еспанською націоналістичною організацією «Фалянґа», а потім сягнути й вище.

Вислано до Італії Михайла Мушинського, що студіював в Італії і був одним з прибічників ад'ютантів Голови ПУН. Йому вдалося дістатися в журналістичне середовище, як представникові «Нашого Клича». Крім того вистарано для нього пресові легітимації від деяких українських газет у ЗСА, що піднесло його позицію в пресових колах закордонних кореспондентів. Усе поладжено надсподівано швидко, можна б, хоч зараз, виїжджати до Лісбони. Фінансові засоби на початок запевнили націоналістичні українські організації Нового Світу та деякі окремі особи-меценати.

Нелегко устійнити точно тепер, як мав би діяти ПУН, коли б удалося перекинути Голову, полк. Андрія Мельника, з його штабом співробітників до неутральної країни. З тих проєктів не складалися ніякі протоколи, щоб шукати за ними по архівах.

Дещо запам'ятав автор з розмов з Омеляном Сеником-Грибівським перед тим, заки вибирався в дорогу до ЗСА, як

¹⁰⁾ Це були студенти, що якимсь чином — мабуть через Рим — дісталися на студії, як стипендисти, до мадрідських університетів.

делегат ПУН, після того, як упала справа переїзду Голови ПУН до Португалії. Наскільки можна тепер відтворити з пам'яті, це мало б виглядати так. До нейтральної країни виїдуть: Голова ПУН, заступник Голови ПУН генерал Микола Капустянський, Омелян Сенік-Грибівський, як той, що знав людей та відносини в обох Америках, інж. Микола Сціборський, як керівник пресово-інформаційного бюро ПУН.

На огорнених війною теренах лишилися б: полк. Роман Сушко, д-р Ярослав Барановський, Олег Кандиба-Ольжич, д-р Сидір Чучман. Все було розраховане на скорішу чи пізнішу війну з Советським Союзом. До часу війни відповідальний за все мав бути полк. Роман Сушко, а після вибуху війни — Олег Кандиба-Ольжич.

Авже ж, вони добирали б собі людей з великого резервуару членства Організації, бо тоді ще ніхто не думав, що прийде до розколу в ОУН.

Як довго Франція і нейтральна ще Бельгія втримаються, так довго будуть там діяти інж. Володимир Мартинець та інж. Дмитро Андрієвський. Якби ті країни впали під німецьким напором, тоді інж. Мартинець долучився б до гурту в Португалії, а інж. Андрієвський підсилив би Українське Бюро в Англії.

Уже вилетіло з голови, що мало б статися з Ріхардом Ярим. Зв'язкові справи перебрав би д-р Сидір Чучман — бо на те його обрано на Великому Зборі, щоб звільнитися від Ярого — а на долю Ярого припали б хіба старання про всякі військові формації, якщо б настала сприятлива ситуація. Хоч, після досвіду з Легіоном полк. Романа Сушка і супроти постави політичних німецьких чинників уже тоді було щораз менше на те надії.

Якісь проекти і постанови в різних варіантах відповідно до ситуації, що могла б постати, мусіли бути так само, як це «на всякий випадок» плянувалося перед вибухом німецько-советської війни, щоб не імпровізувати в останній хвилині.

Однак справа скоро забулася під тиском свіжих подій у новому положенні і не було вже про те мови з полк. А. Мельником ані під час війни, ані після неї.

Усьому перешкодила «опозиція» в Генеральному Губернаторстві, що довела до роздвоєння в ОУН. У такому положенні Голова ПУН зо своїм штабом не могли виїхати до далекої Португалії, щоб бути цілком незалежними в політиці від обох воєнних сторін. Перш усього, його позиція в світі була б дуже послаблена роздвоєнням сили, що її мав репре-

зентувати, а вона в свою чергу мала репрезентувати український нарід. А з другого боку не вільно було йому покидати безпосереднього проводу Організації в такій трагічній і тяжкій ситуації. Рішився переїхати з Італії до Берліну, щоб бути ближче до подій, і відкликати заходи на еспансько-португальському терені, де завдяки старанням еспанських приятелів Михайла Мушинського вже все було приготоване на його приїзд.

Вирішено тільки вислати уповноваженого ПУН до ЗСА, намічено на те становище Зиновія Книша на засіданні ПУН у Відні з початком січня 1940 року, де, м. і., був присутній теж Ріхард Ярій і разом з іншими (Омелян Сенік-Грибівський, д-р Ярослав Барановський, д-р Сидір Чучман і полк. Роман Сушко) одобрих цей проект і погодився на кандидата. І хоч уповноважений вибрався в дорогу зараз таки в січні 1940 року через Словаччину, Мадярщину, Югославію в напрямі на Рим, звідки мав їхати за океан і коли все вже було готове — Італія вступила у війну, всі виїзди з неї стримано, уповноважений мусів вернутися з Югославії до Кракова.¹¹⁾

V

У той час, коли Провід Українських Націоналістів підготовляв основи своєї діяльності на правдоподібно довгий час тривання війни: як поділити працю, як запевнити певний і тривалий зв'язок на широких теренах серед воєнних відносин — на сході наростала несподіванка, що коміть головою перевернула всі плянування, всі зусилля, змарнувала працю кільканадцяти років і в дальших своїх наслідках безмірно утруднила Організації Українських Націоналістів її діяльність.

Війна розкрила тюремні брами і тисячі українських політичних в'язнів знайшлися на волі. Більшість з них арештовано всього на кілька тижнів перед вибухом війни — всіх колишніх засудженців, підозрілих за приналежність до ОУН, але без достатніх доказів, щоб поставити їх під суд; різний активний громадський елемент, хоч би й не можна

¹¹⁾ Ця справа ближче описана в книжці «Перед походом на схід» Зиновія Книша, Видавництво «Срібна Сурма», Торонто.

йому нічого закинути, але самим своїм існуванням ставав він потенційною загрозою для польської влади і «безпека держави» вимагала, щоб його або взяти під ключ, або заслати до концентраційного табору в Березі Картуській. Ті арешти переводилися на підставі розпоряджень з Варшави до воевідських урядів, де були центральні списки всіх осіб і категорії людності, що їм треба б завчасу відібрати можливість якогось діяннн. А до того ще слід додати «урядову ревність» і самоволлю місцевих «органів публічної безпеки» — і так дістанемо образ положення в Польщі в останньому місяці перед війною.

Упродовж місяців вересня і жовтня, вже навіть коли большевики зорганізували провізоричну охорону кордону, одинцем, гуртками, а то й організованими відділами через «суху границю»¹²⁾ народ сунув на захід. Німці перепускали всіх, не робили труднощів.

Німецьке військове командування визначило збірне місце для всіх утікачів з-за Сяну, не тільки політичних в'язнів, у місті Коросні. А хто йшов через Буг, прямував, куди ноги понесли, найбільше в напрямі на Холм і Люблін. У Коросні зорганізовано перехідний табір як тимчасове місце перебування для всіх — заангажованих чи ні в політичній і громадській роботі. Тимчасову опіку перебрав полк. Р. Сушко. Мусів, хоч це не було головне його завдання, але в той час він був єдиний авторитет і для німців, і для українців у тім хаосі «мандрівки народів». Для самотніх або бездітних віддано якусь школу на табір. Полк. Р. Сушко призначив командантом сотника Гончаренка з колишньої Армії УНР.

З розформованого вже легіону затримав собі полк. Р. Сушко кільканадцять вояків, щоб тримали сторожу коло його канцелярії і взагалі, щоб видно було, що є якась «влада» і має свою «силу». Через ту квартиру день за днем сунулися втікачі, між ними багато членів ОУН, що шукали якогось організаційного зв'язку. В канцелярії коло себе посадив полк. Р. Сушко Богдана Кравцева, що забрав туди з родиною, і ще одного молодого хлопця з ОУН. Вони приймали людей, записували в евіденційний реєстр, при тому пересідали всіх крізь сито, щоб виловити членів ОУН. Якось справлявся з тим усім полк. Р. Сушко, мав досвід масових рухів людності з революції 1918-1919 років.

¹²⁾ «Суха границя» була там, де не потрібно було переправлятися через Сян або Буг.

Покищо, хто молодший і здоровий та здібний до праці, того Богдан Кравців мав доручення розміщувати на працю при будові летовища в Коросні, при напраті доріг, мостів, залізничних шляхів і взагалі, де тільки вдалося, щоб усім дати можливість зарібку і прожитку та тримати в списку, заки на цілому терені за Сяном і Бугом відбудується мережа ОУН і відносини настільки виясняться, щоб рішитися, які перед нею поставити завдання.

Для тих, що свіжо вийшли з тюрми, при зичливій поставі уряду Словаччини найнято один великий готель у лікувальній місцевості в Піщанах, щоб в'язні відпочили та підлікували ревматизм у славних на весь світ піщанських купелях. Не було це трудно, бо готелі стояли пусткою в часі війни, не було закордонних гостей, а словацька влада воліла найняти за дешеву ціну, щоб хоч кошти утримання будинку і служби покрити, ніж мали б його зайняти німці безплатно «для потреб війни». Полк. Р. Сушко постарався через своїх знайомих, щоб призначено туди одного німецького майора вже в віці нездатному до фронтової служби, ніби на те, щоб від тих кількасот зібраних там осіб зібрати різні інформації про стан у Галичині в часі, як вони її покидали, а в дійсності для того, щоб оборонити оселю перед апетитами різних німецьких частин, що в той час усе ще були в дорозі чи то на схід, чи тих що верталися в переїзді на західній фронт, хоч на ньому ще довгий час було спокійно.

Там кнувався, підготовлявся та остаточно оформився заговор опозиції Ярого-Бандери проти Проводу Українських Націоналістів.

Тимчасовий перехідний пункт у Коросні став непотрібний, центр нового українського життя творився у Кракові і туди поїхали полк. Р. Сушко з інж. О. Бойдуником, а Ярослава Барановського відкликано скоріше, він потрібний був у ПУН, як його секретар, коли снувалися вище представлені плани.

У Кракові полк. Р. Сушко з інж. О. Бойдуником майстрували українську громадську репрезентацію та її форми діяння. Забрало це більше часу, як думалося. Військова влада обмежувалася до звичайних справ, зв'язаних з утриманням порядку, як у кожній військовій окупації, відкладаючи все інше для цивільної, що мала прийти слідом за нею, а цивільна звузила все життя до допомогової діяльності, цебто до мінімум того, до чого зобов'язувала Женевська конвенція в поведінці з людністю на здобутому терені і приналежність

до Міжнародного Червоного Хреста. Все було зорганізоване в «допомогових комітетах» та їх «делегатурах» на чолі з Українським Центральним Комітетом (Ukrainischer Hauptausschuss). У цьому одному випадку відступлено від назви «допомоговий» і вставлено «центральный». На чолі його поставлено проф. Володимира Кубійовича, як уродженого по лівому боці Сяну, отже тубільця, а не втікача. Це з уваги на приязні взаємини з Советським Союзом, щоб не виглядало, начебто німці організують там якусь пропагандивну базу з колишніх мешканців зайнятого і прилученого до УССР терену. Організаційним референтом став інж. Осип Бойдуник, заступником проф. Кубійовича, т. зв. діловим керманічем був д-р Богдан Гнатевич, давній член УВО й ОУН, і на інших відповідальних керівних місцях знайшлися націоналісти, так що виглядало, начебто ОУН закріпила за собою весь терен і може говорити та виступати в імені всього українського народу під німецькою окупацією, бо не було ніякої іншої організованої політичної чи суспільно-політичної сили.

Та це показалося даремне, хоч як багато напрацювалися над тим полк. Р. Сушко й інж. О. Бойдуник. Бо за їхніми плечима підготовлялася до виступу «опозиція», що згодом звела нанівець усю їхню працю, дала притоку решткам галицького демоліберального і противного націоналізмові світу споживати овочі праці націоналістів і довела до розгардіяшу, що триває по сьогодні.

VI

При тому всьому полк. Роман Сушко був уповноваженим Проводу, як провідник націоналістичного руху на просторах, що прийняли пізніше назву Генерального Губернаторства. Коло нього мала постати чи то Крайова Екзекутива ¹³⁾,

¹³⁾ Згідно з Устроєм ОУН, установленим на I Конгресі Українських Націоналістів у Відні 1929 року, у країнах, що були частиною українського національного материка, діяли Крайові Екзекутиви, а в тих країнах, де жили тільки українці-емігранти, членством ОУН керували секретаріати, переназвані пізніше на Теренові Екзекутиви. Цю засаду прийнято теж на Другому Великому Зборі Українських Націоналістів у Римі (тоді рішено не вживати назви «Конгреси», тіль-

чи то під інакшою назвою якесь провідництво кадрів ОУН, зложене з тих націоналістів, що прибули туди з другого боку Сяну й Буга з притягненням тих, що перед війною теж жили там стало. Це було логічне, того сподівався він і на те рахував ПУН. Спочатку все те зводилося до опанування післявоєнної суматохи, обліку кадрів, шукання приміщення і прожитку для людей. Покищо полк. Р. Сушко призначував людей до окремих завдань, а його ад'ютант, сотник Степан Сулятицький, зайнятий був демобілізацією та розміщення на працю «легіонерів». Зв'язок з членством тримав полк. Р. Сушко через Богдана Кравцева, що його для тієї ж цілі посадив коло себе в канцелярії, а коли Кравців з родиною переїхав до Піщан, полк. Р. Сушко зліквідував станицю в Коросні і перенісся до Кракова, місце Кравцева займав хтось інший, автор теж поїхав до Піщан і коли згодом, уже через Відень приїхав до Кракова в дальшій дорозі, як згадаю вище, застав у канцелярії, а властиво в цілому великому мешканні призначеному для справ, що їх вів полк. Р. Сушко, — Івана Равлика, як того, що завідував машиністками, циклостилною друкарнею, і т. п. та «звітував» про все полк. Р. Сушкові.

У великій своїй квартирі в Кракові полк. Р. Сушко затримав для свого вжитку одну кімнату і ждальню, а решту на тому поверсі та й ціле приміщення внизу віддав для «Організації» і тишився, що так багато там членів. Декого він знав особисто, декого з прізвища, а з деяким був знайомий з тюрми, бож сидів він у ній у Львові двома наворотами. Равлик чи може ще хто йому щось «доповідали» та про щось «інформували» і він був певний, що це діє Крайова Екзекутива. Вона ніби мала підлягати йому, як делегатові-уповноваженому ПУН на все Генеральне Губернаторство. Це була одна ділянка його праці, друга — такий самий нагляд над легальним життям в Українському Центральному Комітеті і третя — зв'язок з німецькою військовою владою.

Коли впала справа виїзду Голови ПУН до неутральної країни, Ярослав Барановський на якийсь час приїхав до

ки «Великі Збори»). Після падіння Польщі, у політичному творі, що постав на місце Польської Річсполитої під назвою «Генеральне Губернаторство Польща», знайшлися теж корінні національні землі українського народу: Лемківщина, Посяння — землі вздовж річки Сяну від Сянока до Ярослава — Холмщина і Підляшшя. Тож для них створено Крайову Екзекутиву так само, як для Карпатської України під мадярською займанщиною.

Кракова, побував коротко, вертався і знову приїжджав. З ним говорили і стрічалися. А коли говорили, то хіба не про погоду або про дівчата. Він навіть уклав від імени ПУН умову з д-ром Степаном Шухевичем, щоб той списував з пам'яті свої спостереження, враження і спогади з політичних процесів. Тим часом виплачувано йому кожного місяця по 100 злотих, а решту мав дістати по закінченні праці. Макар зробив це з доброго серця, щоб допомогти колишньому оборонцеві в процесах, хоч це писання для ОУН вартости не мало б, хіба, щоб видати його такими спогадами, як їх писав давніше д-р Шухевич про визвольну війну 1918-1920 років, вони вийшли чотирьома томиками у видавництві «Червона Калина.» Але тоді він мав під рукою багато матеріалу у Львові в бібліотеках, у «Червоній Калині» і т. п., а тут був зданий тільки на пам'ять немолодої вже людини.

Отже на поверхні все виглядало тихо — «шафа грає», як говорено у Львові. Але потиху, неначе у внутрішньому підпіллі, опозиція підготовлялася до виступу, гострила ножі. Вже раз підняла вона голову в 1935 році, але тоді не вдалося їй перетягнути на свій бік Ярослава Барановського, не була численна, Ріхард Ярий патронував їй, був тихим інстигатором тільки, а назовні виступав, як льояльний член ПУН. Полк. Є. Коновалець швидко привернув порядок і справа покищо затихла.

Опозиція зародилася вже в самих початках ОУН. Коли поставала політична націоналістична організація, УВО мало звужувати свою діяльність до мінімуму, а через те Ярий ставав щораз менше потрібний. Головне його завдання досі полягало на зв'язках з військовими колами, де він мав знайомих і товаришів з військової академії. Ці контакти можна і треба було підтримувати, але важливість їх з кожним роком тратила на значенні, в міру того, як тяготна точка діяльності ОУН пересувалася на політичну площину. Але до того не було в Ярого ані можливости, ані хисту. А після приходу до влади Гітлера його шанси змаліли до нуля. Йому навіть небезпечно було стукати до якихнебудь цивільних дверей з уваги на не зовсім ясне його арійське походження і на те, що він оженився з вихрищеною жидівкою. Коли в Німеччині схвалено т. зв. нюрнберзькі закони, він, якби прийшло до перевірки, зараховувався б до якоїсь такої категорії, що її толеровано і не ізольовано повністю від арійського світу під умовою, що не залишає за собою потомства. Але двері не відчинялися навстіж і краще було триматися здалеку. Таке говорили навіть його приятелі.

Відколи полк. Є. Коновалець покинув Берлін 1928 року, щоб мати більшу вільність рухів і вибрав Женеву на місце осідку, Ріхард Ярій у тодішній демократичній Німеччині міг — якби потрапив — постаратися про відповідні зв'язки, інтерв'ювати в справах ОУН у всіх німецьких урядових станицях. Однак коли канцлером став Гітлер — це вже було небезпечно. Пригадаймо, що коли після вбивства Перацкого в Варшаві 1934 року Німеччина повністю пішла на руку Польщі, Гестапо арештувало й видало Лебеда, змушено сенат Вільного Міста Данціґу співпрацювати з польською поліцією, переводжено обшуки в націоналістів у Данціґу і декого видано, хоч тільки дрібну рибку, — безцеремонно арештовано Ярого і в присутності польського урядовця переведено в нього обшук, забрано й передано Польщі знайдені в нього папери, і аж після рішучої інтервенції найвищої німецької військової влади по двох днях випущено його на волю. Про щось подібне і подумати було б годі за республіканської влади в Німеччині.

Тому Ярій, хоч і не був військовим референтом ПУН, але щоб виказатися якоюсь роботою, доволі багато часу видавав на всякі курси, вишколи, військові наради, утримування добрих стосунків з військом тощо. З тієї теж причини почав він більше цікавитися терористичною ділянкою, вона бо завжди могла провести якусь нитку до військових кіл, зокрема того відділу генерального штабу, що до нього належала диверсійна робота, саботажі тощо.

Тож коли в Крайовій Екзекутиві у Львові почала перемагати думка, щоб зовсім перебрати бойову діяльність, з чим не годився ПУН, бо хотів вести ОУН по суто політичній лінії, Ярій підтримував тих, що заявлялися за бойовою діяльністю. В тих частинах архіву ОУН, що збереглися, нема сліду, щоб він публічно на засіданнях ПУН чи на конференціях з КЕ ОУН на ЗУЗ заявлявся за такою постановою. Але в індивідуальних розмовах у чотири очі або в колі довіреників завжди стояв за терором.

У половині 1932 року Іван Габрусевич, тодішній голова КЕ ОУН на ЗУЗ, утік перед арештом за кордон, а що в нього були такі самі погляди на потребу терору в поточній роботі ОУН — Ярій узяв його собі до помічі, як провідник німецького Терену. Згодом прибув ще Богдан Кордюк, що студював у Берліні, деякі члени з Дрогобиччини, що мусіли покинути Галичину, а найбільше зібралося їх там після падіння Карпатської України. Знайшовся там теж Роман

Шухевич. Були ще якісь студенти, що вчилися за кордоном — всіх їх розмістив Ярій частинно в Берліні, частинно у Відні. Коли ж тепер рушила хвиля звільнених з тюрем у Польщі, довкола Ярого зібралася чимала група. Ярій з Габ-русевичем відвідали в Піщанах в'язнів «на лікуванні» і в той час, коли полк. Р. Сушко з інж. О. Бойдуником упали з сил, щоб завести лад у Генеральному Губернаторстві та зорганізувати суспільну базу для підпори ОУН, чесна кумпанія з Р. Ярим і С. Бандерою, як поводиторами, радила, як би то позбутися ПУН і самим узяти віжки в руки. Забулося, як то перед варшавським процесом — та й на ньому — покрили соромом свою Організацію, більшість з них «сипали» наліво й направо, компромітували ОУН, за що тепер повинні б відповідати перед дисциплінарним організаційним судом.

Але Голова ПУН, полк. Андрій Мельник, що сам сидів кілька років у тюрмі, пережив велику масакру політичних в'язнів, коли побито його до непритомности і зламано ребро, рішив спустити заслону на все, що минуло, не затьмарювати великої радості всіх без виїмку, що відзискали волю, і запросив до себе Степана Бандеру, щоб через нього привітати всіх звільнених в'язнів-націоналістів і при тій нагоді запропонувати йому участь у ПУН, як останньому голові Крайової Екзекутиви.¹⁴⁾ Однак Бандера відмовився прийняти пост у ПУН і вже на першій зустрічі з Головою ПУН поставив домагання відсунути з ПУН Ярослава Барановського і як єдину причину того подав неозначений ближче «брак довір'я» до нього у так само ближче неозначеного «провідного активу».

Насправді ішлося про те, щоб цілком відсунути ПУН від контакту з членством. Ніхто з низових членів ОУН ані не знав, ані навіть не бачив членів ПУН. Єдиний д-р Ярослав Барановський як особисто, так і через свою дружину — Анну Чемеринську — що була кілька років членкою КЕ ОУН на ЗУЗ і зв'язковою її з ПУН — знали чимало членів ОУН на вищих і середніх щаблях організаційної драбини, частинно з особистого контакту в Організації, частинно зі студентського і пластового життя.

¹⁴⁾ Це не згідне з правдою, бо після арешту Бандери 14 червня 1934 року Західньо-Українські Землі не лишалися без голови Екзекутиви, завжди був хтось на тому пості, згадати б хоч про Лева Ребета, Мирослава Тураша й Тимчія. Не можна б навіть подумати, щоб упродовж п'ятих років, від літа 1934 до літа 1939 Західньо-Українські Землі залишилися без організаційного проводу.

Цей «брак довір'я» поширено пізніше на Омеляна Сеника-Грибівського, бо він теж мав знайомих серед членства УВО 1929-1930 років, кількома наворотами жив нелегально в Галичині, їздив по містах, дуже добре орієнтувався в українському житті і на ЗУЗ, і в заокєанні, і мав те, чого до деякої міри бракувало іншим — швидко здобував собі симпатії в зустрічах з людьми, будь вони члени, прихильники, а то й зовсім байдужі до націоналістичного руху. До того, він репрезентував собою неперервну тяглість участі в революційному націоналістичному русі від самих його початків, не лякався жити в підпіллі, брав особисто участь у бойових виступах УВО, був близьким приятелем сотника Юліяна Головінського ще з військових часів у VI Бригаді УГА і знав усі організаційні справи, що в них замішаний був Ріхард Ярий.

Тут збігалися інтереси Ярого з Бандерою і під натиском Ярого, до Ярослава Барановського й Омеляна Сеника додано пізніше ще й д-ра Сидора Чучмана, рідного брата того, що разом з Дмитром Вітовським згинув у літунській катастрофі коло Берліну. Його обрано на II Великому Зборі фінансовим референтом ПУН і він — у нормальному ході речей — повинен би вести евіденцію всіх прибутків і витрат ПУН, з тим, що остаточна перевірка, як і перед тим, має належати до Головного Контрольного, у цьому випадку інж. Осипа Бойдуника. Д-р С. Чучман сидів Ярому в печінках ще й з іншої причини. Перебуваючи в Берліні від першої світової війни, мав безліч знайомих у німецьких урядових колах на різних щаблях ще з часу Ваймарської Республіки, і теж серед журналістів. Особисто знав чимало німецьких політичних діячів з різних середовищ, крім комуністичного. І міг дістатися навіть туди, де перед Ярим були закриті двері. З УВО й ОУН він співпрацював увесь час, а тепер дістав офіційну печатку і могло статися таке, що Ярий не тільки перестав би бути «необхідний», але просто зайвий. Тому Ярий хотів при тій нагоді позбутися можливого конкурента.

Усе те діялося серед «втаємничених» з-посеред нижчих кадрів, а широкі низи знали хіба про якесь невдоволення з вини «несправедливості» Проводу Українських Націоналістів, що жив безпечно за кордоном, у той час як крайові члени, т. зв. крайовики, боролися, сиділи в тюрмі, Березі Картузькій і терпіли.

Більш одверто треба було говорити з тими, що їх опозиція хотіла перетягнути на свій бік, серед них пропаганда ішла по таких лініях:

1. ПУН не має особистих кваліфікацій на керівництво Організацією. Його члени жили ввесь час за кордоном і не мають розуміння до дійсної «революційної» боротьби.

2. Це просто непотріби, з дуже малими виїмками, а до тих виїмків належить полк. Андрій Мельник.

3. Він має за собою традицію безперервної боротьби, почавши від довоєнної підготовки до творення українських військових частин, потім у рядах Українських Січових Стрільців, київських Січових Стрільців, Української Військової Організації, де займав пост заступника Начального Коменданта і Крайового Коменданта УВО, має за собою тюрму і свою в ній достойну поведінку.

4. Але, на жаль, він засліплений Омеляном Сеником-Грибівським, а тим користується Ярослав Барановський і за його «широкою спиною» шукає для себе захисту.

5. Ішли та ще й далі йдуть заходи, щоб відлучити особу полк. А. Мельника від нездарного й закостенілого ПУН, а коли вони не закінчатся успіхом, треба буде подумати про те, щоб обійтися без нього.

Таке говорено тільки особам, що вже довше працювали в Організації, мали за собою досвід і заслуги і що брехня дешевеньких обвинувачень в облудній пропаганді спливала б по них безслідно, як вода по гусці, ба що більше, могла б поставити їх проти опозиції.

За цією пропагандою проти ПУН крилися дві пружини:

1. Ярий, щоб утриматися на своїй позиції, бо що більше події будуть пересуватися на рідні землі, — маліли б його значення і потреба. Він навіть не міг би лишитися в ролі «резидента», свого рода амбасадора українського націоналістичного руху в Німеччині з її тодішнім режимом.

2. Амбіція деяких членів ОУН з «опозиції» ще з давніших часів, не без того, щоб не роздмухував її Ярий серед т. зв. крайовиків, цебто галичан з КЕ ОУН на ЗУЗ, що хотіли вилізти на вищі драбини в ієрархії ОУН і накинути всьому соборному націоналістичному рухові т. зв. «самостійно ставлену проблематику свого терену.»¹⁵⁾

¹⁵⁾ Про те писав д-р Лев Ребет у своїй книжці: «Світла й тіні ОУН», видавництво «Український Самостійник», Мюнхен 1964 року.

10 лютого 1940 року справа зайшла так далеко, що дотеперішня «опозиція» з підготовчої роботи перейшла в наступ. На своїх сходах — невідомо, скільки присутніх там було і кого репрезентували, — обрала собі провід і назвала його «Револьюційним Проводом Організації Українських Націоналістів» (РП ОУН) на чолі з Степаном Бандерою, але при тому не урвала останньої нитки, висловлюючи надію, що полк. А. Мельник залишить ПУН напризволяще та «очолить боротьбу Револьюційного Проводу».

Цю подію нотифіковано Проводові Українських Націоналістів через полк. Романа Сушка, затверджуючи його одночасно на дотеперішньому пості представника перед німецькою військовою владою з відповідальністю — як можна було сподіватися — вже не перед ПУН, тільки перед РП ОУН.

Положення витворилося таке, що або ПУН поступиться і разом з тим перекреслить здобутки своєї десятирічної праці скрізь, де ОУН під його проводом могла зачепитися за українську громаду на рідних землях та в світі, або мусітиме стати проти розперзаного гуляйпілья пропаганди РП ОУН. З того боку положення ПУН було менш корисне, йому тяжче було добиратися тепер до народньої гущі, бо не мав він серед неї особистих знайомих, у той час як РП ОУН рахував на тих, що зналися з ними зі шкільної лавки або з тюремної камери. А що найважливіше, ПУН мусів зберігати свою повагу й авторитет не тільки в сучасному моменті, але і «під знаком вічності», щоб не дати себе стягнути в болото безшабашної партійної боротьби-гризні. Зате опозиція, що її зібрав довкола себе Ярій, висуваючи фірму Бандери і заразом виступаючи в ролі затурбованого члена ПУН, не мала нічого до втрати і відкинула ввесь моральний стрим.

Однак знайшовся гурт націоналістів, вірних своїй приязні, що готові були кожної хвилини і за всяких умов виступити в обороні ПУН, коли б «зірвано всі мости і спалено всі кораблі».

В останньому моменті Ріхард Ярій хотів заграти ролю янгола миру з оливною галузкою в руках, знаючи разом з РП ОУН, що у витвореній ситуації, відколи РП ОУН став доконаним фактом, кожен день згааний на переговорах, що ніколи не могли успішно закінчитися, працює для зібраного вкупі РП ОУН, а не розкиданого по Європі ПУН, що не

творив окремих кадрів для себе і мусів би це почати тепер — і висунув концепцію т. зв. «Організаційної комісії для поладження внутрішнього конфлікту», що рекомендувала створити один ПУН, звідки відійшли б: д-р Ярослав Барановський, Омелян Сенік-Грибівський і д-р Сидір Чучман, а *ввійшли б усі члени РП ОУН*. Це давало б РП ОУН майоризацію 11 на 4 з уваги на відрізання кількох членів ПУН воєнним фронтом, викидало б з нього двох найздібніших і найбільш досвідчених організаторів — Барановського для європейських і Грибівського для заморських справ, — уже в вихідній точці, в початку праці такого Проводу, а в мотивах — клеймувала б тих двох членів, що, власне, в останніх роках перед війною несли на своїх плечах увесь тягар організаційної праці українського націоналістичного руху.

Можна собі уявити, як виглядала б дальша доля націоналістичного руху: на показ виставлено б Степана Бандеру, всіми шнурками тягнув би «сіра еміненція» Ріхард Ярий, дійсні творці ОУН зникали б з ПУН один за одним просто з сорому.

Мабуть опозиція здавала собі справу, що ніяка чесна людина, відповідальна за долю й добре ім'я Організації Українських Націоналістів не погодилася б на визначену їй роллю в такому «проводі», тому потиху приготувлялася до найбільш ганебного й підлого в усій своїй роботі кроку, що ним хотіла завдати смертельний удар Проводові Українських Націоналістів, покласти його на лопатки й аж тоді відтанцювати свій тріумфальний танець, якби... Якби не випадок, що на п'ять хвилин перед дванадцятотою розкрив злочинний намір РП ОУН, і хоч його не звалив, бо надто вже пізно було на те, забагато часу забрали «переговори», але не дозволив висадити ПУН з сідла і монопольно заволодіти українським націоналістичним рухом.¹⁶⁾

¹⁶⁾ Все досі розказане — це вступ до афери фальшування документів проти д-ра Ярослава Барановського. Він конче потрібний, щоб зрозуміти політичну атмосферу того часу, що в ній спліталися деякі давніші ресентименти ще з Галичини, різниці поглядів на завдання і тактику ОУН між Львовом і ПУН, самоправдання своєї не надто героїської поведінки в слідстві перед варшавським процесом за вбивство міністра Перацкоґо, подразнені особисті амбіції. Більшість того обговорено докладніше в книжці Зиновія Книша «Розбрат — спогади і матеріали до розколу в ОУН 1940 року», Видавництво «Срібна Сурма», Торонто. Книжка друкована перед 30-ма роками, давно випродана, тепер не кожному доступна, тому повторено тут дещо в скороченні, щоб облегшити читачам орієнтацію в тодішньому положенні.

Не зважаючи на глибокі щілини, що зарисувалися нагорі, не орієнтуючися ближче у витвореному положенні, що мов та бочка зі стрільним порохом могло кожної хвилини спалахнути полум'ям, — хто з членів мав якийсь призначення в щоденній організаційній роботі, далі її виконував, так само, як учні ходять до школи, урядовці до бюро, робітники до фабрики. А хоч і пронюхав хто письмо носом, не вважав, що це виходило поза рамки дискусії. Далі відбувалися — хоч рідше — але періодично і стало військові курси, де викладали теж члени вірні ПУН; далі діяли хемічна й фотографічна лябораторії під керівництвом одного з найперших членів УВО, вояка-літуна і керівника такої лябораторії у Львові, інж. Федора Яцури; далі відбувалися щодругий день, а часами щодня в часі обіднього перериву наради свого рода суспільно-громадської комісії, що її скликавав Іван Габрусевич (Джон, Іртен), де обговорювалися справи комітетів, таборів для втікачів, магазинів з харчами і т. п. речі з явного українського громадського життя, куди запрошено теж автора, що був тоді начальником канцелярії Українського Центрального Комітету.

Нема повности, чи широкий загал членства вже знав про постановня Революційного Проводу. Але широко пущено в обіг чутку, що працює якась організаційна комісія для полагодження внутрішнього конфлікту, правдоподібно все скінчиться «благополучно», а тим часом — *business as usual*.

Все ще сходилася група противників напряду, що його взяв Революційний Провід. Там теж не виходилося поза вислови обурення та обговорювання різних проєктів, що їх прийшлося б здійснювати, якби дійшло до положення «на ножі» і коли ПУН на те погодиться. Покищо, крім освідомлювання окремих членів, справа стояла на місці. Усіх заспокоювало те, що ПУН мовчить, нема ніякого алярму, заклику до членства, якогось загального повідомлення про положення в ОУН.

Одного дня під кінець липня або з початком серпня 1940 року Федько Яцура, задиханий і схвильований — а це в нього було дуже рідко — вбіг до бюро автора, що містилося в тому ж самому будинку на другому поверсі, і показав мокрі ще фотовідбитки двох чи трьох документів з польського воевідського уряду у Львові, адресованих до повітової команди поліції в Самборі. Зміст їх був дуже короткий: на одному — повідомлення про «отримані від Ярослава Барановського з Відня інформації ПУН у справі переходів до

Карпатської України¹⁷⁾ на другому — вже тільки про інформації від Я. Б. з Відня, з додатком, що вони суперечать твердженням львівського конфідента Серанта, на третьому — якісь вістки про студентські справи, теж від Ярослава Барановського.

Ці документи приніс звідкись Іван Равлик, тодішній шеф розвідки в «бандерівців»¹⁸⁾, але не передав Яцури до лабораторії, казав забрати всі причандали до фотографування, пішли до приватного мешкання Равлика в сусідній кам'яниці і там доручив зробити по десять відбиток з кожної.

Стояв, як кат над душею, пильнуючи, щоб Яцура не сховав нічого, погрожуючи за те карами. Мусіла це бути нагла справа — і це пізніше потвердилося — коли Равлик узяв до того Яцуру, хоч міг здогадуватися, що той негайно це переповість комусь з ПУН. Не мав часу шукати за іншим фотографом-спеціалістом. Але Федько — старий лис, бував на возі й під возом та не з одної печі хліб їв. І хоч би у Равлика була не одна, але й дві пари очей, не міг би він впильнувати Федька. Підносячи викликані вже відбитки до світла, брав по дві і зручно одну з них пускав у рукав. Равлик принаглював його весь час і Федько не мав часу добре приглянутися оригіналам, не завважив, чи папір був старий, чи ще досить твердий і свіжий, чи трохі пом'ятий.

¹⁷⁾ Назва «Карпатська Україна», що її прийнято в 1939 році, так уже втерлася і врзалася всім у пам'ять, що вживається навіть і до передвоєнного періоду. Від давніх часів, за Австрії, уживалася назва «Угорська Русь», потім у чеській мові — «Підкарпатська Русь», а в українській неправильно «Підкарпаття», аж до вияснення проф. Огієнка у його виданнях «Рідна мова», що в Україні лежить вона не під, тільки за Карпатами, тож правильно буде не «Підкарпаття», тільки «Закарпаття», назва одної частини України, як, наприклад, Поділля чи Покуття і т. д. Але з часу проголошення самостійності вже раз назавжди прийнято в українській мові назву «Карпатська Україна». На зфальшованому документі не могла бути назва «Карпатська Україна», бо поляки *ніколи* не вживали такої назви і це відразу показувало б на підробку. Напевно мусіла бути інша, правдоподібно така, як уживали чехи. Але тепер тяжко пригадати, бо «Карпатська Україна» так врзалася кожному, та й авторові, в мізок, що автоматично насувається на язик чи під перо.

¹⁸⁾ Ця назва прийнялася в націоналістичних низах скоро після того, як стало відомо про РП ОУН на чолі зо Степаном Бандерою. ПУН у своїх офіційних актах та публікаціях уживав тільки означення «диверсія» і «диверсанти». Цю назву викував інж. Микола Сціборський, уживши її в «Білій книзі ОУН». Аж після війни 1941 року назва «бандерівці», «бандерівщина», «бандеріяда» й інші похідні з того кореня почали вживатися загальною навіть поза націоналістичним рухом.

Відбитки, що їх Яцура приніс до автора, зроблено тільки з фронтової частини документів. Як дуже важлива це була річ, показалося аж після років, а тим часом треба собі нам добре запам'ятати, що і відбитки Яцури, і ті, що їх опісля отримав полк. А. Мельник, представляли тільки фронтову сторінку, не було ані одної з них, що представляла б теж відворотну сторінку документу.

Не можна було пізнати з відбитки, якого формату був оригінальний документ, а Федько в поспіху не дуже мав час звертати увагу на те. Звичайно, в Польщі — ще з австрійських часів у Галичині, а як було в корінній Польщі під російською окупацією, того не було часу і змоги перевірявати, — в урядах, судах і всяких публічних установах вживався папір так званого канцелярійного формату, якщо текст був довший, або в половині канцелярійного, якщо текст був короткий, якесь повідомлення, пригадка чи постановка. Цей формат подібний до канадського чи американського т. зв. правничого (legal), може дрібку коротший, але довший від заокеанського «стандартного» або «листового» машинного паперу.

Негайно передано ті копії полк. Р. Сушкові чи «канцлерові»¹⁹⁾ і другий раз уже оглядано їх у чвірку, дуже коротко, бо Сенік з Сичем пішли до приватного мешкання полк. Р. Сушка, щоб звідти перетелефонувати це Голові ПУН. У тому моменті полк. А. Мельник ще нічого не знав про фотокопії. В Берліні перебували делегати РП ОУН Степан Ленкавський і Роман Шухевич на чергових якихсь «переговорах», Шухевич виїхав на один день до Кракова, має негайно вернутися і продовжувати розмови. Пізніше показалося, що його визвано до Кракова телефоном, повідомивши, що документи вже готові, зроблені фотокопії, треба їх показати полк. А. Мельникові та в ультимативній формі зажадати Революційного Трибуналу над Ярославом Барановським, усунути Омеляна Сеніка-Грибівського, як того, що протегував і прикривав Ярослава Барановського, і негайно прийняти всі домагання записки «Організаційної комісії для полагодження внутрішнього конфлікту».

Відразу з першої хвилини постали підозріння, що ті документи підроблено. Промовляло за тим:

¹⁹⁾ Так популярно називали Омеляна Сеніка ще з часів УВО і ця назва вживалася серед ближчих до нього осіб увесь час аж до його трагічної смерті.

1. Їх нібито привезено з Самбора, а було відомо, що з доручення полк. Р. Сушка команда української міліції в Самборі — перевіряючи місцеві польські архіви в повітовому старостві, повітовій команді поліції та в окружному суді і вибравши звіди тільки акти, що відносилися до сітки конфідентів та донощиків з Самбора й самбірської округи — спалила всі папери, щоб не лишити більшовикам ніяких слідів про діяльність українських громадян, товариств та установ, бо на тій підставі більшовики могли б їх переслідувати.

2. Чому бандерівці, що від першої зустрічі Бандери з полк. А. Мельником домагалися відсунути від Проводу д-ра Ярослава Барановського, бо «провідний актив» йому не довіряє», відразу не *предложили тих згодом знайдених у Самборі документів про Ярослава Барановського? Це була б ясна причина з ясним доказом, а не невловний, абстрактний і нічим не підпертий «брак довір'я»* у так само не окресленого ближче «провідного активу»?

3. Чому РП ОУН не подав до відома тих документів, проголошуючи покликання до життя тієї установи? А було б тоді дуже зручно подавати це як моральне оправдання зривання з ПУН і відмовлення йому послууху.

4. На документах заповдане було повне ім'я і прізвище Ярослава Барановського, та ще й місце його перебування, як поліційного інформатора — *факт досі без прецеденсу в таких справах.*

5. Не лише прозраджено найвищої ваги й вартости інформатора в центрі ОУН, але й зовсім *непотрібно деконспіровано місцевого львівського конфідента Серанта.*

Але в положенні, коли атмосфера згущувалася з кожним днем, ПУН не міг поминути повною мовчанкою факту пропозиції йому таких документів, хоч і очевидно фальшивих. Фальшивих для тих, хто хоч трохи розумівся на таких справах, але не для широкої маси низових членів, що не мали про те поняття. Бандерівська пропаганда підняла б такий вереск, що не то старі Єрихонські, але й краківські Вавельські мури від нього задрижали б. На всі легені ревіли б, що ПУН відкинув документарні докази зради Ярослава Барановського, засипуючи водночас своїми фотокопіями весь терен. Мовляв, тепер нема іншої ради, тільки треба заводити порядок нагорі, оздоровити ОУН і прочистити ПУН від зрадників.

Нічого не допомогло б зачинати справу від слідства, згідно з судовим правильником ОУН. Це забрало б забагато часу, навіть якщо б іти приспішеним темпом, бандерівська група Ріхарда Ярого, раз «викопавши военну сокиру», не дала б ждати на вислід слідства — знаючи, що документи фальшиві, бож сама їх підробляла — всією силою крикливої пропаганди для ласих на такі сенсаційні речі широких кіл неінформованої української громади, почала б закріплюватися організаційно на низах у терені хрестоносним походом під кличем «оборони від зради», «геть з кублом зрадників у ПУН». і т. п. запозиченими в большевиків «льозунгами».

Краківський осередок вірного ПУН членства став на засаді, що «найліпша оборона — це наступ», і слід виконати давніше вже обдуманий плян, ще заки доїде Шухевич до Берліну з «документами»²⁰⁾. До Кракова мали б негайно приїхати всі члени ПУН, що живуть у Німеччині та на прилучених до неї теренах. Це мало б показати *силу, рішучість, якість та авторитет ПУН*. Відкликати Ярого з ПУН і на зв'язкового до німецьких військових кіл поставити або полк. Р. Сушка, або генерала Віктора Курмановича, шефа військового штабу ОУН, що теж мав широкі знайомства в німецькій армії ще з військової академії, одружений був з австрійською німкою, мабуть теж з якоїсь військової родини, а військовим колам завжди більше імponує генерал, як «рітмайстер», цебто сотник. У Генеральному Губернаторстві поставити Крайову Екзекутиву з *самих тільки політичних в'язнів, свіжо звільнених з тюрми або з концтабору в Березі Картузькій*. Всіх членів Революційного Проводу поставити під Революційний Трибунал.

Якби Голова ПУН дав на те свою згоду, — плян можна було б виконати як не до 24, то до 48 годин. Революційний Трибунал у Кракові розглядав би окремо справу Ярослава Барановського, з *ініціативи ПУН, а не на вимогу РП ОУН* і виявив би отримані копії документів *першим*, відразу, ще заки доглупаються бандерівці й обтрясуться з нашого удару, *одночасно оскаржуючи бандерівців за їх фальшування*.

А хоч з певністю можна б передбачити, що проти Бандери й товаришів Революційний Трибунал мусів би відбуватися заочно, бо вони не мали б відваги стати перед ним, віч-на-віч з показом енергії, рішучості і сили ПУН. За ним

²⁰⁾ Гл. «Розбрат» — спогади й матеріали до розколу ОУН у 1940 році, «Срібна Сурма», Торонто.

стала б достатня кількість молодших членів ОУН, побачивши його в акції, ветеранів УВО та всіх українських армій, що не могли стерпіти наруги над колишніми своїми командирами.

Але перед судом може явитися тільки той, хто в своїй власній душі почувається невинний, має віру в свою справу і хоче доказати свою невинність. А бандерівці тієї віри не мали, найкращим доказом те, що *мусіли* фальшувати документи.

На жаль, найперше цілий один день зужито на контакти та роз'яснення справи всім тим, що мали б цей плян виконувати. А зовсім треба було закинути ту думку, коли Голова ПУН заявив, що як довго ведуться переговори, що їх він *вправді* не започаткував, але на них погодився, так довго не можна робити ніякої акції.

Якби Голова ПУН був цивільним революційним діячем, хоч і обзнайомленим з військовими звичаями, відбувши військову службу, можливо вдалося б його переконати. Але він був добровольцем до Українських Січових Стрільців і сотником у цій першій від століть українській військовій формації; був одним з організаторів військової сили Української Народної Республіки під проводом Головного Отамана Симона Петлюри, він був командиром в Українській Військовій Організації, хоч у цивільних одягах, але з кодексом військової честі в серцях. Для нього підступно вести переговори під століттями визнанням «білим прапором», що перериває на час воєнні дії, було б запереченням не тільки власного його життя, але зневагою вояцького українського імені від Святослава Завойовника до Симона Петлюри. За ніякі скарби світу на те не міг він погодитися.

Акцію відложено на кілька днів і вже не було ані змоги, ані змислу виконувати її повнотою в задуманих формах.

Організаційну домівку, циклостильну друкарню з магазином паперу та інших потрібних до тієї праці матеріалів, касу, картотеку — зайнято. Створено сталий осередок ПУН у Кракові під назвою Організаційного Бюра ОУН, покликано до життя Крайову Екзекутиву на Генеральне Губернаторство в доброму складі. Урятовано ОУН перед заливом опозиції-диверсії, не допущено, щоб змонополізувала вона український націоналістичний рух, але й не зліквідовано її, було вже запізно.

VIII

Насувається питання, чому з такою запеклою ненавистю і з гадючою їддю нападала групка галицьких членів ОУН на д-ра Ярослава Барановського? Він же ж ні одному з них не зробив ніякої кривди, про нікого, як про особу, не висловлювався погано, а коли критикував чію роботу, то в рамках обов'язку і відповідальности за свою ділянку праці, без понижування, без обсмішування і без злоби. І кожен інший на його місці, навіть проводирі диверсії, мусіли б поступати так само. Тяжко зглибити причини, можемо говорити тільки про те, що було наверху, що кожен міг або сам бачити, або знати про те. Можливо, що були теж укриті, персональні причини, є здогади про те, навіть д-р Лев Ребет натякує на них там, де мова про передану від Бандери з тюрми вістку, але не доводить до кінця. Не наша річ роботи висновки із здогадів, ми мусимо спиратися тільки на фактах. Може після появи цієї праці дана особа рішиться сама заговорити.

І Бандера, і Ярослав Барановський були пластунами. Бандера правдоподібно належав до куреня «Червоної Калини», бо це був стрийський курінь. Ярослав Барановський ходив до гімназії у Станиславові до 1924 року, коли ще не творилися такі курені, а коли вийшов на волю, то правдоподібно, як інформували автора знавці пластової історії, був т. зв. вільним пластуном чи як це тоді називалося, отже не можна шукати коріння ненависти до нього Бандери в пластовому житті.

Зате фактом є, що Ярослав Барановський був якийсь час шефом Бандери в пропаганді УВО. Вже згадувано, що Ярослав Барановський живучи два роки легально у Львові по виході з тюрми, працював у відділі пропаганди в УВО. Тоді саме прибув з гімназії в Стрию на студії у Львові Степан Бандера і теж працював у пропаганді, у відділі кольпортажу й транспортів «Сурми» через Карпати. Стажем він був багато молодший і Ярослав Барановський був короткий час, доки не виїхав за кордон, його зверхником. Взаємини між підвладними і зверхниками не завжди укладаються прихильно, а ще до того, коли шефом є така вимоглива людина, як Ярослав Барановський. Це замало до ворожнечі на все життя, але там могли пуститися перші паростки невзгодин, що віджили і ствердли, коли пару років пізніше Бандера, хоч уже заступник Голови а потім і Голова КЕ ОУН на ЗУЗ,

але в відношенні до Ярослава Барановського, як представника ПУН, знайшовся знову в підрядному становищі, коли Макар виконував обов'язки організаційного референта і зв'язкового до ЗУЗ.

Вже була мова про те, що тільки в ближчому житті з Ярославом Барановським відкривалися його гарні і добрі прикмети. Тому мав він добрих друзів і приятелів за кордоном, що з ними стрічався майже кожного дня, а з крайовими членами бачився доволі рідко, отже і з Бандерою хіба на умовлених зустрічах на кордоні, або на конференціях за кордоном. До поточних, уже устійнених справ особистої зустрічі не потрібно, це полагоджувалося кур'єрськими зв'язками.

До того, він був наймолодшим — до часу, коли прийшов Олег Кандиба-Ольжич — з членів ПУН. Всі інші члени ПУН перейшли через визвольну війну, мали військовий і довший організаційний стаж за собою, а Ярослава Барановського вважали в КЕ ОУН на ЗУЗ таким самим, як вони, і хоч він і не «драв носа догори», то чи то він, чи хто інший на його місці, полагоджуючи справи в імені ПУН, мусів тримати себе поважно і не вдаватися в «за панібратство».

Гура-революційні кличі йому не імпонували, небезпеки переживав у бойовій роботі може й більші, як ті «крайовики», що з ним стрічались, на революційну булафору з «великих слів великою силою» глядів без телячого захвату, вони йому видавалися зайві в діловому полагоджуванні справ. Усе те не дуже робило його «стравним» для звихненої породи галицьких націоналістів половини 30-х років.

А що найголовніше, Ярослав Барановський дотримувався політичної лінії, встановленої на Великому Зборі чи пак I Конгресі Українських Націоналістів і на додаткових конференціях, згідно з дорученням та з інструкціями ПУН і Голови ПУН. Але у Львові хотіли «самостійно ставити політичну проблематику свого терену». ²¹⁾ А політична проблематика не могла ставитися «самостійно» в кожній Крайовій чи Тереновій Екзекутиві ОУН, цебто в кожній державі, де жили українці, бо в такому разі була б самостійна ОУН на Буковині й Бесарабії, окрема на Закарпатті, окрема під Польщею — а хто знає, чи й тут не була б інакша в Галичині, а інакша на решті земель Західньої України. Це була б «дорога назад», до стану з-перед постанови ОУН.

²¹⁾ Лев Ребет: «Світла й тіні ОУН», Видавництво «Український Самостійник», Мюнхен, стор. 77.

Була, могла й повинна бути тільки одна *націоналістична проблематика ОУН*, що її міг, повинен був і мусів здійснювати Провід Українських Націоналістів на підставі схваленень Великих Зборів, хоч у методах міг користуватися різним вибором, але *так, щоб не заперечувати схвалених для нього уповноважень на Великих Зборах*, і про ті методи міг рішати тільки ПУН, що мав перед очима цілість, а не тільки *регіональність*. Могли допускатися *тактичні* відхилення, могли братися до уваги внутрішні політичні відносини в даній країні — але ніколи *постановами знизу*, що ставили б ПУН перед доконаними фактами, і ніколи не заперечувати загальної політичної настанови і мети Організації. Рішати могла тільки центральна, *відповідальна за всю ОУН установа* — *Провід Українських Націоналістів*.

Ярослав Барановський виконував доручення ПУН і силою свого становища й уповноваження від ПУН мусів пильнувати їх здійснення теж у Галичині, чи деінде під Польщею, а пізніше в Карпатській Україні. А що були вони правильні і згідні з потребами та переконаннями репрезентативної влади Карпатської України, про те свідчить факт, що після мадярської окупації Карпатської України її Президент та Уряд підписали договір співпраці з Проводом Українських Націоналістів, а не з представниками згістеризованих балакунів, що оскаржували виконавця волі й доручень Проводу, Ярослава Барановського, — значить Президент та Уряд оправдали і схвалили помічну діяльність Карпатській Україні, що йшла по лінії доручень Проводу Українських Націоналістів, а не гурту зайшлих галицьких молокосів, що хотіли бути мудрішими від Уряду Карпатської України і більшості членів ОУН з терену Карпатської України.

З того всього поставала нехоть до Ярослава Барановського в деяких членів, що потім об'єдналися довкола Степана Бандери і помаршували під вказівками Ярого. Та це ще нічого страшного, бож не кожен для кожного мусить бути симпатичний. Скільки людей не долюблювали Володимира Мартинця за його гострий язик і колюче перо, та ніколи в нікого не було думки валити ПУН через те.

Коли в вересні 1933 року на процесі в Самборі за вбивство Тадеуша Голуфка вийшла на яву зрада Романа Барановського, — його відреклася вся родина. В націоналістичному тижневику «Наш Клич» появилася заява — її пізніше передрукувала вся українська преса — ось такого змісту:

«Заявляємо ось цим, що вирікаємося раз назавжди нашого сина Романа і не хочемо ні ми, ні наші діти мати з ним ніяких зносин, а то тому, що він через свою юдину роботу позбавив життя або здоров'я неодного українця. Його поступки негідні не то українця, але ніякої чесної людини.

Дорогів, дня 27 вересня 1933 року.

Володимир і Мальвіна Барановські разом з дітьми.»²²⁾

Коли надруковано цю заяву, вся українська суспільність це зрозуміла, і цілком правильно, як відречення *всієї родини*. Так само думали й пізніші бандерівці, бо *шість років ніколи не підносили ніяких закидів проти неї*. А коли пізніше почали шмарувальну кампанію проти д-ра Ярослава Барановського, показували на брак його підпису під тією заявою і пояснювали це простим людям тим, *що він не відрікся свого брата*, то це була зловна й підла колючка, позбавлена всякої підстави. В імені *всієї родини* підписали заяву батько й мати, подаючи їхніх дітей. Їх було четверо, крім Романа, і було б дивно і навіть смішно, якби кожен член родини поміщував у пресі окрему заяву. Ярослав Барановський, хоч і повнолітній, та ще не одружений, студіюючи за кордоном діставав часом деяку підмогу від родини, спільної з іншими братами й сестрами, не мав ще дружини й дітей, що творили б окрему родину. Доглупалися до того й «специ» від бандеської наклепницької пропаганди і вже тільки *усно і між простим народом* пускали ті шпильки.

Ось таким способом творилася густа атмосфера, що з неї вибухла громовиця.

Сильно обурило ворогів Ярослава Барановського з львівської Крайової Екзекутиви те, що він проводив слідство за недбало підготований напад на поштовий уряд у Городку, що приніс стільки втрат бойовому відділові ОУН.

Він до того не рвався і не спішився, дістав наказ і виконав його так само, як мусів би виконати його Степан Бандера, чи його товариші з Крайової Екзекутиви, якби були на місці Макара.

Перевести слідство наказав сам Голова ПУН, полк. Євген Коновалець. Передав це Сенікові-Грибівському, щоб або сам, викликавши відповідних людей за кордон, перевів

²²⁾ «Діло», ч. 261, четвер, 5 жовтня 1933.

його, або щоб вислав когось до краю і там, на місці, прослідив справу.

Почалося з того, що завішено в діяльності голову Крайової Екзекутиви у Львові, Богдана Кордюка-Нового. Якби не Богдан Кордюк, але сотник Юліян Головінський або полк. Роман Сушко був на той час головою Крайової Екзекутиви, то раз справа дійшла б аж до судового слідства — їх теж завішено б. Бо голова Крайової Екзекутиви відповідає за все, що робиться в сфері його діяння, зокрема, коли це діється за його відомом чи з його доручення, або тільки затвердження пропозиції бойового реферату. Мабуть розумів це так і сам Богдан Кордюк, що це ані образа, ані кара, тільки судова законна процедура в Організації.

Слідство доручено вести Ярославу Барановському, як тому, що ліпше від інших членів ПУН знав і крайові відносини взагалі, і тамошніх членів. Спершу йшло воно проти Богдана Кордюка-Нового, але поширено його на Миколу Лебеда, що належав до бойового реферату. Найперше допитували його як свідка, а пізніше звинувачено за недостатню організаційно-технічну підготову. Все велося листовно, а це забирає багато часу і ніколи таким способом не можна устійнити всіх фактів.

Після слідства полк. Є. Коновалець покликав Організаційний Суд у такому складі: голова трибуналу — Макар Кушнір, Генеральний Суддя ОУН, судді — д-р Ярослав Барановський, інж. Євген Врецьона; прокурором іменовано Олександра Сокола, а оборонцем Івана Габрусевича.

Цей суд відбувався в Берліні з початком 1933 року. В той самий час ішла там Конференція ОУН, були на ній делегати з ЗУЗ, між ними і Степан Бандера.

Хоч судовий правильник не забороняв слідчому судді засідати в трибуналі, але звичайно його туди не призначають, зате можуть покликати на свідка, щоб розказав та вияснив подробиці слідства. А тут сталося так, що Ярослав Барановський був і слідчим суддею з призначення Омеляна Сеника-Грибівського і потім членом трибуналу з призначення полк. Є. Коновальця. І хоч суд скінчився дуже лагідним вислідом, то бандерівці присутність у ньому Ярослава Барановського вважали виявом його ворожості до «крайовиків» і вмішували цей факт до наклепницької пропаганди проти нього. Це ніби теж мало бути причиною недовір'я «провідного активу» до нього.

Тексту присуду не можна знайти, але він був дуже лагідний. Нового знято з посту голови Крайової Екзекутиви, однак не сталося це *присудом трибуналу*, тільки рішенням полк. Є. Коновальця. Трибунал передав його справу в руки Голови ПУН і він звільнив Нового з обов'язків голови Крайової Екзекутиви ОУН на ЗУЗ, про що вже давніше просив його сам Новий, що хотів студіювати геологію в Берліні, йому це свого часу обіцяно і тепер уможливлено.

Нічого нема записано — а може було десь в архівах, що пропали під час війни, — що постановлено в суді в справі Лебеда, можна тільки здогадуватися, що рішено дати йому нагоду зреабілітуватися, бо вже незабаром бачимо його в підготовній роботі в Варшаві.

З того часу йшла постійна критика діяльності Ярослава Барановського, зокрема в Карпатській Україні, хоч він там нічого не робив самовільно, тільки виконував доручення ПУН, а ПУН стосувався до прохання о. д-ра Волошина, що просив не утруднювати йому і так важкого положення у відношенні до Праги, надсилати культурних діячів і всяких фахівців, а не крикунів-революціонерів, що вже почали діяти на нерви місцевим українським провідникам.

IX

Голова ПУН скликав Головний Революційний Трибунал для розгляду справ д-ра Ярослава Барановського і Степана Бандери-Сірого.

На голову Революційного Трибуналу призначено члена ПУН, ідеологічного референта д-ра Юліана Вассіяна, одним із суддів-засідателів був голова Крайової Екзекутиви ОУН у Генеральному Губернаторстві Ярослав Гайвас-Бистрий, ім'я другого судді вилетіло мені з пам'яті. За прокурора був організаційний референт Крайової Екзекутиви ОУН у Генеральному Губернаторстві Іван Мицик-Аскольд, що його війна теж звільнила з 15-річної тюрми, оборону перейняв член ПУН, культурний референт д-р Олег-Кандиба-Ольжич.

Первісно полк. А. Мельник покликав на прокурора Степана Ленкавського, що хоч був членом РП ОУН, але якимсь чином не було його прізвища на списку завішених у членстві ОУН тих осіб, що стали членами Революційного Проводу.

Полк. А. Мельник виходив з założення, що обвинувачення супроти д-ра Ярослава Барановського піднесли диверсанти і треба їм дати цей останній раз нагоду перевести докази правдивості обвинувачення і вини Ярослава Барановського через прокурора з їхніх рядів, *що був би свідком всієї процедури Революційного Трибуналу від початку до кінця*. Бо коли б Революційний Трибунал відбувся зовсім таємно, вони могли б — своїм звичаєм — неправдиво представляти справу перед членством, як намагання ПУН тайком вибілити д-ра Ярослава Барановського. На диво, Степан Ленкавський заявив, що він приймає цей пост. Він мусів це зробити, бо відмова означала б, що диверсанти висунули звинувачення д-ра Ярослава Барановського *тільки для своєї пропаганди*. Одначе, як передумову, поставив домагання, щоб ще заки почнеться суд:

- а) арештувати Ярослава Барановського,
- б) подати факт цього арешту до публічного відома,
- в) і аж тоді публічно проголосити скликання Революційного Трибуналу для суду над Ярославом Барановським.

Так само відмовився принести, як доказ, оригінальні документи, що з них зроблено фотокопії. Бандерівці прислали тільки *копію* протокольної заяви д-ра Степана Шухевича, де він стверджував, що бачив оригінальні документи, сумлінно їх оглядав і на підставі свого довголітнього досвіду карного оборонця висловлює переконання, що ці документи автентичні. І потверджує, що фотокопії зроблено з предложених йому до оцінки оригіналів.

Революційний Трибунал запросив д-ра Шухевича з'явитися особисто і скласти усно до протоколу ті свої ствердження. Ішлося про те, щоб він вияснив, *на основі яких познак уважає він ті документи правдивими*.

Д-р Шухевич не тільки не прийшов, але навіть не відповів на це запрошення.

Було очевидне, що бандерівці хотіли використовувати Революційний Трибунал тільки для своєї пропаганди, а не для вияснення правди і на її основі видання справедливого присуду.

Тоді на місце Степана Ленкавського, Голова ПУН призначив прокурором Івана Мицика-Аскольда.

Мавши до розпорядження тільки голослівні і нічим не підперті пропагандивного характеру твердження бандерівців з-під прапору РП ОУН, і тільки фотокопії документів без можливості порівняти їх з оригіналами, Революційний

Трибунал ствердив, що йому не пропонується ніяких доказів. На фотокопіях був поданий розсильний ключ, кому їх висилано: до повітових старостів, до повітових команд поліції до всіх воєвідських урядів у Польщі, до різних центральних урядових організацій у Варшаві і до деяких референтів у самому львівському воєвідському уряді.

Стверджено, що:

1. Мало ймовірно, щоб один воєвідський уряд розсилав того роду повідомлення за ключем *розподілу догори, вниз і вшири*;

2. Підрахунок виказав, що кожен з тих документів, помимо надпису на ньому, що це *довірочна справа*, висилався масово по адміністративних і поліцейських урядах;

3. На документах подавалося або повне ім'я і прізвище: Ярослав Барановський, або Я. Б. з Відня. Є неймовірно і противиться найпершій і найголовнішій zasadі розвідної і контрозвідної роботи, щоб польська поліція, маючи свого конфідента в серці ОУН, так легко-душно розкривала його прізвище на письмі та одночасно ще й другого, якогось Серанта зі Львова. В усіх розвідках і контрозвідках конфіденти мають або псевда, або якесь інше зашифроване означення, щоб нікого не навести на слід агента, бо тоді він став би безвартісний. Важко допустити, щоб польська поліція була аж така необережна і прізвище найважливішого свого конфідента в революційній організації подавала неначе до публічного відома.

Ці документи мали знайтися в повітській команді поліції в Самборі в вересні 1939 року, коли місто зайняла німецька армія, але їх ніби аж тепер відкрито в «масі документів».

Видано залик до людей, що в першому дні, коли ввійшли до Самбора німецькі військові відділи, зорганізували українську міліцію й зайняли важливіші державні будинки та в порядку самооборони шукали за польськими поліцистами, агентами й конфідентами. Тією справою керував інж. Юліян Темник і він склав перед Револуційним Трибуналом таке свідчення:

«З приходом німецьких військ до Самбора, мені доручено зорганізувати українську самооборону в Самборі й повіті. На приміщення в Самборі призначено будинок колишньої польської повітової команди поліції. При перегляді поліцейських актів, знайдено в бюрку комісара поліції Радванського, в особній

скритці, течку з тайними документами. Разом з іншими членами міліції взяли ми за відчитування актів, що відносилися до польської розвідки. В актах знайшли ми точні списки конфідентів поліції з Самбора й Хирова та їхні донесення. Акти ті студіював я цілу ніч від години 7 ввечері до години 8 вранці і рішуче тверджу, що в тих актах не було документів, яких відбитки поширюються по Кракові і на провінції, зокрема не було ніякого документу про Ярослава Барановського.

При відчитуванні були зо мною: Йосип Пришляк, мір Роман Ленчицький, Іван Шембель і Гриць Колодій.»

Таке саме свідчення зложив інж. Юліян Темник на письмі з датою Краків, 27 вересня 1940 року.

Полк. Роман Сушко потвердив доручення спалити документи перед відворотом.

Все ж таки Револуційний Трибунал радив кілька годин, заки проголосив вирок:

«Предложені матеріали обвинувачення, зокрема фотокопії документів польського воевідського уряду у Львові, здогадно знайдених у вересні 1939 року в Самборі, не дають підстави прийняти доказаною вину Ярослава Барановсько-Макара, тому суд не вважає можливим видати свій присуд на основі недостатніх доказів».

На маргінесі відпису заяви д-ра Степана Шухевича можна хіба сказати таке: він міг потвердити не *автентичність* документів, тільки те, що *фотокопії зроблені з документів предложених йому до оцінки*. Поклик на його «досвід довголітнього оборонця в процесах за карні справи» тут ні при чому. Він це добре знав, тому не прийшов свідчити перед Револуційним Трибуналом. Ніхто з українців, крім тих, що переглядали залишені під час утечі польських урядів архіви, не бачили і не могли бачити таємних і закладифікованих до архіву документів політичної адміністраційної влади. Вони служили лише для внутрішнього вжитку й інформації *виключно членів адміністраційно-репресивного апарату*, ніколи не були й не могли бути *судовими доказами*. Якщо треба було щонебудь доказувати *змістом* таких актів на судових процесах, то це робили свідки, члени того апарату, перед судами, покликуючися на «отримані з конфіденцій-

них джерел інформації». Це д-р Степан Шухевич дійсно знав, бо не раз приходилося йому й іншим оборонцям в українських політичних процесах слухати таких свідчень, жадати виявлення їх джерел, а коли свідок засланявся «урядовою тасмницею» — ставити внесення, щоб суд зажадав від вищої влади свідка звільнити його від обов'язку дотримувати тайни. Суд з правила такі внесення відкидав, а якби трапилося так, що суд прихилився б до внесення оборони, не зважаючи на спротив прокурора,²³⁾ то навряд чи вища влада репресійного апарату на те погодилася б. А коли б, приймим скрайній випадок, звільнила свідка з обов'язку зберігати тайну, то він виявив би конфідента, що від нього про дану справу довідався і тоді можна б жадати, щоб допитати такого конфідента, як свідка, але ніколи *виявляти внутрішнього урядового листування*.

Внутрішня кореспонденція урядів, різні т. зв. службові записки, інтердепартаментальні повідомлення, інструкції для урядовців і т. п. та ще й заклаксовані, як тасмні, могли б розглядатися хіба тоді, якби йшло дисциплінарне слідство в нутрі державної установи або коли б створено, наприклад, сеймову комісію для просліджування якоїсь справи і складення з того звіту чи то законодатній владі, чи то контрольній палаті. У Польщі таке було можливе хіба в періоді перед травневим державним переворотом Пiлсудського 1926 року.

Кілька років перед тим, заки радив Революційний Трибунал у Кракові, відбувався в Варшаві головний процес за вбивство міністра Броніслава Перацкого. Багато шуму наробила тоді справа т. зв. архіву Сеника, де прокуратура покликала на всякі акти, папери, записки, листи тощо, майже виключно в фотокопіях, але тільки про речі, що діялися поза польськими військовими, поліційними й судовими урядовими апаратами, цебто вислід, а не процедуру тієї діяльності. А їх пересилали з військової розвідки — так твердив прокурор у тому процесі, д-р Владислав Желенський — до міністерства внутрішніх справ, а в міністерстві — від департаменту до департаменту, потім до львівського воєвідського уряду, звідти назад до Варшави, до різних

²³⁾ У часі досліджування українських політичних процесів за УВО й ОУН, — та й інших, неукраїнських, — автор переглядав масу-масенну сторінок газетних звідомлень з таких процесів, але якось ніколи не натрапив на такий випадок.

знавців, експертів, перекладачів тощо, потім до прокуратури й на кінець до суду. При тім мусіло бути якесь супровідне листування, прохання, питання, вияснювання, інформації тільки для внутрішнього вжитку і т. п., але ані одного клаптика з того паперового матеріалу не було в «архіві Сеника», коли він остаточно знайшовся в суді, бо все те було *внутрішнє урядування* і воно в не одному могло б підтримувати тезу оборони, що цей архів не автентичний, тільки спеціально спрепарований.²⁴⁾

Д-р Степан Шухевич не виступав оборонцем у варшавському процесі, його і д-ра Володимира Старосольського покликано на свідків, щоб унеможливити їм узяти участь в обороні. Але боронив у пізнішому доповняльному до варшавського львівському процесі 1936 року, де виступали теж підсудні з варшавського, і на тому львівському процесі теж пропонується, як доказ, частину актів з «архіву Сеника», знов же у фотокопіях, хоч мали там бути деякі, менше важливі, оригінальні акти. Д-р Степан Шухевич — з рештою оборонців у львівському процесі — теж скваліфікував акти того «архіву», як фальсифікати, і міг би тепер, перед Революційним Трибуналом, показати й посвідчити, як він на підставі самого зверхнього вигляду фотокопій може пізнати фальшиві вони, чи правдиві, показати, по чому на фотокопіях можна пізнати ту різницю, і показати, на якій основі він вважає фотокопії в справі Макара правдивими. Ніхто ліпше від нього не знав, яка хитка й небезпечна була б його позиція і він, ветеран судових процесів, волів не наражати себе на небезпеку і на засідання Революційного Трибуналу не прийшов.

Правду сказавши, є поважні сумніви, чи *д-р Шухевич узагалі написав такого листа*. Бо чому до Революційного Трибуналу передано тільки його машинописну копію? І не підписану власноручно. Як зручний адвокат, міг би написати так, щоб зміст листа залишав йому фіртку до альтернативної інтерпретації, але такий лист бандерівцям був би непотрібний. А коли бандерівці здатні були морально на те, щоб підробляти урядові документи, то що значило б для них написати машинкою непідписаного власноручно листа, ніби від д-ра Шухевича? Як показують пасквілі бандерівця Мір-

²⁴⁾ Felix Świątek: «Czy t. zw. Archiwum Senyka było autentyczne, czy też było to archiwum falsyfikatów?» «Najnowsze dzieje Polski. 1914-1939», T. IX, 1985, str. 274-280.

чука, що їх він у порозумінні з ними ²⁵⁾ видав у 1980-х роках, від того роду людей можна сподіватися всього.

Сумніви щодо автентичности «опінії» д-ра Степана Шухевича спираються теж на аналізі його змісту і на переконанні, що старий і досвідчений правник стилізував би його інакше, щоб лишити собі можливість оборони в інтерпретації, якби приперли його до стіни.

Було відомо, що нічого не можна сподіватися від д-ра Шухевича, він був дядьком Романа Шухевича і цілком стояв під впливом свого небожа.

Як голова Українського Допомогового Комітету на місто Краків, д-р Степан Шухевич стягнув на себе негодування за те, що цілком потурав у всьому бандерівцям, і голова Українського Центрального Комітету, проф. Володимир Кубійович, на домагання громадян-членів комітету мусів переорганізувати його так, щоб у ньому були заступлені ширші кола громадськості. Головою призначив д-ра Володимира Загайкевича, адвоката з Перемишля, а тепер президента апеляційного суду в Кракові, не зв'язаного з ніяким політичним угрупованням, бо партія УНДО, що до неї він колись належав, з вибухом війни припинила свою діяльність.

²⁵⁾ «На одному з дискусійних вечорів проф. Л. Ш. (Лев Шанковський, відомий автор бандерівського змісту праць. Прим. З. К.) висловив заувагу: «Найвищий час, щоб... „хтось із бандерівців” опрацював і видав відверту відповідь тим своїм „бандерофобам”... щоб показати усім правду про те, хто такі „бандерівці”, а хто ті, що їх знеславляють і чому вони це роблять...»

Я сприйняв це, як особистий визов мені. Приймаючи той визов, я постановив... взятися до праці над роз'ясненням подій в нутрі української спільноти... Це моя праця п. з. „У революційному змагу за УССД”».

Дійсно така книжка вийшла 1985 року (перша частина) і 1987 (друга частина) в невідомому досі і правдоподібно неіснуючому видавництві «Союз Українських політв'язнів». Уже перечитавши кілька її перших сторінок читача огортає враження, що він має в руках черговий випуск большевицької серії пасквілів під фірмою «Посту ім. Ярослава Галана» з Києва чи Львова.

Х

Слід додати, що як тільки бандерівська опозиція почала нагітку на Ярослава Барановського, він просив Голову ПУН звільнити його з обов'язків не тільки Секретаря, але і члена ПУН. Знайдеться для нього праця, що її з користю для Організації зможе виконувати на рівні звичайного члена ОУН, а він не хоче ускладнювати положення Голові Проводу. Коли він відійде, відпаде опозиції причина відмовляти Проводові послуху. Одночасно просив він перевести слідство в його справі, щоб покласти край плесканню язиків і щоб не лишалася тінь на його честі.

Полк. Андрій Мельник відкинув його пропозицію. Бо всі звинувачення подавалися голосовно, без доказів, зводилися до твердження, що неозначений ближче «провідний актив» «не має довір'я». Сьогодні цей анонімний «провідний актив» виявляє «брак довір'я» до Макара-Барановського, а завтра другий «актив» висуне свої підозріння до іншого члена ПУН з домаганнями до Голови Проводу. І настане хаос, де Провід і Голова Проводу будуть іграшкою залежною від різних «активів». До того допустити не можна.

Однак погодився Голова Проводу на те, щоб покищо Макар-Барановський зайнявся на короткий час якоюсь працею поза Краковом, це відбере диверсантам нагоду нацьковувати на нього простих низовиків, незорієнтованих у дійсності й податливих на голосну пропаганду.

Коли ж рішено скликати Революційний Трибунал — Ярослав Барановський негайно приїхав і без одного слова, мавши чисте сумління, передав свою долю на його рішення.

Революційний Трибунал виправдав його з усіх злочинних закидів.

А на зовні буря шаліла далі. Бандерівці розвозили фотографії по всіх усядах, називали його зрадником і запроданцем. Спершу звинувачували його, як Ярослава Барановського, потім переплітали його разом з Романом Барановським, щоб лучити докупити ті обидва імена, а далі вже говорили тільки про *Барановського*, так що в низовиків уже не розрізнявали, чи це Ярослав, чи Роман Барановський, а в кінці докотилися до того, що в незрячих, щирих і відданих Організації простих хлопців, постійно пропускаючи хресне ім'я, залишали враження, що це той самий Барановський продовжує свою роботу по війні.

Нема що дивуватися простому членству — воно повторює те, що чує від свого Проводу. Тоді тільки невелика

група з того «Револуційного Проводу» знала, що документи підроблено з підлим наміром очорнити невинну людину, через те підкопати довір'я до всього Проводу і промощувати собі шлях, щоб заволодіти Організацією. Але сьогодні, по 50-ох роках, відколи кинено безпідставне підозріння на д-ра Ярослава Барановського, *немає ані одного провідного члена в тій Організації, щоб не знав про цей підлий злочин. Але, не зважаючи на те, в повній свідомості своєї брехні, повторюють це далі і втримують у тому переконанні свою підбудову та стараються накинати це незорієнтованим особам з української суспільності.*

**
*

На Револуційному Трибуналі в Кракові доказано, що предложені йому до розгляду фотовідбитки не могли походити з Самбора, бо таких документів у Самборі не було. Неавтентичність їх показали теж і форма і зміст того, що було на фотокопіях. Це вистачило для доказу невинності жертви людської підлости.

Слідство тим не закінчилося. Тільки пішло воно не проти Ярослава Барановського, але проти тих, що з тим обвинуваченням на підставі зфальшованих документів виступили.

Зродилося підозріння, чи не привезено їх з Советського Союзу? Бо ніхто більше від большевиків — навіть і німці в тому часі — не був зацікавлений у тому, щоб внутрішнім заголом підірвати силу ОУН, а потім її знищити. Проти тієї концепції промовляла б невдалість фальсифікату, большевики все ж таки ліпші майстри від початківців-бандерівців і як хотіли б підробити такі документи, то зробили б це більш старанно й уважно, напевно не підписали б повного прізвища, тільки загально натякали б, напр.: «Від нашого конфідента в колах ПУН» або якимось подібно, при чому подано б якусь незначну дрібницю, щоб у той спосіб спрямувати підозріння на когось. А якби вже хотіли когось знищити, то когось, хто дійсно був для них шкідливий, найбільш правдоподібно вважали б таким інж. Сціборського, як знавця советської соціально-політичної системи й економічного ладу, що писав статті й розвідки на ту тему і вони перекладалися на чужі мови. Також постійно дописував про ті речі в «Українській Пресовій Службі» і вже раз, перед кількома роками, хтось кинув на нього підозріння, хоч ПУН його цілковито виправдав. Або може теж на Кушніра-Богуша, бо можли-

во, що вбивник полк. Є. Коновальця Яценко-Валюх пронюхав співпрацю Кушніра з полк. Є. Коновальцем у справах підсоветської України.

У кожному разі, щодо форми і змісту документу старалися б його підробити так, що комар не підточить, а не як «недосвідчені молодики» — за висловом прокурора Желенського, — що не мали поняття про внутрішнє урядування польського політичного апарату.

На большевицьку руку показував би дивний збіг обставин — саме в той час, коли заговорено про документарні докази зради Ярослава Барановського, з'явився в Кракові большевицький агент, колишній бандерівець Ярослав Буй-Горбовий.

Ранньою весною 1940 року Револуційний Провід вислав до Галичини чотирьох людей: Ярослава Горбового, Пшеничного, Кремінського і Чижевського. Кожен з них ішов окремо, а мали вони зійтися в одній квартирі у Львові. Завданням їх було помагати Крайовій Екзекутиві ОУН у підготові повстання проти большевиків; у тодішньому політичному положенні хіба в божевільного могла зродитися така думка, але Револуційний Провід хотів показати, що він не спить, тільки бореться.²⁶⁾

Пшеничний пропав, про Кремінського нема в нас ближчих даних, а Буя і Чижевського перевербували большевики. Чижевський (псевдо «Демид») став провокатором, служив большевикам довгі роки, 1947 року видав їм у руки Дмитра Грицяя-Перебийноса, що його бандерівці називають генералом і шефом штабу бандерівських партизанів.

Ярослав Горбовий, родом з Долини, через арешти не скінчив науки, засуджений на 8 років тюрми за приналежність до ОУН, визволила його війна. Кремезний і плечистий, мав якийсь сказ на оці, виглядав на зизоокого. Вів себе скромно й поважно, робив добре враження.

Большевики його зловили, зайнявся ним особисто вбивник полк. Є. Коновальця Яценко і перевербував Буя. Буй видав усе, що знав: зв'язки, клички, квартири, людей. Яценко тим не вдоволився, перекинув його за Сян з дорученням розвідатися, скільки зможе, про краківські справи. Ці інформації перебере від нього агент, що в свій час зголоситься у Кракові і передасть йому далішні інструкції.

²⁶⁾ Який з того вийшов вислід, можна довідатися з книжечки «Голос з підпілля», розповідь Максима Кривоноса, літературний запис Зиновія Книша, Видавництво «Срібна Сурма», Торонто, 1964.

Буй зголосився в Кракові, ніби втік з тюрми, його підозрівали, замкнули й допитували, — головним слідчим був Олекса Гасин. Буй признався до всього. Широченні його протоколи дісталися в руки ПУН після того, як зайнято бандерівську домівку.²⁷⁾ Німці арештували Буя разом з шефом бандерівської надкордонної розвідки, Миколою Арсеничем, у поїзді в Ряшеві. Буй мав показати місце над Сяном, кудю перекинув його Яценко на німецький бік. Арсенича випустили, а Буй пропав.²⁸⁾

Мелькнула думка, чи не большевики це зфабрикували документи й підсунули через Буя бандерівцям, щоб підсичувати незгоду в націоналістичному таборі?

Зізнання Буя докладно студював полк. Роман Сушко і висловив думку, що нема в них ані одного такого місця, звідки могло б зродитися таке враження. Хіба задоволення Яценка з внутрішніх непорозумінь і двоподілу в ОУН та порада Буєві це підтримувати та поглиблювати.

Знов же, за тим промовляла дивна часова збіжність появи документів у Революційному Проводі з поворотом Буя з-за Сяну. Це пояснювало б теж, чому бандерівці не виступили з документами в найзручнішому для них з психологічного й тактично-політичного боку часі, коли творився Революційний Провід. Просто тому, що тоді ще не мали в руках тих фальсифікатів.

Але ПУН, уприлюднивши зізнання Буя, міг виступити з могутньою контратакою під кличем: «Шукаєте чужого під лісом, а свого не бачите під носом». Їхній емісар, уповноважений Революційного Проводу для підготовки повстання, зрадив Організацію, розкрив усі її пляни, видав большевикам усю Крайову Екзекутиву у Львові, засипав десятки активістів, зв'язкових, таємних квартир і вернувся за кордон продовжувати своє гадюче діло. І все те мало б за собою *правдиві документарні докази*, протоколярні й підписані зізнання самого Буя з підписом Гасина, як протоколянта-свідка.

І знову полк. А. Мельник — цим разом також уже з опінією Ольжича — не погодився на те. Мовляв, українська суспільність ще не дуже зорієнтована в двоподілі, бандерів-

²⁸⁾ Бандерівець Володимир Макар у споминах «Берега Картузька», Торонто, 1956, стор. 120 подає, що Буй згинув 1941 року в концентраційному таборі в Авшвіці.

²⁷⁾ Це скорочений до мінімум зміст 13 розділу згаданої вже книжки «Розбрат», п. з. «Зрада Ярослава Буя-Горбового», сторінки 371-390.

ців вважає за опозицію що завтра-позавтра може стати в одних рядах з матірним пнем. Для неї, цебто для широкої української громадськості, Буй — це націоналіст. Націоналісти весь час ставили себе за приклад незламності в боротьбі, всіх інших називали угодовцями, опортуністами, пристосуванцями, а то й «хрунями» — а тепер самі показалися зрадниками. В дальшому така наша акція могла б обернутися теж проти нас, *поставити суспільність проти всякого вияву націоналістичного руху*, з одного боку потверджуючи тези його противників, а з другого стримуючи доплив до нього свіжих і чесних молодих людей.

Як гарно не виглядали б ці слова — але це була помилка, велика помилка. Проти нас ішла офензива брехнею і фальсифікатами, а найкраща оборона — це *протинаступ правдивими доказаними фактами*, зізнаннями з власноручними підписами, і то не знайденими десь випадково, лише в самих наших противників.

XI

Минула війна, принесла великі нещастя з собою, потягнула жертви з братовбивчих рук. Велика хвиля націоналістів відплила на захід, залишивши в серцях жаль за злочинно вбитими жертвами. Убито д-ра Ярослава Барановського, сотника Омеляна Сеника-Грибівського, інж. Миколу Сціборського, полк. Романа Сушка та й інших. Ці злочини не забуваються, за них ніколи нема й не може бути прощення, вони навіки лишаються в пам'яті історії, для них нема давности. Анатема, що її над труною полк. Романа Сушка кинув на братовбивників о. прелат Леонтій Куницький висить і висітиме над ними вічно.

Акти, папери, документи — складаються до архівів, але розслідування ніколи не припиняється. І потроху викриває щораз нові речі. Так, наприклад, аж у 1964 році вийшов на яву зовсім до того часу українській суспільності невідомий факт. Видавець «Срібної Сурми» в Торонті, вертаючися з подорожі по Європі, відвідав 16 червня полк. Андрія Мельника в Люксембурзі, щоб зібрати від нього деякі інформації про УВО від кінця 1922 до початку 1924 року, коли то полк. А. Мельник був Крайовим Комендантом УВО у Львові.

Говорилося про всяке і при тій нагоді полк. А. Мельник розказав про свою розмову з о. Іваном Гриньохом перед його виїздом на схід з відділом «Нахтігаль»²⁹⁾ 1941 року. Отець Іван Гриньох, знайомий з полковником ще з львівських часів, і хоч був і лишився бандерівцем, все ж таки шанував полк. А. Мельника. Отець Гриньох просив остерегти Омеляна Сеника-Грибівського, Ярослава Барановського і полк. Романа Сушка, щоб не спішилися на схід, а коли поїдуть, щоб були дуже обережні, бо їх постановлено позбавити життя. Зробили б це вже давно, але в Кракові незручно, могли б стягнути на себе суворі поліційні репресії, бо що йнакше словна чи друкована полемічна пропаганда, а що йнакше — вбивство. Це кримінальний злочин, що карається суворо, а в тодішніх воєнних часах — смертю. Сподіваються це зробити на сході, де довший час будуть хаотичні відносини і легко можна буде пустити кінці в воду. Хоч він бандерівець, але християнин і священник, тому вважав своїм обов'язком якимось тому запобігти. Отож просить полковника їх про те попередити. Про Миколу Сціборського мови не було.

Полковник А. Мельник це зробив. О. Сенік, що називав бандерівців згідливо «гаманами», і полк. Р. Сушко заявили, що в 1918-1919 роках не з такими мали діло в Україні і не будуть зважати на їхні дів'яцькі погрози й вихватки.

Ярослав Барановський не мав ніякого призначення на сході після реорганізації ПУН, коли створено триособовий Секретаріат. Він залишився рядовим членом і заявив, що робитиме те, що йому скажуть. Треба піти — піде, а скажуть лишитися — залишиться. І хоч йому дуже кортіло разом з іншими піти в Україну, що її так довго не бачив, відвідати батьків та іншу рідню — але послухав полк. А. Мельника і залишився на місці до його розпорядження.

На питання, чи о. І. Гриньох застеріг собі якусь дискрецію, тобто чи просив затримати в тайні його пересторогу, полк. А. Мельник відповів, що ніякого такого застереження о. І. Гриньох не робив.

**
*

²⁹⁾ Нахтігаль — соловейко. Так називався відділ бандерівців у німецьких військово-поліційних формаціях для боротьби з партизанським рухом. «Соловейком» назвали його німці тому, що українці люблять співати і своїми піснями з'єднували б серед української людності на окупованій українській території прихильність до німецької армії.

У першій половині 50-х років нашого століття розкололася на двоє колишня опозиція-диверсія РП ОУН. Одна частина далі стояла за Степаном Бандерою і прийняла назву Закордонні частини ОУН, а другу називали різно, переважно «угаверівцями», бо нібито вони діють з рамени УГВР (Української Головної Визвольної Ради) що мала постати десь у Карпатах і потім за нею слух заглух, або «двійкарями», тому, що в переговорах від неї виступали два делегати, ніби з уповноваження «краю». Якийсь час уживалася теж назва ОУНз (за кордоном). Та не в назві річ, бо їх від 1939 року намножилося стільки, як «язиків» при будові вежі в Вавилоні. Популярно називали одних далі «бандерівцями», а других спочатку «угаверівцями», а потім «двійкарями». Поборювали вони себе з не меншою заїлістю, як колись матірню ОУН. При тому почали виходити на яву речі, що кинули нове світло на справу документів проти Ярослава Барановського.

У числі 5-6 (263-264) тижневика «Український Самостійник» з 6 лютого 1955 року — тоді йшла там серія фейлетонів д-ра Лева Ребета п. з. «Світла й тіні ОУН»³⁰⁾ — вияснено, як почалися і на чому спиралися нападки т. зв. крайовиків, цебто Степана Бандери з його «сотрудниками» на члена ПУН д-ра Ярослава Барановського.

Перше підозріння, що хтось із «за кордонного штабу» діє як польський провокатор, пустив сам Бандера з тюрми, переказавши це на побаченні своєму братові і піддавши думку, що це Ярослав Барановський. Мало це відноситися до трьох подробиць переходу кордону в Тешині, що їх начебто знали лише кілька осіб з Організації, а між ними Ярослав Барановський. На допитах виявилось, що знає про те теж поліція.

І тут постає питання: хто вони, тих «кілька членів Організації»? Чому не від когось з них, але якраз від Ярослава Барановського знала про ті речі поліція? Чи вони теж були арештовані, як і Бандера? Чи не «сипнув» перший хтось із них? У тому слідстві складалися зізнання в поліції на сотнях сторінок, також і в слідчого судді і навіть на процесі! Чому Бандера аж тепер це сказав, чому не переказав через свого оборонця, д-ра Володимира Горбового, теж члена ОУН? Чому не підпер свого переконання якимсь

³⁰⁾ Ці фейлетони вийшли пізніше, вже по смерті д-ра Лева Ребета, книжковою формою під тією самою назвою 1964 року.

доказом, тільки пустив затруєну стрілу підозріння на Ярослава Барановського?

Брат Бандери переказав це Леву Ребетові, чи тому, що всі вони зналися зі стрийської гімназії, а чи може тому, що Лев Ребет був тоді головою Крайової Екзекутиви на ЗУЗ. Лев Ребет передав це за кордон через зв'язкову Анну Барановську, що була нареченою Ярослава Барановського. Вона відразу гаряче заперечила вину нареченого і показала Ребетові на *персональні причини* недовір'я Бандери до Барановського, а про те Ребет, як каже, і сам знав, а в книжці написав таке:

«Якби вони були, нехай і малою мірою, дійсним мотивом підозріння, показували б, до якої драматичної безодні можуть довести неопановані людські пристрасті». ³¹⁾

Раз ми при переходах через кордон в Тешині, то такі «три важливі деталі» ледве чи могли грати якусь ролю в тій справі. Про способи переходу кордону в Тешині, чи то через міст, чи десь через річку Ользу знали, як каже приповідка, «війт, баба і вся громада». Ще далеко перед нами користувалися ними комуністи з III Інтернаціоналу, як це показалося в «Святоюрському процесі» комуністів з КПЗУ 1921 року, де слідство вів пізніший «спец» від українських справ, тоді поліційний комісар, а пізніше воевідський радник у відділі безпеки, д-р Казімерж Івахуф, ренегат з українського роду. Тривалого і безперервного контролю через міст просто неможливо було втримати. Ранком, уполудне та ввечері, коли люди йшли до роботи в фабриках і верстах, юрба сунула мостом і не треба було ніяких таємних інструкцій до переходу, вистачало сховати краватку в кишеню, засунути на голову «кашкета» такої форми й моди, як у тих околищх носили, взяти в руки «баньку» з кавою чи зупою, що їх несла з собою більшість робітників — то два поліцаї з польського боку навіть і не глянули б у ваш бік. Автор сам це перевіряв і користувався таким способом, і ніхто не може — вживаючи львівського вислову — «заклясти його в цапа» якимись «трьома дрібними, але важливими деталями». Певно, поліцаї могли бути місцеві, могли знати чимало людей з вигляду і тому завважати чужого, але ж людей ішло упродовж дня сотні сюди й туди.

³¹⁾ Лев Ребет, цитована праця, стор. 74.

Бувало, що й увечорі до кіна йшли чи верталися такими великими гуртами. І це був найпростіший, найбезпечніший спосіб, без ніяких квартир, контактів, кличок, інструкцій чи інших «деталів».

Можна було й ночувати, в крайньому випадку, та це непотрібно, хіба по чеському боці. А підійшовши кількасот метрів — чи може й трохи даліше — були місця, зарослі кущами, зручні до переходу, та й сама Ольза не така, щоб уплав її переходити.

А пізніше народ мандрував на туристичні виказки безпечно, як по рідному місті. Правда, могли траплятися наглі алярмові контролі, загострена чуйність — та це рідко. Та й можна це завважити, заки вступити на міст і «переждати лихо». Бували контролі доривочні, звані з-німецька «штіх-пробен», коли перевіряли, наприклад, що-п'ятого чи десятого прохожого, чи на вигляд підозрілого, але на загал довгий час це був найбезпечніший спосіб і місце переходити кордон. Цей міст служив тільки для переходу кордону, не йшли через нього ніякі транспорти.

На тому терені жваво працювала контрабанда — були бо там кордони польський, чеський і німецький, трудно було і поліції, і митній сторожі в тому районі добре пильнувати пачкарів, а за ними ішли там головні лови.

А втім, як показав варшавський процес, і поліція не дармувала. Слідкувала за людьми, ще заки вони доїхали до Тешина, а в такому випадку жодні «таємні деталі» не помогли б. Слідкувала сама і через водіїв таксівок, а з зізнань інспектора Хомранського в Варшаві виходило, що й поляки з чеського боку помагали. Але найбільше шкоди нанесли деякі довгоязики підсудні, наперед сипали, а потім хотіли змити з себе сором надмірного балакунства і шукали винних «за кордоном, у штабі». Не бракувало і «позапротокольних» зізнань, тобто сипання під умовою, що того не будуть заносити до протоколу.

Можна не вірити свідкам-поліцаям, бо вони достосовуються до потреб акту обвинувачення або до виданих їм інструкцій перед свідченнями, але самому прокуророві вирвалося, що «Гнатківську засипано мабуть поза протоколом».

На ті слабі сторони звинувачення Ярослава Барановського словами Степана Бандери звернув увагу і сам автор книжки «Світла й тіні ОУН», дивуючись, що в тому хаосі виникло так мало підозрінь і кінчаючи знаменним ствердженням:

«Що це підозріння було непереконливе, показав, зрештою, факт, що в 1940 році, коли всі в'язні зустрілися і коли можна було розібратися в усіх неясностях, підозріння супроти Ярослава Барановського було доведене не аргументами з 1936 року, а таємними записками польської поліції, що ніби були знайдені в польських архівах після упадку польської держави.

Знаючи всю історію закидів проти Барановського, автор цих рядків не мав сумніву, що ці поліційні нотатки були зфабриковані оточенням Степана Бандери в ході внутрішньої боротьби³²⁾, яка в 1940 році йшла на еміграції і в наслідок якої ОУН розбилася на два відлами. Це переконання знайшло несподіване підтвердження на початку 1947 року».³³⁾

Далі д-р Ребет розказує, як оточення Степана Бандери напало на нього в друкованим способом веденій дискусії довкола того, хто дійсно творив УПА. І тоді:

«До автора цих спогадів зголосився один член штабу Степана Бандери з краківських часів і заявив, що коли така нагінка буде продовжуватися, тоді він публічно буде свідчити, як були препаровані «докази» зради Ярослава Барановського.

Цими кількома словами правди про цю сумну справу вона напевно не вияснена до кінця. Хоч Ярослав Барановський, може, і мав прогріхи проти ОУН (насамперед, разом з усім оточенням полк. Є. Коновальця, а потому полк. А. Мельника, він прагнув за всяку ціну до того, щоб утриматися при «владі»), але певно не ті, які йому закидали».³⁴⁾

Розповідь д-ра Лева Ребета відноситься до кінця 1946 і 1947 років, як це він сам зазначає, хоч книжка вийшла аж по його смерті в 1964 році. Але друкувалася в «Українському Самостійникові» в 1955 і 1956 роках. Чому автор мовчав усі ті роки від 1947 до 1955? Чому, знаючи, яку жахливу кривду заподіяно невинній людині та ще й убитої, не знайшов у собі стільки моральної сили, щоб відразу

³²⁾ Лев Ребет, цитована праця, стор. 75.

³³⁾ Лев Ребет, цитована праця, стор. 76.

³⁴⁾ Лев Ребет, цитована праця, стор. 76.

запротестувати? Чому заговорив аж тоді, коли роздвоїлася його організація?

Треба було довідуватися, може знає щось про ту справу його дружина, мгр Дарія Ребет. Автор не знайомий особисто з панею Ребет, ніколи не зустрічався з нею, хоч пам'ятає її ще маленькою дівчинкою з Коломиї, де її батько, проф. Омелян Цісик, учив його української мови в гімназії. Але живе в Мюнхені — де теж перебуває і пані Ребет, — д-р Яків Маковецький і через нього довідувався я, чи відомо їй щось про справу Ярослава Барановського. З довгого його листа, де заторкнено багато різних справ, подано нижче те, що відноситься до цієї справи:

Мюнхен, дня 16 січня 1986.

«...Вже не пригадую собі в котрому році, на пропозицію д-ра Л. Ребета, були зустрічі нашої делегації з представниками т. зв. двійки. З їх сторони брали участь пп. Ребет та Ільницький.³⁵⁾ У тій зустрічі п. Ребет також заподав, що знає довірно від особи, яка підробляла документи проти Ярослава Барановського і та сама особа остерегла Ребета та його дружину, також дуже довірно, що бандерівці засудили їх на кару смерти.

Тоді п. Ребет підчеркнув, що це каже нам строго довірно, бо ще не час, щоб це заподати до публічного відома, бо дана особа боїться, що бандерівці можуть його знищити.³⁶⁾

Десь чи не два роки тому я їй сказав те, що довідався від її чоловіка, що може вже час, щоб виявити дану особу, подати до публічного відома про підроблення фальшивих документів бандерівцями проти Ярослава Барановського. На це мені вона відповіла, що треба б запитати дану особу, чи вона на те годиться, бо було б зле, якби та особа, що підробляла ті документи, заперечила; що, мовляв, вона буде в Америці, то може зможе стріннути ту особу і запитатися, чи можна вже дати до відома...

Вона вже була в Америці і, здається, недавно вернулася. Я посилаю Вам її адресу. Добре буде,

³⁵⁾ Роман Ільницький, колишній бандерівець, а пізніше визначний член Закордонного Представництва УГВР.

³⁶⁾ Гл. Додаток ч. 4.

якби ви написали листа в тій справі, значить під-
роблення документів проти Ярослава Барановсько-
го. Можете покликатися на сказане нам свого часу
її чоловіком, чи навіть на мою розмову з нею в тій
справі...».

30 січня 1986 року написав автор листа до п-і мгр Ре-
бет з проханням допомогти в'яснити до ґрунту ту справу,
виявити, хто зфальшував документи проти Ярослава Ба-
рановського в 1940 році. Відповіді не дістав по сьогодні.

Рік пізніше д-р Яків Маковецький додатково повідо-
мив, що 21 січня 1987 року при нагоді розмови з панею мгр
Ребет знову заторкнув питання документів проти Ярослава
Барановського. На те вона сказала, що той чоловік помер
уже давно, померла теж його жінка і тому вона не хоче
подати його назвища. На еміґрації він відсунувся від усякої
української діяльності, не належав до її організації і вза-
галі не стрічала його прізвища в якійнебудь іншій україн-
ській праці. Його вона знала, запізналася з ним випадково.
Більше нічого не може додати до того, що вже написав її
чоловік.

Але, як уже сказано, слідство ведеться далі і ніколи не
перерветься, навіть, якби мали його продовжувати не су-
часники, але історики. Бо для таких справ нема *задавнення*.
Як досі вже відомо, що підробник документів під кінець
життя попав у моральну депресію від докорів сумління.
Можє це і приспіщило його смерть. Відома вже перша
буква його прізвища. Хоч і як це мало, та все таки дає
надії, що колись правда впливе наверх, як олива на воді.
*А тоді ганьба впаде на пам'ять не тільки тих, що ту справу
майстрували, але й на тих, що її промовчували.*

ХІІ

Незалежно від свідчення інж. Юліяна Темника, ко-
менданта української міліції «Самооборона» в Самборі в
тому короткому часі, коли зайняли його німці перед прихо-
дом Червоної Армії в вересні 1939 року, увесь час ішли на-
магання знайти ще й інших свідків переглядання і спалення

польських архівів. Інж. Юліян Темник подав прізвища кількох з них. Показалося, що дехто з них залишився під большевицькою окупацією і потім або вбили їх большевики, або згубилися десь у загальній військовій суматосі. Стверджено, що Іван Шембель згинув з большевицьких рук; Костик Мельник і Остап Чучкевич тільки бачили роботу міліціонерів, але самі в ній участі не брали; брати Володимир і Йосип Пришляки потвердили свідчення інж. Юліяна Темника, а несповна рік пізніше пішли разом з іншими членами ОУН на схід і там їх убили бандерівці. Директор Володимир Миханцьо теж лишився в Самборі і теж знайшов смерть з советських рук 1941 року.

Вже за океаном, коли Видавництво «Срібна Сурма» зайнялося досліджуванням усього українського націоналістичного руху, від самих його початків, серед його читачів знайшовся мгр Роман Ленчицький, той самий, що на нього покликувався інж. Юліян Темник. Виявилось, що якраз на нього припало тоді завдання точно просліджувати знайдені в усіх польських державних установах акти, він був при тому від початку до кінця. Нав'язавши листування зо «Срібною Сурмою», мгр Роман Ленчицький подав різні подробиці своєї праці в тому часі і склав з того письмовий звіт, що його наводимо нижче. Звіт потверджує зложені перед Революційним Трибуналом у Кракові свідчення.

Звіт з подій у Самборі від 13 до 27 вересня 1939 року

13 вересня вранці поляки по більшій частині повітали з Самбора, з-поміж україножерів лишилося всього кілька. Того самого дня ввійшли до міста німці, виарештували їх і пізніше, при своєму відвороті, вивезли.

Втекла вся польська влада, теж звичайні урядовці староства, окружного суду й повітової команди поліції, лишивши місто напризволяще.

В околицях ще швендялися польські банди і в нас постала думка зорганізувати самооборону, що потім перетворилася у правильну міліцію. До «Самооборони» належали переважно члени спортивного товариства «Дністер», головою його був інж. Юліян Темник. Були там, м. і. Гриць Колодій, Іван Шембель — його вбили большевики в 1941 році, — брати Йосип і Володимир Пришляки — одні з перших жертв бандерівського бра-

товбивства, згинули в Підгаєччині 1941 року, Андрій Чорній, Роман Ленчицький та інші.

У першу чергу ми зайняли будинок польської державної поліції і стали його ґрунтовно обшукувати. Листок за листком переглядали ми поліційні папери й документи, поскладані в хронологічному порядку по річниках. Знайшли доноси конфідентів, але означені тільки псевдами.³⁷⁾ А потім друг Гошко з Гордині коло Самбора, що якраз вийшов з тюрми перед самим приходом німців, відгребав недогорілі папери, я це бачив, увесь час помагав йому в тій роботі. Між ними був зшиток з правдивими прізвищами конфідентів, імена поліцаїв, що тримали з ними контакт, і також висота заплати за отримані інформації. Найвища ставка виносила 40 злотих місячно. Конфіденти були з міста Самбора, але теж і з околиць. Один з них був багатирем, господарем на 50 моргах поля, і цей теж доносив за 40 злотих місячно. Пам'ятаю деякі прізвища: Іван Дикий, місцевий парикмахер, Михайло Мицишин, Іван Букартик, В. Демкович і М. Якимів. Декоотрих ми притримали і допитували, що і на кого доносили, а потім прогнали, бо вже наближалися большевики, стало відомо, що німці вернуться за Сян. Усіх їх пізніше викінчили большевики. Список конфідентів забрали з собою брати Пришляки, що разом з інж. Юліаном Темником подалися до Сянока.

Інформації про всі легальні українські товариства вписані були до однієї великої книги.

Таким самим способом докладно перешукували ми все, що було в повітовому старостві й окружному суді. Ніяких інших паперів щодо українських справ, а зокрема політичних, не знайдено, крім двох гончих листів: один за Григором Мацейком і другий за Ярославом Барановським. Добре затримався мені в пам'яті його зміст:

Jarosław Baranowski, pseudonim «Makar», wybitny członek OUN, zamieszkały w Czechosłowacji, dość często przekracza granicę czesko-polską i spotyka się z działaczami OUN na terenie Małopolski. Jak takiego, należy ścigać i donosić władzom bezpieczeństwa.

³⁷⁾ Це були саме ті папери, що їх знайшов інж. Юліян Темник, про що згадував у своєму свідченні.

Підкреслюю, що це тільки зміст гончого листа, а не точний текст. До нього долучена була фотографія.

Підпис під тим був: Воевідський уряд безпеки.

Обидва гончі листи передав я Костикові Мельникові.

У своїх спогадах «Воля ціни не має» Ярослав Гайвас пише, що Ярослав Барановський говорив йому, начебто він сам особисто знайшов гончого листа про себе. Це помилка або непорозуміння. Обидва згадані вгорі гончі листи знайшов я, це вже було в останніх днях перед відворотом німців, хотів я передати їх Ярославу Барановському, та не міг його знайти і передав через Костика Мельника, його я знав з Самбора. Правдоподібно Ярослав Барановський міг показувати його Гайвасові, міг говорити, що знайдено це тут у Самборі, але напевно не міг говорити, що сам його знайшов.

Сам Ярослав Барановський більше був зацікавлений судовим будинком, як приміщенням повітової команди поліції. Разом з моїм товаришем Ярославом Судчаком — вони зналися з Праги — шукав за актами судового процесу в справі вбивства Тадеуша Голуфка, де остаточно виявилася провокація його брата Романа, але, здається, нічого не знайшли.

Рішуче заявляю, що в Самборі ані в поліційному уряді, ані в повітовому старостві, ані в окружному суді не знайдено жодних документів, що свідчили б про Ярослава Барановського як польського агента.

Крім нас, членів «Самооборони» і пізнішої міліції, ніхто інший не заходив до поліційного чи інших урядових будинків шукати там чогонебудь, ані не переглядав жодних паперів, не заходили теж члени легіону полк. Романа Сущка.

Всі папери, що вже не мали ніякої вартості і не відносилися ані до українських, ані до загально-політичних справ, ми відразу спалили. А коли стало ясно, що німці відступають за Сян і Самбір займуть більшовики, спалено всі знайдені папери, бо там були різні нотатки про українців у повіті і це могло б наражувати їх на переслідування від більшовиків.

Легіон увійшов до Самбора два дні пізніше, 15 вересня 1939 року. Перший приїхав полк. Р. Сущко в

однострої такого кольору, як у чеській армії, а вслід за ним Ярослав Барановський, Осип Бойдунник, Костик Мельник та Остап Чучкевич — всі в цивільних одягах, але з синьо-жовтими перепасками на раменах. З'явився теж Ярослав Гайвас. У Самборі перебули два дні й пішли на Дрогобич, його якраз зайняли німці. Полк. Роман Сущко спинився в д-ра Рабія, колишнього Українського Січового Стрільця, а свою квартиру встановив у судовому будинку. Там же на партері приміщувалося і повітове староство. Повітова команда поліції містилася в колишньому монастирі (кляшторі) єзуїтів, коло костьола Бернардинів, якої пів милі від судового будинку.

Тут мушу спростувати деякі інформації з книжки Ярослава Гайваса, що не знав Самбора так добре, як ми, стали його мешканці, і був там тільки переїздом, або колись у відвідинах, а наша міліція на зміни день і ніч була при роботі.

Не в повітовому старостві, але в команді поліції знайдено списки конфідентів і донощиків. Не в печі староства, тільки між напівзнищеними паперами в поліції були вони. Натомість у старостві знайшли ми список призначених на вивіз до Берези Картузької. Перший транспорт пішов туди 3 вересня 1939 року, дальших вислати поляки не встигли, бо німецьке літунство знищило залізничний двірець і залізничну комунікацію. Список знайшов директор Володимир Миханцьо і показав мені тому, що його і моє прізвища були призначені до третього транспорту. Мабуть він і знищив цей список. Його вбили большевики 1941 року.

Як я згадав на початку, наша «Самооборона» перетворювалася в міліцію, поміг нам у тому полк. Роман Сущко, вистарався в свого знайомого німецького майора про посвідки для нас у німецькій мові, що ми, як члени міліції, маємо право носити й уживати зброю. Тоді ми збільшили число міліції до 60 членів, з місцевих хлопців і також з українців у польському війську, що вже вернулися додому. Про того майора говорено, що він був приятелем українців, рятував січовиків з мадярського полону.

Провідником на Самбір був Антін Сілецький, коли вибухла війна він скривався перед поляками і ще не вернувся до міста. Його заступником був Ярослав Гош-

ко. Провідником на Турчанщину був Микола Филипчак, він згинув пізніше в дивізії «Галичина», а Сілецький пристав до бандерівців і помер 1941 року в Горлицях, як директор Кооперативного Союзу.

Заявляю і стверджую, що в цьому звіті подав я щирі правду так як я це бачив і сам робив, нічого не затаїв і нічого не додав.

Підпис: mgr Роман Ленчицький

XIII

До Видавництва «Срібна Сурма» дісталася кількадесят таких документів з повітового староства в Заліщиках. Забрав їх більшовикам з-перед носа член ОУН Мирослав Гнатюк з товаришами, тоді ще гімназійний випускник чи може вже студент-початківець, тепер д-р медицини в ЗСА.³⁸⁾ Між ними були обіжники, повідомлення, доручення і т. і., що їх розсилав воевідський уряд у Тернополі на підставі отриманих інформацій з департаменту безпеки в міністерстві внутрішніх справ у Варшаві. Воно розсылало їх регулярно — або й частіше, в міру потреби — до всіх воевідських урядів у Польщі, або тільки до тих, що діяли на національній українській території.

Така розсилка починалася з найвищого щабля, цебто з міністерства внутрішніх справ у Варшаві до воевідських урядів, а вони на тій основі від себе, покликуючися на Варшаву або й ні, пересилали їхній зміст до повітових староств, повітові ж староства передавали це до повітових команд поліції з дорученням познайомитися зі змістом, видавати чи виконувати відповідні доручення і звертати їх назад до повітових староств. Ніколи такі документи не залишалися в місцевих поліційних архівах.

Подібним способом і з такою самою кацелярійною процедурою робила це головна команда поліції у своїй сфері діяння (вона підлягала міністерству внутрішніх справ).

³⁸⁾ В часі, коли німці верталися зі сходу, Мирослав Гнатюк під псевдонімом Цідилко був довіреним зв'язковим Ольжича для різних спеціальних справ.

У найнижчих клітинах тієї поліційної системи, цебто в поліційних станицях (т. зв. постерунках польської державної поліції) не зберігалися ніякі таємні акти вищої інстанції, вони мали тільки свої власні папери (копії листів, нотатки, прохання і т. п.) з щоденної концелярної рутини.

На всіх таких політичного змісту актах і документах подавалися означення: «таємне», «дуже таємне», «таємне і дуже пильне», «довірочне» або «до власних рук» (т. зн. старости чи повітового коменданта поліції).

Це — згори вниз.

Знизу догори йшли звіти й зібрані важливіші повідомлення. На місці в повітових старостах і повітових командах поліції лишалися тільки копії.

Але було теж інформування, так сказати б, ушірш, наприклад воевідські уряди чи воевідські команди поліції, діставши вістки про особи чи події на терені сусідств, або й у себе, але коли вони зазублювалися контактами чи діяльністю з сусідніми воевідствами, — висилали до них про те повідомлення й інформації.

У згаданий друкований збірці документів подано переважно обіжники, повідомлення й доручення воевідського уряду в Тернополі, видані на підставі таких інструкцій згори, цебто з Варшави. Бувало, що воевідський уряд тільки робив дослівні відписи й розсилав «за розподільниками» туди, куди йшли його власні повідомлення, завжди з обов'язком звороту.

В розподільнику подавалися такі установи:

1. До всіх повітових старостів.
2. До всіх повітових комендантів поліції.
3. До воевідського коменданта державної поліції.
4. До слідчого уряду державної поліції, цебто політичної поліції у воевідській команді.

Коли пересилалися інформації з конфіденційних джерел, ніколи, в жодному випадку не подавалися ані прізвища, ані псевдоніми чи криптоніми конфідентів або інформаторів. Не було навіть якихсь загальних натяків чи означень, що могли б навести на слід джерела тих інформацій.

Подаємо приклад, як це стилізувалося в окремих документах.

ДОКУМЕНТ II

Тернопіль, 11 січня 1928

Воевідський Уряд у Тернополі

Ч. Б. П.

УВО (Українська Військова Організація)

Таємне

До всіх старостів Тернопільського Воевідства, (до власних рук)

...Згідно з отриманими інформаціями³⁹⁾ УВО дійсно задумує почати терористичну акцію...

...Згідно з інформаціями з того самого джерела, Сенник і Збудовський мали почувати і т. д.

...З іншого джерела отримано інформації, що дня 18 листопада 1928 року і т. д.

...Одночасно отримано довірочну вістку з певного джерела, що редакцією «Сурми» займається і т. д.

...Зі Стоцьким тепер часто контактується Білінкевич, знаний тут з довірочних інформацій і т. д.

Начальник Відділу
(підпис: Гергович)

На тім самім документі дописка староства:

Заліщики, 19. 1. 1928

Повітовій Команді Державної Поліції в місці,
до безпроволочного виконання, за зворотом акту.

Староста — (підпис нечиткий)

І знов же на тому ж документі:

Повітова Команда П. П.

Увійшло: 21. I. 1928

Ч.: 160/НС

Заліщики, 21 січня 1928

До Староства

в місці

Після видання розпоряджень станицям державної поліції в повіті, звертаю

Повітовий Комендант Державної Поліції

(підпис)

Адам Янасіньський, комісар

³⁹⁾ Всі вислови про конфіденційні або незначені інформації друкуємо курсивним шрифтом.

ДОКУМЕНТ IV

Варшава, дня 26 травня 1933

Міністерство Внутрішніх Справ
Департамент Національностей
Ч.: П. Н. 1950 (1) таємно

Таємне! Пильне!

До Пана Воеводи
до власних рук

Як уже Міністерство Внутрішніх Справ повідомляло, у Празі мали відбутися кілька разів наради і т. д...

...Згідно з нашими інформаціями, на нараді з Крайовою Екзекутивою ОУН і т. д.

...Міністерство Внутрішніх Справ здає собі справу з сенсаційности цієї інформації, але беручи до уваги джерело інформації та його дотеперішню точність, не хоче її легко-важити...

в. р. ⁴⁰⁾

Г. Сухенек-Сухецький
Начальник Департаменту

І далі на тому самому документі:

Тернопіль, дня 1 червня 1933

Тернопільський Воевода
Ч.: 192/таємне
у справі задуманих виступів ОУН

Таємне!

До Пана
Воевідського Коменданта Державної Поліції
Слідчий Уряд

у Тернополі

Пересилаючи повище до відома, доручаю негайно видати відповідні запобіжні й охоронні заходи, прослідити інформації в терені та донести мені про висліди розвідки і спостережень у тій справі.

(підпису нема)

Далі на тому самому документі на відворотній сторінці:

Заліщики, дня 3. VI. 1933

Заліщицьке Староство

⁴⁰⁾ Скорочене з «власною рукою».

Повітовій Команді Державної Поліції
в/м ⁴¹⁾

До негайного виконання, за зворотом акту.

Староста
(підпис нечиткий)

І знов же далі на тому самому документі:

Повітова Команда Державної Поліції
ч. 100/С/33
у справі задуманих виступів ОУН

Таємне

До Пана Повітового Старости
в Заліщиках

Прийнявши до відома і видавши розпорядження станіцям Державної Поліції — звертаю акт.

Повітовий Комендант Поліції
Болеслав Маріян Котас
аспірант

Це зразки повідомлення воевідського уряду і міністерства внутрішніх справ до воеводів.

Уряди, що отримали такі повідомлення, чи доручення, або прибивали печатку отримання, або зазначували це машиновим письмом, подаючи порядкове число і дату.

Після полагодження або потвердження підготовки до нього, повітова команда поліції відсилала акт до староства, подаючи дату висилки з підписом.

Отримавши зворот таємного документу, канцелярія староства або робила на ньому відповідну нотатку, або просто ставила знак: а/а т. зн. «ад акта» — до актів, і складала в архіві, або відсилала до воевідства, якщо було таке доручення.

Всі ці записи, дописки, печатки й підписи не раз забирали більше місця, як інформація, або заповняли відворотну сторінку акту, або треба було дочіпляти ще половинку або й цілу сторінку.

На фотокопіях підроблених документів, що їх бандерівці предложили Голові ПУН для вжитку організаційного суду того не було. І не могло бути, бо треба було б фальшувати не тільки те, що на фронті документу, але й те, що на відвороті. А це значило додаткове підробляння печаток, хоч

⁴¹⁾ Скорочене з «в місці».

би і примітивних, уживати двох або трьох машинок до писання, бо йнакша могла бути у воевідстві, інакша в старостві, інакша в поліції. І ще одне. На оригінальному листі букви звичайно виразніші, а вже коли писати три копії через кальку — букви виходять грубіші й невиразні, та ще й не на такому тонкому папері, як тепер уживається, часом менше читкі.

Це все ствердили пізніше професійні знавці, коли показано їм отримані з Заліщик документи, і пояснили, як і чому виглядають ті різниці.

А на предложених у Кракові фотокопіях зфальшованих документів букви машинового письма були гостро зарисовані й читкі, не такі, як на копіях. Інакше теж виглядають відбитки на циклостиллі (ротаторі), тому що до того вживається шорсткіший папір, не такий гладкий, як у звичайному листуванні.

Отже не тільки щодо змісту документів, але й технічного їх виконання стало ясно, що вони підроблені і то зовсім нефахово, гіпнотизували читачів змістом, відвертаючи увагу від форми.

ДОКУМЕНТ VIII

Тернопіль, 26 серпня 1930

Тернопільський Воевідський Уряд

Ч.: Б. П. 56

Довірочно

В залученні пересилаю отриману конфіденційним шляхом інструкцію ОУН п. з. «Українське село в часі повстання» і т. д...

За Воеводу

(підпис: Клімчак)

Керівник Відділу

ДОКУМЕНТ Х

Тернопіль, дня 28 серпня 1930

Тернопільський Воевода

Ч.: 241 (таємне) 32

ОУН — проектовані замахы

Таємне

Вслід за рескриптом тутешнього Уряду з дня 18. VIII. ц. р. ч. 241 (таємне), повідомляю, що з Львівського Воевідського Уряду отримано понижчі інформації відносно задуманої саботажної акції ОУН.

(Дальше передано, коли і як має переводитися ця акція, хто за що в ній буде відповідати і т. п. загальні інформації).

...Зазначую, що повищі інформації походять з певного джерела і від конфідента з виправданою вже правдомовністю.

У своєму звіті з 22. VIII ц. р. о год. 10, інформатор, подаючи відомості про настрої української людности з точки погляду ОУН і про можливість саботажної акції, представляє стан справи, як це було йому відоме до дня контакту.

Воевода

Підпис в. р.

(Дзевалтовський Гінтовт)

У тому повідомленні звертає на себе увагу згадка про давніший звіт з 22 ц. м. год. 10. Це показувало б, що звіти передавано також телефоном, а це знову свідчило б, що інформатор був на місці, у Львові, не хотів ризикувати особистим контактом і вибрав телефонний шлях. А що це мусіло б бути у Львові, свідчить те, що повідомлення розсилало львівське Воевідство від себе, а не на підставі інформацій з міністерства в Варшаві.

ДОКУМЕНТ XI

Тернопіль, дня 30 грудня 1933

Тернопільський Воевідський Уряд

Ч.: Б. П. 59/33

Загострення конспірації в ОУН

Довірочне

Слідчий Відділ Державної Поліції у Львові отримав *конфіденційні інформації*, що останнім часом в ОУН звернено особливу увагу на законспірування членів і т. д.

(Внизу: розсилка, потвердження й підписи, як і в попередніх документах).

ДОКУМЕНТ XII

Повітова Команда Державної Поліції в Заліщиках

Ч.: С. 6. /119/33

Організаційний стан ОУН на день 31. XII. 1933

Таємне

Розподільник:

Слідчий Уряд у Тернополі

Повітовий староста в Заліщиках

Слідчий відділ у Чорткові ⁴²⁾

...Згідно з *нашими інформаціями* ведеться організацій-
на праця.

...За *конфіденційними інформаціями*, в повіті діє Пові-
това Екзекутива ОУН... (Далі подані деякі подробиці про
окремі особи та їх роботу.)

...Чи і яку зброю має Повітова Екзекутива ОУН, не
стверджено. З *конфіденційних інформацій* виходило б, що
має більшу кількість автоматичних пістолів...

...За *отриманими конфіденційними відомостями*, Повіто-
ва Екзекутива має намір... *освідомлювати українську люд-*
ність у національно-державницькому дусі... і т. д.

Повітовий Комендант Державної Поліції

(підпис: І. Мілях, аспірант)

Цей документ *замітний тим, що є це інформаційний*
звіт знизу догори поліційної урядової драбини. Він теж
покликається на *конфіденційні інформації*, але не означає
точно їх джерел, не подає прізвищ, *місцевостей* взагалі
нічого, що могло б *зідентифікувати інформаторів*, або *зв-*
зити коло розшуку за ними. А коли так обережно *поступає*
низовий апарат поліції, то чи ж можна собі уявити, щоб
легковажно *прозраджувано найцінніші джерела своїх ін-*
формацій на вершку поліційної піраміди?

⁴²⁾ З уваги на *пожвавлену діяльність ОУН, останніми роками*
створено слідчі відділи чи пак слідчі уряди в деяких провінційних
містах поза осідком воевідських урядів.

ДОКУМЕНТ XIII

Тернопіль, 20 січня 1934

Тернопільський Воевідський Уряд

Ч.: 6. Б. П. 59/34

ОУН — задумані виступи

Довірочне!

(Розсилка за звичайним
розподільником. З. К. ⁴³)

Тутешній Уряд отримав *довірочні інформації*, що в Бережанах мала відбутися таємна конференція ОУН і т. д.

За Воеводу

(підпис нечиткий)

Жиборський

Начальник Відділу

Заліщики, 24. I. 1934

Повітова Команда Поліції в місці:

до негайного виконання, за зворотом акту
(нечиткий підпис)

Повітова Команда Державної Поліції в Заліщиках

Увійшло дня 25. I. 1934

До ч. 6/31/19/34

ОУН — задумані виступи

До Пана Повітового Старости в Заліщиках

Прийнявши до відома й видавши розпорядження стані-
цям Державної Поліції в повіті, звертаю акт з тим, що не
маю ніяких інформацій про задуми ОУН.

Заліщики, дня 27 січня 1934

Повітовий Комендант Державної Поліції

I. Мілях, аспірант

⁴³) Розподільники для висилки зазначувалися на кожному доку-
менті, що розсилався в більше як двох примірниках. На майбутнє
будемо це пропускати, коли розподільник той самий, подамо лише
тоді, коли буде поширений.

ДОКУМЕНТ XV

Тернопіль, 2 листопада 1934
Тернопільський Воевідський Уряд
Ч.: 6/63 (таємне) 34

Таємне

До Пана Воевідського Коменданта Державної Поліції
в Тернополі

Згідно з нашими інформаціями, з чеської Праги виїхали, а може вже й прибули до Польщі...

(Подано прізвища Ярослава Барановського, Володимира Мартинця, Західного і доручено їх шукати на терені Воевідства.)

За Воеводу
(Клімчак)

Начальник Відділу

(Цей документ цікавий тим, що Тернопільське Воевідство не покликується на отримані вістки з інших установ, тільки на власні інформації, а в одному місці ще й підкреслює їх, як позитивні.)

ДОКУМЕНТ XVII

Тернопіль, 23 листопада 1934
Тернопільський Воевідський Уряд
Ч.: Б. П. 59/34
ОУН — плянована акція у зв'язку
з присудом смерти на
Куликівця і товаришів

Довірочне

Воевідський Уряд одержав довірочні інформації, що в зв'язку з присудом на кару смерти Гриця Куликівця і Зиновія Матли за вбивство старшого поліциста Ядини в Жовкві, ОУН має проголосити національну жалобу в день їх страти і т. д. (подано плян акції і способи протидіяння)

За Воеводу
(Клімчак)

Керівник Відділу ⁴⁴⁾

⁴⁴⁾ Той самий урядовець підписує раз як «начальник», другий раз як «керівник» відділу. Не знаємо, чи була це якась різниця у службовому ступені.

Це повідомлення — як впливало б з його стилізації — Тернопільське Воевідство теж випустило на основі *самостійно здобутих*, а не отриманих від інших Урядів інформацій.

ДОКУМЕНТ XIX

Тернопіль, дня 27 липня 1936 року

Тернопільський Воевідський Уряд

Ч.: Б 126 (таємно)

Кушнір Макар — розшук

Таємне

За отриманими довірчними інформаціями, від року має перебувати в Польщі член Проводу ОУН Макар Кушнір, що користується організаційним псевдом Я. Дуб і В. Богуш і т. д. (доручення слідкувати)

За Воеводу

(Клімчак)

Керівник Відділу

ДОКУМЕНТ XXII

Тернопіль, дня 8 січня 1937 року

Тернопільський Воевода

Ч.: Б 1 (таємне)

Протиколонізаційна акція

ОУН — інформації

Таємне

Повітовий староста в Радехові прислав *отриману конфіденційну інформацію* про акцію ОУН проти польської колонізації з заходу на землі Воевідств Східньої Мало-польщі.

(Доручення слідувати, звітувати, не допускати до демонстрацій.)

Воевода

(підпис: Альфред Білик)

ДОКУМЕНТ XXIII

Тернопіль, дня 24 червня 1937

Тернопільський Воевідський Уряд

Ч.: Б/96 (таємне) 37

Діяльність Коновальця, інформації

Таємне

До Пана Воевідського Коменданта Державної Поліції
в Тернополі

Міністерство Внутрішніх Справ отримало з посередніх джерел відомість, що в часі перебування Коновальця в Угорщині в березні 1937 року відбулася там конференція з участю Проводу ОУН і двох делегатів Крайової Екзекутиви і т. д. (Подано обговорювані справи.)

За Воеводу
(Клімчак)
в. з. підпис ⁴⁵⁾

ДОКУМЕНТ XXIV

Тернопіль, дня 6 липня 1937

Тернопільський Воевідський Уряд

Ч.: Б/104 (тайне) 37

Ярослав Барановський — інформації

Таємне — дуже пильне!

До Пана Воевідського Коменданта Державної Поліції
Слідчий Уряд

у Тернополі

Отримано інформації, що на Буковині в Румунії з'явився Ярослав Барановський і правдоподібно намагається нав'язати сталий контакт з краєм через польсько-румунську границу. У тій акції братиме мабуть участь також Анна Чемеринська, що виступала дотепер на польсько-чехословацькій границі як кур'єр ОУН між Крайовою Екзекутивою і заграничним Проводом.

У зв'язку з тим Воевідство просить видати розпорядження, щоб обсервувати польсько-румунську границу і притримати названих, якщо б вони знайшлися на польській території.

⁴⁵⁾ В. з. — скорочення: в заступництві.

Про притримання слід негайно повідомити телефоном
Воевідський Уряд.

За Воеводу:
(Восевич)
Керівник Відділу

ДОКУМЕНТ XXVI

Тернопіль, дня 29 вересня 1937

Тернопільський Воевідський Уряд

Ч.: П. Н. 95/3.

ОУН — інформації

Довірно

Львівський Воевідський уряд отримав інформації, що член ОУН Теодор Перун у балачках серед довірочного гурту на тему тертя між ОУН і ФНС ⁴⁶⁾ висловився, що на думку скрайніх націоналістів, Паліїв ⁴⁷⁾, як людина й організатор, має репутацію здібного й неподатливого і т. д.

(Доручення слідкувати за такими розмовами).

За Воеводу:
(Васевич)
Керівник національно-політичного Відділу

ДОКУМЕНТ XXVII

Станиславівський Воевідський Уряд ⁴⁸⁾

Ч.: С. П. (тайне) 396/37

ОУН — конфіденційні інформації

Таємне

До Міністерства Внутрішніх Справ

⁴⁶⁾ Після того, як партія УНДО пішла на угоду з польським урядом у ході т. зв. нормалізації польсько-українських взаємин, група послів з сеймового клубу УНДО виступила з тієї партії і заложила нову політичну партію під назвою Фронт Національної Єдності (ФНС) на чолі з Дмитром Палієвом.

⁴⁷⁾ Дмитро Паліїв, визначний український політичний діяч у Галичині, один з організаторів Листопадового Чину, член УВО і політичний референт у Крайовій Команді, пізніше видавець «Заграви», часопису націоналістичної думки, один з засновників організації Українська Партія Національної Роботи, вступив до УНДО при його заснуванні, редактор «Нового Часу», як довго був в УНДО, а в ФНС мав два органи: «Українські Вісті» та «Перемога».

⁴⁸⁾ Ріжок аркуша паперу з того документу, з датою на ньому, відірвався.

Політичний Департамент
Відділ Безпеки

в Варшаві

Воевідський Уряд повідомляє, що з розвідки в ОУН у надвірнянському повіті отримано різні неперевірені інформації.

(Слідують інформації про окремих членів ОУН, маловідомих, пачкування літератури і різні внутрішні організаційні справи).

Ці відомості подав *інформатор* у половині жовтня ц. р., після чого поїхав до Львова, щоб зібрати ближчі подробиці щодо теперішнього напрямку діяльності ОУН.

(Слідує ціла низка фантастичних вісток про крайові, заграничні й заморські справи — цілком неправдиві, свідчать про повну політичну неграмотність конфідента, маломістечкового або й сільського недоучки).

ДОКУМЕНТ XXX

Львів, дня 25 травня 1938

Воевідський Комендант Державної Поліції

Слідчий Уряд

Ч.: 2847/II/38

Курс повітових організаторів

при СУК ⁴⁹⁾ у Львові

Інформації

Таємне

Воевідський Уряд

Суспільно-політичний Відділ

у Львові

Вслід за звітом Слідчого Уряду з дня 19. V. ц. р., ч. 2727/II зголошую, що згідно з дальшими *конфіденційними інформаціями* Слідчого Уряду у Львові, курс повітових організаторів, що його заповів Союз Українських Купців, почався дня 16 травня 1938 року і т. д...

(Подано дуже широко і точно інформації, правдоподібно від когось з курсантів, що був конфіден-

⁴⁹⁾ Союз Українських Купців.

том поліції — про лекції, предмети, викладачів і т. д.).

Воевідський Комендант Державної Поліції
Ян Новак
Надкомісар

(В розподільнику до розсилки того інформаційного звіту подано додатково: Слідчі Уряди в Луцьку, Бересті над Бугом, Дрогобичі й Сокалі, крім відомих нам уже в Чорткові і Станиславові, а крім того також до Команд Військової Округи ч. VI у Львові і ч. X у Перемишлі).

ДОКУМЕНТИ XXXI I XXXII

Такі самі додаткові *суворо таємні і сперті на конфіденційних* ближче на заповданих інформаціях про дальший хід і закінчення тих курсів переслано 7 і 30 червня 1938 року за розподільником з Документу XXX, з тим, що додатково отримала їх також повітова команда поліції в Самборі, усіх прошено подати інформації про курсантів з даних теренів і вважати справу *дуже пильною*.

ДОКУМЕНТ XXXVII

Тернопіль, 22 жовтня 1938

Тернопільський Воевода

Ч.: Б/192 (тайне) 38

Запорядження у зв'язку з положенням в ОУН і міжнародньою ситуацією.

Тайне і дуже пильне!

(Обговорено положення у зв'язку з подіями в Карпатській Україні і настроями в Галичині. Все те — речі явні).

Отримано інформації, що в найближчих днях піchnеться в цілій східній Малопольці широка саботажна акція.

(Подано міркування, що нібито нуртують у зв'язку з тим в ОУН, теж без зазначення і хоч би натяку, з якого джерела, конфіденційного чи інформації згори).

ДОКУМЕНТ XXXIX

Тернопіль, 3 грудня 1938

Тернопільський Воевідський Уряд

Ч.: Б/237 (тай) 38

Підготовка до українського збройного руху

Таємне

Тутешній Уряд *отримав інформації*, що ОУН підготовляється до збройного повстання в Польщі і т. д.

...Згідно з тими самими інформаціями низи ОУН дістали доручення вже тепер забезпечитися зброєю за зібрані від членів і симпатиків гроші...

(Знову не подано, звідки інформації, чи від конфідентів, чи з Варшави.)

За Воеводу

Клімчак

Начальник Відділу

ДОКУМЕНТ XLI

(Це одна з відповідей на отримане повідомлення.)

Заліщики, дня 13 грудня 1938

Повітова Команда Державної Поліції

Ч.: 2178/38

в Заліщиках

Підготовка до українського збройного руху

До Пана Начальника Слідчого Уряду

в Тернополі

Зголошую *конфіденційні інформації*, що дня 15 грудня 1938 року має початися українське повстання.

...Як алярмовий сигнал починати повстання, будуть уживатися дзвони в церквах і т. д.

...Про повстання дня 15 грудня мав говорити Петро Кузичек з Добровлян, нотований у тутешній картотеці політично підозрілих осіб.

Ця інформація отримана *тільки від одного інформатора* з менш вірогідного джерела. З *інших джерел* на тутешньому терені ці інформації не потверджуються.

Повітовий Комендант Державної Поліції

в. з. Адольф Тичинський

пшодовнік ⁶⁰⁾

⁶⁰⁾ Поліційний службовий ступінь, відповідає менш-більш десятникові.

ДОКУМЕНТ XLIII

Тернопіль, 13 грудня 1938

Тернопільський Воевідський Уряд

Ч.: П. Н. 95/38

ОУН — інформації

Довірно

Станиславівський Воевідський Уряд надіслав інформації відносно діяльності ОУН на тамошньому терені.

З розвідки в ОУН отримано довірочні інформації, що 9 листопада ц. р. відбулася в Коломиї Конференція Окружної Екзекутиви ОУН.⁵¹⁾

(Подані прізвища 13 осіб, розроблені пляни саботажних виступів, розділено завдання між окремих членів. Передано зміст розмови з інформатором голови та одного члена Окружної Екзекутиви ОУН. Він мусів стояти дуже близько до Окружної Екзекутиви, коли міг і з її провідником і з відповідальним за техніку саботажів розмовляти про справи, що були предметом нарад тієї конференції.)

ДОКУМЕНТ XLIV

Тернопіль, дня 20 грудня 1938

Тернопільський Воевідський Уряд

Ч.: П. Н. 95/38

Положення в ОУН

Довірно

Воевідський Уряд пересилає до відома й використання інформації про положення в ОУН. Ті інформації приходять з С. Р. І.⁵²⁾

(Інформації відносяться до майбутнього збройного виступу, роздобування зброї, роззброювання

⁵¹⁾ Як правило, всі Екзекутиви відбували засідання, що в поточній мові могли також називатися «нарадами» або «сходинами». У «конференціях» брала участь більша кількість осіб, тому в умовах нелегальщини вони були небезпечні, скликалися рідко, в дуже важливих справах і були це звичайно «Крайові Конференції». Тут це було правдоподібно поширене засідання Окружної Екзекутиви з участю провідників чи делегатів від Повітових Екзекутив.

⁵²⁾ Невідомо, яка установа чи уряд скривалася за тими початковими буквами.

поліції, посилки людей на Закарпаття, авдицій віденського радіо в українській мові.)

...За *конфіденційними інформаціями* з українських націоналістичних кіл, полк. Стефанів приділений до української військової акції проти Польщі...

...З *другого конфіденційного джерела* СРІ отримала неперевірені інформації, що ОУН пустила в рух короткохвильну радіостанцію для зв'язку між ПУН, командою Легіону⁵³) і львівськими колами ОУН.

З *кількох конфіденційних джерел* повторялися інформації про те, що українські господарські й освітні установи підтримують і фінансують український рух на Закарпатті...

За *неперевіреними інформаціями*, українські націоналісти стоять у зв'язку з німецькими колоністами, що мають передають їм відомості з Німеччини.

За відомостями з СРІ, 16 і 17 жовтня зловлено три особи, що намагалися перейти границю, в одній з них знайдено летючку в російській мові (?) і т. д.

**

Запізнавшись ось так з обговореними вгорі документами, зробимо коротку рекапітуляцію наших спостережень.

1. З-поміж знайдених у Заліщиках у вересні 1939 року кількадесяти таємних документів, що відносилися до різних справ, зв'язаних з діяльністю ОУН у Галичині, подано тут у відповідних уривках всі ті, що в них була мова про *конфіденційні інформації* і взагалі відомості без *точного* означення джерела їх походження. Їх є 24.

2. Ні в одному з них — від найвищого щабля: міністерства, до найнижчого — звіти повітових команд державної поліції на підставі урядових повідомлень *поліційних станиць* — *ані разу не подано джерела поліційних конфіденційних інформацій*: прізвищ, псевдонімів, криптонімів, ініціалів і т. п.

3. Не подано ніяких познак, що могли б не то викрити, але хоч би навести на слід поліційного конфідента чи вик-

⁵³) Невідомо, що слід тут розуміти під *легіоном*. У Карпатській Україні збройні відділи називалися «Карпатська Січ». Популярна назва «Легіон», що про нього мова на інших місцях, відносилася до військових відділів, що організувалися вже після падіння Карпатської України, дійсна їх назва була: Військові Відділи Націоналістів, (ВВН), що в часі, коли розсилався цей документ, ще не існували.

ликати підозріння а когось. Навіть повідомлення про Окружну Конференцію в Коломиї нічого не давало, бо до коломиїської Округи належали повіти коломиїський, косівський, снятинський і городенський і на такій окружній нараді було 13 учасників, членів тієї Екзекутиви, що їх поліція з обов'язку повинна б подавати до відома центральної картотеки в воєвідстві. Замітка про те, що конфідент довідався про обговорювані на конференції речі і від голови Екзекутиви, і від відповідального за технічну підготовку, не багато говорить, бо обидва вони, виконуючи плян, *мусіли* говорити поза конференцією з більше членами, що мали б брати участь у тій виконній чи хоч би підготовній роботі.

4. Таємні документи з конфіденційними інформаціями, навіть хоч і не було на них нічого, що могло б навести непокликані особи на слід конфідента, не *зберігалися в повітових командах поліції*. Більшість з них верталася до староства, а деякі аж до воєвідства. Отже тим самим документам, що ніби з них фотокопії передано до Революційного Трибуналу не могло бути в Самборі, і то в повітовій команді поліції, де — як підкреслювано — їх мали знайти, бо це противилося службовим приписам адміністраційно-поліційного апарату. А втім, якби щонебудь, що заторкувало ОУН, знайдено — то це було б у руках полк. Р. Сушка, що від нього залежала місцева міліція. На кінець — не могли їх знайти там диверсанти, бо всі документи спалено.

5. Канцелярійне оформлення фотокопій підроблених документів проти д-ра Ярослава Барановського *відбігало від прийнятої обов'язкової рутини в польській адміністраційно-поліційній системі урядування*.

6. Фальсифікатори тих документів *не знали, що всі документи в Самборі спалено*, могли сподіватися, що деякі, наприклад з репресіями проти українського організованого легального життя, або ті, що відносилися до польонізування дрібної шляхти на Підкарпатті — а її було дуже багато саме в Самбірщині — затримано на доказ екстермінаційної польської політики супроти українців. І тому не пред'явили ані одного «оригіналу», цебто тих паперів, що з них зроблено фотокопії не тому, що могли лякатися, що ПУН їх не віддасть, бо раз полк. А. Мельник дав таке слово, що зверне їх після сесії Трибуналу, то напевно слова дотримає. Могли принести на сесію показати для порівняння з фотокопіями і переведення експертизи, хоч і як поверховна вона мусіла б бути. Могли забрати їх з собою так, як уря-

довець советської амбасаді це робив в ЗСА в часі жидівської нагінки на українців. Але — не дарма говорять, що «на злодію шапка горить». Не могли того зробити, боялися, що через порівняння їхніх документів з іншими, що могли бути в посіданні ПУН, відразу вийшло б на яву, що їхні документи — не оригінали, тільки фальсифікати.

У Кракові можна було б знайти, для порівняння, який-небудь документ подібного роду в неукраїнських справах з львівського воєвідства, бо Краків ані трохи не був знищений у часі війни, надто скоро його німці зайняли. Міг допомогти в тому, наприклад, д-р Володимир Загайкевич, тоді президент апеляційного суду, попросивши вгляду до адміністративних архівів «для потреб суду». У Кракові було кілька молодших німецьких урядовців, що чи то через нездатність до військової служби, або як якісь фахівці в технічних чи економічних справах працювали в цивільній адміністрації. Між ними були такі, що мали знайомих українців з часів студій у німецьких університетах і вони без труда могли постаратися, щоб випозичити з польських архівів якісь документи неполітичного значення, ніби для потреби своїх «Штелле». ⁵⁴⁾ А вже напевно міг про те постаратися полк. Р. Сушко через своїх знайомих у військових колах, а мав він їх багато. Це була б для них дрібниця.

До таких розслідувань фотографії не вистачали, конче потрібно актів, що з них пороблено фотовідбитки.

Своїх документів, тих, що з них пороблено фотокопії, диверсанти не могли передати, бо після експертизи всі їхні звинувачення трісли б, як миляна банька.

⁵⁴⁾ Станиця, уряд.

ВИСНОВОК

Аналіза інших подібних польських документів, *оригінальних*, з міністерства внутрішніх справ і з львівського та тернопільського воевідств показала, що передані до Револьюційного Трибуналу ОУН фотокопії зроблено не з *оригінальних, тільки підроблених документів*. Тим пояснюється теж, чому вставлено в них дуже короткий зміст і відбитку тільки фронткових сторінок. Підробляти документ довшого змісту було б трудно для людей, що не працювали в польських урядах, не мали з такими паперами діла роками, не звикли до стилю канцелярщини і до канцелярійної рутини. Підробляти відворотні сторінки було дуже небезпечно з причин, що на них вказано вище, при обговорюванні документів з Заліщик. А крім того, фальсифікатори не могли знати всіх прізвищ різних начальників відділів, референтів і т. п., що підписували документи. Підпис міг бути нечиткий, але завжди над ним або під ним було надруковане машинкою повне прізвище і службовий ступінь того, хто підписував. При підроблюванні довшого документу з усіма дописками, завагами, передаваннями й відсиленнями на кожному кроці чигала небезпека зробити один фальшивий крок — і вся будівля провалилася б. Хто як хто, але польський прокурор при столичному суді найліпше хіба знається на таких справах, він бо день за днем і рік за роком у судових процесах з різних ділянок життя частіше як хто-небудь слідкує за ними. З природи його професії в нього на те загострений нух і проникливе око.

Зацікавившись по війні справою документів проти Ярослава Барановського, він уже з першого відруху правильно їх оцінив:

«Одне певне — пише прокурор Желенський — хто знав техніку урядування польської влади безпеки, не міг би й думки допустити, щоб така важлива ревелация могла знайтися в звіті суспільно-політичного відділу воевідства і щоб того роду документ висилано до староства. Наївна незручність такого оповідання аж надто впадає в очі. Тільки дуже недосвідчені молодики могли пускати в світ таку легенду.»⁵⁵

⁵⁵) Władysław Żeleński: «Jeszcze o zabójstwie Pierackiego i rozrachunkach polsko-ukraińskich», «Instytut Literacki», «Zeszyty Historyczne», Zeszyt 36, str. 147, Paryż 1978.

У варшавському процесі за вбивство міністра Броніслава Перацкого, що відбувся в часі, коли Ярослав Барановський став членом ПУН і секретарем ПУН і де головним звинуваченим був Степан Бандера, представниками звинувачення виступали: начальник прокурор варшавської апеляційної округи д-р Казімерж Рудніцкий і віцепрокурор варшавського окружного суду д-р Владислав Желеньский. Завданням вони поділилися так, що Казімерж Рудніцкий затримав загальний нагляд над обвинуваченням, а на долю Владислава Желеньського випало зладити акт обвинувачення і перевести доказ вини підсудних. Характер і завдання цього процесу визначили найвищі державні політичні чинники, а прокурори й суд мали тільки це виконувати.

У задумах політичної польської державної верхівки процес мав:

1. Здискредитувати ОУН в очах зовнішнього світу.
2. Зламати морально силу ОУН.
3. Розложити морально-політично українську суспільність.
4. Очорнити й опоганити весь український визвольний рух і взагалі самостійницькі змагання українського народу.

Доказати вину підсудних за становища польського кримінального кодексу не було трудно. З тим упорався б перший-ліпший провінційний прокурор, бо підсудні в більшості або самі призналися до участі в Організації Українських Націоналістів, або ще й засипали своїх товаришів. Коли ж мова про самий атентат, то його безпосереднього виконавця не зловлено. А помічників чи ближчих або дальших співучасників чи посередніх винуватців може не всіх засуджено б у звичайному, кримінальному процесі — це показалося хоч би в тому, що апеляційний суд декому злагіднив кару, а деякі закиди їм зовсім відкинув. Але серед громів і блискавок морально-погромницької атмосфери в варшавській судовій залі найкращий і найзручніший оборонець не міг би довести до звільнення тих, що на них польський репресійний апарат зганяв свою злість і посадив на лаву обвинувачених для заспокоєння шовіністичних настроїв польської публіки, що черпала своє знання про українців з україножерної польської преси.

Тяжчим було завдання прокурора Желеньського, коли взяти до уваги політичну сторінку, хоч він постійно від неї відпекувався. Що і скільки знав він про українців? Як людина освічена, може перечитав щось тут і там з польської політичної літератури, авжеж, написаної під польським кутом бачення. Як прокурор, міг поцікавитися деякими українськими політичними процесами, і знов же тільки в на-світленні польської преси, крім одного «Роботніка», бо той подекуди старався як не зрозуміти, то принаймні послухати по засаді «авдіатур ет альтера парс». ⁵⁶⁾ Міг перечитувати в пресі сеймові й сенатські дебати, де промови українських послів і сенаторів подавалися не повністю, тільки в уривках, що їх підбирали польські редактори. А вже що й казати про такі речі, як українська історія, культура, література і т. п. Без ніякого зневажливого наміру зарискуємо твердженням, щодо поставленого прокуратурі завдання в цьому процесі, якщо йдеться про знання т. зв. українського питання, був він — політично — не скажемо зовсім непідготованим, тільки мало й односторонно ознайомленим. Йому доставляли з поліційних, розвідних та й інших подібних архівальних матеріалів або тільки протиукраїнські, або старанно підбирані речі, щоб не збився з визначеного шляху. Він запитував, чи пак відбував наради й конференції з усякими «знавцями», виключно з репресійних, на боротьбу з українцями і на польонізаційну політику наставлених «референтів», або щонайвище мав — у періоді підготовки політичної платформи обвинувачення, — діло з такими «об'єктивними» особами з польського урядового світу, що польську поставу до українського, чи пак «руського» народу, або просто «людности південно-східніх воєвідств» оправдували впертістю тієї людности, що об неї «розбиваються всі добрі наміри» державної польської влади.

Тому не диво, що як його акт обвинувачення, так і ціла поведінка в ході процесу, спільно з трибуналом намагалися не допустити не то до якоїсь «демонстрації» в ході процесу — що було б до певної міри зрозуміле — але навіть до спокійних і речових вияснень. Завершенням оплюгавлювання націоналістичного руху та його Проводу була його прикінцева промова в тих уступах, де він обсмівав та обкидував болотом пориви душі української молоді, не тільки підсудних. Це не мало нічого спільного з «об'єктивним прямуван-

⁵⁶⁾ З латини: слід вислухати теж противну сторону.

ням до вияснення матеріальної правди» і застосуванням до того навіть постанов польського кримінального кодексу.

Минуло кілька років і прокурор Желенський знайшовся на еміграції, так само, як і ті, що над їх головами вимахував він огненним мечем свого слова в варшавському палаці Паца при Мйодовій вулиці, і що їм удалося пережити тюремну смуту і страхіття другої світової війни.

І що він бачить? Вони, їхні старші й молодші брати, товариші, що вросли в український націоналістичний рух, борються далі, вже не тільки проти Польщі, як це він постійно підкреслював на процесі, бо давньої Польщі вже не стало. Борються по обох боках кордону. Він з цікавості слідкує за долею своїх колишніх підсудних і не може промовчати, наприклад, героїської постави наймолодшої колись зо своєї лави обвинувачених. *Поволі починає він глядіти на цей світ своїх противників не крізь окуляри «знавців», тільки власними очима*, формувати свої погляди не на поліційних звітах, тільки на власних спостереженнях.

Не можна з певністю сказати, що спонукало його, поза тим, що подане в передмові, написати книжечку «Zabójstwo ministra Pierackiego». Однак сам факт, що здав її до друку не в центрі польського видавничого руху в Лондоні, заско-рузлому в атмосфері «старої дати», тільки до видавництва «Instytut Literacki» в Парижі, де друкують у журналі «Культура» часом українських авторів і що має дуже багато своєї читачької публіки серед українців, — говорить сам за себе. Бо це видавництво заступає думку зближення українського й польського народів у смертельній загрозі від східного колоса.

У тій книжці прокурор Желенський у багато дечому відступив від способу представлення процесу за вбивство міністра Перацкого, а навіть, може мимоволі, виявилися в нього деякі сумніви щодо правильності тогочасної постави Польщі до українців.

У зв'язку з тим бандерівський «Гомін України» з Торонта у статті Петра Терещука п. з. «Прокурор у власному дзеркалі» полемізував з прокурором Желенським, піддаючи критиці — доволі недолугій і не завжди логічній — деякі тези і твердження книжечки «Убивство міністра Перацкого», і — м. і. — при якійсь справі натякнув на Ярослава Барановського, як на інформатора польської поліції, спираючи своє твердження на інформації знайомого поляка з Торонта, редактора польського тижневика і кореспондента паризької

«Культури» Бенедикта Гайденкорна. Цей Гайденкорн мав йому показати листа журналіста Ришарда Враги⁵⁷⁾ з 21 серпня 1958 року, де він висловив думку, що обидва брати Барановські — Роман і Ярослав — були подвійними агентами, польськими і советськими.

Тому, що це зачіпало в дечому теж прокурора Владислава Желеньського, він узявся сам за перевірку, хотівши твердо стояти на ногах.

І ось до яких сенсаційних вислідів довело це польське слідство.

Прокурор Желеньский знав особисто капітана Ришарда Незбержицького, колишнього шефа східного реферату в II Відділі Головного Штабу. По війні його опанувала шпигуноманія — Желеньский окреслює це словом «еспіонітис»: у всіх він підозрівав советських агентів. Цей тип людей нам відомий, не бракує їх і в українців. У Франції звинувачував він у тому одного з визначних польських письменників, що недовго передтим вирвався з «людової Польщі»:

«Врага добачував у ньому підставленого агента і з маніякальною впертістю, без жодних даних, абсолютно неслухно оскаржував його наліво й направо і навіть переслідував перед американцями.»⁵⁸⁾

Тому думка Враги про Ярослава Барановського видалася йому підозріла.

Зв'язався він з Гайденкорном. Цей потвердив, що дійсно говорив з Петром Терещуком і показував йому листа від Враги, але не має його, листування не зберігає, по якомусь часі того листа викинув.

Прокурор Желеньский попросив листовно інформацій про те в полк. Маєра, колишнього шефа капітана Незбержицького, — що відійшов зі служби після поразки Польщі в 1839 році, — і полк. Маєр дав йому в листі з 22 червня 1975 року таку відповідь:

«Про те, щоб Ярослав Барановський був подвійним агентом не маю жодної відомости. Не міг її мати і капітан Незбержицький. Українські справи УВО-ОУН не належали до його обсягу праці.»

Коли ж прокурор Желеньский переслав йому широко з'ясовані в «Білій Книзі» закиди бандерівців з воєнного

⁵⁷⁾ Псевдонім. Правдиве прізвище — Ришард Незбержицький.

⁵⁸⁾ Владислав Желеньский, цитований твір, стор. 148.

часу проти Ярослава Барановського, полковник Маєр відписав у листі з 18 грудня 1975:

«Цей матеріал цілковито вияснює справу Ярослава Барановського. Звинувачення його про контакти з нами є виразом внутрішньої боротьби в ОУН.»

Прокуророві Желеньському це не вистачало. Він шукав роз'яснень у представників польської поліції з довоєнних часів.

Першим, до кого звернувся, був Вацлав Жиборський, колишній начальник відділу безпеки в Тернопільському воевідстві, а за часів Броніслава Перацкого — начальник департаменту безпеки міністерства внутрішніх справ, опісля шеф політичного департаменту, що після смерті Броніслава Перацкого вважався першим заступником міністра внутрішніх справ і на тому становищі залишився аж до кінця 1939 року.

Вацлав Жиборський відписав листом з 22 червня 1975:⁵⁹⁾

«Якби мені хтось давніше заповідав, що стану в обороні людини, що — від зарання своєї молодості аж до зрадливо завданої йому смерті з рук власних товаришів зброї — так вороже відносився до польської держави і польського народу та діяв на шкоду всіма доступними йому засобами, — то я вважав би це або несмачним жартом, або провокацією. Але тепер, свідомий його діяльності і признання, що ним утішався у своєї зверхньої влади, не виключаючи самого Коновальця — а це утривалено в документах Сеника, — стверджую згідно з усією рішучістю, що Ярослав Барановський ніколи не був конфідентом-інформатором ані поліції, ані органів політичної адміністрації.»

А щоб забити останнього цвяха в скриню, прокурор Желеньський запитався ще про думку Миколая Доляновського, віцеміністра внутрішніх справ, що займав цей пост за часів Броніслава Перацкого і на коротко ще й потім, коли міністерство перейняв прем'єр проф. Леон Козловський.

Доляновський — недовго перед своєю смертю — висловився листом з 5 березня 1978 року:

⁵⁹⁾ Владислав Желеньський, цитований твір, стор. 148-149.

«Відкидаю здогад, начебто Ярослав Барановський, член кількоасобового Проводу Українських Націоналістів (ПУН) стояв на польських послугах. Якби так було, я *мусів би* зо свого уряду знати про те. Ніколи не дійшла до мене така інформація. Вправді ми не зле орієнтувалися в різних тенденціях, що виринали в оточенні Коновальця, але ніхто з найвищого керівництва Організації не став нашим інформатором. А втім, найкращим доказом того є різні замахы, що їх успішно виконала в Польщі ОУН — згадати б хоч про атентат на Перацького.»

Такі були висліди розслідування тієї справи, що їх переводив польський прокурор. Чи треба більш переконливого доказу? Нашими засобами і способами ми ніколи не змогли б видобути таких свідчень від найвищих представників польської військової і цивільної політичної розвідки.

Від себе прокурор Желеньський закінчує словами:

«Ці свідчення до решти демаскують звинувачення проти Ярослава Барановського. Терещук, публіцист організації, ⁶⁰⁾ додатково пробував запламувати його пам'ять ще звинуваченням ніби з польського боку. А посмертна реабілітація, що заперечує теж цей найновіший закид, приходить з польської сторони. Ярослав Барановський не був українським Азефом,» ⁶¹⁾ а тим самим не міг бути знаряддям ніяких здогадних польських інспірацій у найвищій владі ОУН. Може Петро Терещук здобудеться на те, щоб публічно схилити голову перед тим доказом правди, що боронить імени його земляка.»

Петро Терещук, хоч би й хотів, не може того зробити. Покарала його вища сила. Тому не виявляємо його назвища, бо не може він ані боронитися, ані каятися.

По світі ходять поголоски, що фальшивник документів проти Ярослава Барановського під кінець життя попав у

⁶⁰⁾ Бандерівської, тепер вона змінила назву на «Визвольний Фронт».

⁶¹⁾ Жид Єино Азеф, найбільший провокатор серед російських революціонерів перед першою світовою війною, член партії Соціалістів-Революціонерів. Провід партії, що складався переважно з російських жидів, хоч нещадно карав зрадників і донощиків з-поміж різних національностей царської Росії, але жидові Азефові дозволив спокійно вмерти природною смертю в Берліні.

нервовий розстрій під впливом докорів сумніння, перебував якийсь час у лікарні для психічно хворих, його звідти звільнили і скоро потім він помер. Справдилася стара мудрість, що кого Бог хоче покарати, тому розум відбере.

Не знаємо його особи, не знаємо прізвища — це все, що можна було довідатися і навіть того на 100% не можна потвердити, бо того не знаємо, тільки про те чули.

Особи, що це знають — мовчать. Може з уваги на його дітей, якщо він їх мав, а може з сорому, що своєю довгою мовчанкою прикривали найбільший вияв людської підлоти, що найперше позбавив чести а потім і життя невинної шляхетної людини.

Очманілим у шалі ненависти і розбещеним безкарністю — Голова ПУН заборонив якунебудь відплатну акцію *убивствами* — «хлопцям-молодцям» з бандерівської Служби Безпеки мало було смерти д-ра Ярослава Барановського. Свою ревність у «боротьбі за волю України» потвердили вони додатково вбивством його батька, о. Володимира Барановського. (Гл. «Додаток ч. 5.»)

ДОДАТОК Ч. 1

КОМУНІКАТ

Дня 11 травня 1943 року, коло першої години пополудні, впав на стійці Борця-Революціонера на бруку міста Львова, недалеко площі св. Юра, колишній член Української Військової Організації, піонер Українського Націоналістичного Руху на Західньо-Українських Землях, Генеральний Секретар та член Проводу Українських Націоналістів у роках 1935-1940, один з найближчих співпрацівників сл. п. Полковника Євгена Коновальця, довголітній політичний в'язень, відзначений срібною відзнакою Українського Політичного В'язня, довголітній дійсний, потім почесний Президент Центрального Союзу Українського Студентства, доктор прав і суспільних наук Ярослав Барановський на 37 році свого життя, замордований з-заду з руки скритовбивника револьвровою кулею в голову.

У розгарі праці, напередодні великих світових рішень понесла Організація Українських Націоналістів та україн-

ський нарід тяжку й незаступну втрату. З наших рядів вирвано підло й підступно людину твердого характеру, великих духових і моральних вартостей, бойовика-революціонера, талановитого організатора, непересічного державницького діяча і глибокий аналітичний розум. Убито зразкового націоналіста, що своєю двадцятилітньою працею поклав у визвольній боротьбі великі і тривкі заслуги.

Розкладові сили нашого життя спрямували саме на нього, як на остю організованого порядку й дисципліни, свої атаки проти Організації. Не хочачи своєю особою ускладнювати ситуацію, Ярослав Барановський уступає за своїх організаційних постів, але не кидає працювати індивідуально для визвольної справи, хоч як чорно відплачувалася йому людська злоба за його повне трудів, героїчне і плідне життя.

Убивник вийшов з того самого гурту, що має вже на сумлінні десятки підступно помордованих членів ОУН, а між ними сл. п. Олеляна Сеника-Грибівського й інж. Миколу Сціборського. Керманичі диверсії проти ОУН знову дали доказ відсутності в них усякої національної етики, політичного глузду та виявили перед усією українською громадськістю, що виконують ту саму роботу, яку на знищення Української Нації ведуть її вороги. Все здорове в нашій суспільності відсепарується від цієї роботи і ганьбою за таврує новий злочин.

Трагічна смерть Ярослава Барановського ще більше зміцнює нас у переконанні про правильність нашого шляху. Його кров ще більше зцементує ОУН та український нарід у боротьбі за здобуття Самостійної Соборної Української Держави, а нашого походу не спинять ніякі ворожі стріли в наші ряди.

Слава Україні!

Постій, 11 травня 1943 року.

Провід Українських Націоналістів

ДОДАТОК Ч. 2

СМЕРТЬ РОМАНА БАРАНОВСЬКОГО

Загальне переконання було, що Роман Барановський помер від сухіт у тюрмі св. Хреста коло міста Кельце. Хворів він довго, з тієї причини звільнено його передчасно з першого засуду на три роки за участь в УВО. Лікувався він у д-ра Богдана Барвінського, часто перележував у ліж-

ку, а на переломі 1928-1929 років пролежав більше місяця у батьків на селі.

Негайно по закінченні процесу в Самборі за вбивство Тадеуша Голуфка, що відбувався 14 днів у середині місяця вересня 1933 року, вивезено його до тюрми Св. Хреста, з найважчим режимом у Польщі. Було очевидне, що поліція постаралася про те з наміром позбутися його якнайшвидше з цього світу.

Перший український політичний в'язень, що бачив Романа Барановського в тюрмі Св. Хреста, був Василь Качмар, редактор «Українського Слова» в Перемишлі, засуджений на 5 літ в'язниці. Прибув він туди десь під кінець 1933 року, а найпізніше на початку 1934 року. За його свідченнями Роман Барановський був так ослаблений, що навіть не виходив на проходи, залишався в камері.

Скоро після того ред. Василя Качмара перевезено до іншої в'язниці. Приїхали інші, не всі їх прізвища нам відомі.

Чергову вістку про Романа Барановського в тюрмі маємо від Зиновія Матли, засудженого 8 листопада 1934 року на кару смерті з переміною на досмертну в'язницю. Десь так під кінець 1934 року його, ще з іншими політичними в'язнями, привезено до тюрми Св. Хреста і в своєму спогаді пише він таке:

«У келії ч. 20 ми застали таких в'язнів: Романа Барановського, Миколу Мотику, Василя Покотила, Івана Думку і Дмитра Кореня. Окремо треба згадати Сергія Пясецького, пізніше відомого польського письменника. Це колишній польський офіцер, йому замінено кару смерті на 15 літ тюрми... Там він почав писати свої повісті. Сергій Пясецький розказував, що Роман Барановський пропонував йому розповісти багато історій з життя українського підпільного визвольного руху для опрацювання в формі повістей, але він відмовився використовувати такі матеріяли.

Роман Барановський писав спогади. Він часто сидів за столиком і щось записував у великому та грубому зшитку. На початку 1935 року Романа Барановського забрали до в'язничого шпиталю і там він помер. Його записки, як казали в'язничні сторожі, відіслано до Варшави.⁶²⁾

⁶²⁾ Зиновій Матла: Володимир Нидза, «Гомін України», 28 листопада 1980.

Як довго міг прожити у в'язничному шпиталі Роман Барановський, хворий на туберкульозу від половини 1927 року, отже вісім років? До ніякої тюрми з легшим режимом його не вивезено, на те ж його і запроторено до Св. Хреста, щоб там віддав духа. А якби й вивезено, то не було в Польщі такої карної тюрми, де б не сиділи українські політичні в'язні і вістка про те скоро вийшла б поза в'язничні мури. Правда, могли його потримати трохи в лікарні і посадити потім в іншій камері, суворо ізолюючи від українських політичних в'язнів, та це мало правдоподібне. Раз він серед таких умов і в такому стані пішов до шпиталю — то звідти одна тільки дорога — на в'язничний цвинтар.

Справа виринала знову, зовсім несподівано, аж далеко по війні. Польський автор, Іво Вершлер, написав біографію Тадеуша Голуфка⁶³⁾ і там згадав про Романа Барановського, у зв'язку з тим, що в самбірському процесі 1933 року йому закидали співучасть у плануванні й убивстві Голуфка, писав таке:

«Роман Барановський, брат Ярослава, шефа розвідки ОУН⁶⁴⁾, студент львівської політехніки, найбільш правдоподібно член ОУН і разом платний інформатор поліції у Львові на послугах Омеляна Чеховського, згинув з рук поліциста при спробі втечі, коли ведено його зі слідчого уряду до в'язниці у Львові. Здається, що з того приводу варшавська централь мала претенсії до начальника відділу безпеки у Львові, Базильога Роговського, закидаючи йому, мабуть „навмисне усунення невідного агента і свідка”. Але на мою думку справа Барановського не висвітлена до кінця.»

Прокурор Желеньский теж пише, що Романа Барановського застрілено під час намаганої втечі, коли супроводжав його поліцист зі слідчого уряду до в'язниці у Львові, а Вацлав Жиборский у листі до Желеньського з 25 червня 1978 року згадує, що його приятель, начальник воєвідського відділу безпеки у Львові, мав з того приводу великі неприємності з варшавською централею, вона підозрювала його —

⁶³⁾ Iwo Werschler «Tadeusz Hołowko, życie i działalność», Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1984.

⁶⁴⁾ Це помилка. Ярослав Барановський ніколи не працював у розвідці, тільки в референтурах пропаганди й організаційній. В ОУН цілком не було розвідної референтури, тільки нанизу при бойових реферетах були місцеві т. зв. бойові розвідки.

неслушно — що навмисне усунув невідного агента і свідка.

Виглядає, що і Вершлер і Желеньский користали з одного й того самого джерела інформації, але ані один, ані другий не подає, звідки це взяли, коли саме це діялося і з якої саме причини варшавська централія слідчої служби мала підставу вважати Романа Барановського «невідним свідком і агентом».

Фактор часу можемо приблизно устійнити. Це мусіло статися після того, як Романа Барановського вивели з камери в тюрмі Св. Хреста до в'язничного шпиталю на початку 1935 року, бо тоді бачили його востаннє українські політичні в'язні, що разом з ним сиділи в тій камері.

Централія політичної поліції — іншими словами відділ безпеки у міністерстві внутрішніх справ — кваліфікувала Романа Барановського, як «агента» і «свідка» з якоїсь причини «невідного» для Базиліо Роговського. «Агентом» він давно вже перестав бути, з моментом, коли переступив поріг в'язниці в березні 1932 року після вбивства поліційного комісара Еміля Юліюша Чеховського. Але «свідком»? У чому міг він зашкодити своїми зізнаннями Базиліму Роговському? Або наражати його на небезпеку до тієї міри, щоб він стався зігнати Романа Барановського зо світу?

Ці підозріння мала б висувати проти нього «централія», а в тій централії сидів Вацлав Жиборський, колишній начальник відділу безпеки Тернопільського воевідства і від початку 1934 року начальник відділу безпеки в політичному департаменті міністерства внутрішніх справ, той сам Жиборський, що в листі до Желеньського називає Роговського своїм приятелем. У світлі тих інформацій Базилі Роговський мав би бути начальником відділу безпеки Львівського воевідства в часі коли згинув Роман Барановський. Але ж відомо, що його давно вже перенесено зі Львова на інше місце, бо слідство за вбивство комісара Еміля Юліюша Чеховського провадив уже новий начальник того відділу, Маріян Соханський, разом з начальником Безпеки з міністерства Станіславом Кухарским, що спеціально в тій цілі приїхав з Варшави.

Це одна сторона справи. А друга — чому спроваджено Романа Барановського — тяжко хворого — до Львова у невідомій справі? Що нове міг він посвідчити по трьох роках? Приймим на хвилину, що дійсно треба було його в якійсь справі допитати. Свідка спроваджують на допит тільки тоді, коли вже відбувається судовий процес. Як довго слідча справа ще не скінчилася і належить до прокурора або слід-

чого судді — не спроваджують в'язня на допит з далекої в'язниці, тільки: а) коли це меншої ваги справа — допитує його хтось з поліції, що веде вступне слідство, т. зв. у Польщі «прокурорське розслідування», і їде до в'язниці. Приклад з мого власного досвіду: підготовляється негайний суд за напад на поштовий уряд у Городку біля Львова. Кандидатом на підсудного в ньому є Зенон Коссак. Коссак покликався на алібі: того дня на дві години перед нападом він був у мене на побаченні в тюрмі в Дрогобичі. Треба перевірити. Не спроваджують мене, цебто свідка, свідчити у Львові, тільки приїжджає поліційний агент зі Львова і допитує мене в тюрмі. А зі Львова до Дрогобича — рукою подати, продовж одного попудня можна в'язня привезти і відвезти. А по хворого Барановського їдуть 500 кілометрів, причому треба два рази міняти поїзд; б) коли ж справа важливіша і вже ввійшла в стадію слідства — їде допитувати слідчий суддя. З Варшави до Дрогобича приїжджав мене допитувати апеляційний слідчий суддя для справ виїмкового значення Скуржинський, що вів слідство у справі вбивства Голуфка. Їде суддя до в'язня, а не спроваджують в'язня з далекого місця до судді. Коли справа вже в процесі — тоді кличуть свідка, бо при його допиті мусить бути і прокурор, і оборона, і підсудний чи більше їх у спільному процесі. Свідка привозять теж тоді, коли має відбутися конфронтація.

До свідка на допит приїжджають, а не везуть його до суду, коли він хворий. У процесі за вбивство Тадеуша Голуфка мала зізнати свідок Кобринська, господиня мешкання, де жив Зенон Коссак. Вона лежала хвора, не могла приїхати до Самбора на процес, тоді виделегувано члена трибуналу Млинарського, він поїхав до неї і в присутності інших осіб допитав її, списав протокол та відчитав його на процесі.

А тут Роман Барановський — сотні кілометрів від Львова, настільки хворий, що його аж до шпиталю мусіли взяти — а в тюрмах з тим не спішається, як хворий — то здихай, і його витягають зі шпитального ліжка на довгу дорогу до Львова і не в судовій справі, бо допитують його в слідчому уряді, отже або в поліційній в'язниці, або в будинку адміністраційно-поліційної влади, бо слідчий уряд є частиною відділу безпеки в воєвідстві і звідти відводять до арештів. Відводять хворого пішки, хоч для таких справ або возили у Львові мотоциклом, або «кибіткою» цебто спеціальним автом для транспортів в'язнів. Авторів доводилося кілька

разів користуватися таким «засобом транспорту» і добре це він знає з власного досвіду.

За який злочин можна було додатково, три роки по процесі й засуді, підозрівати Романа Барановського? Його ж засуджено за все, що тільки могли йому причепити, бо конче хотіли його позбутися. Хіба не за вбивство комісара Чеховського? В тому часі вже було відомо, хоч не пригадую, чи проголошено явно в часописах, бо сидів тоді в тюрмі і діставали ми тільки один часопис «Діло», та ще й інколи з повирізуваними сконфіскованими цензурою місцями. Офіційно стверджено, що вбив Чеховського бойовик Юрко Березинський, він згинув у нападі на пошту в Городку 1932 року.

Але, глянувши на справу з того боку, відкриваються перед нами нові перспективи.

Під час процесу в Самборі по кулюарах шепталися дивні речі в українських, але й у польських колах. Та ще й пізніше не сходили вони з язиків спеціалістів від усяких сенсацій. А з них вийшли обриси версії, що з тими чи іншими відхиленнями ніколи не розвіялися, тільки призабулися.

На якийсь час перед своєю смертю Тадеуш Голуфко відвідав Львів. Був у відділі безпеки воевідства, говорив з Івахувом, як референтом у відділі українських справ. Виніс звітти якнайгірше враження і з тим не крився. Від'їхав до Варшави з переконанням, що методи й уся діяльність Івахува шкідливі для уряду й узагалі для всієї польської політики, його треба якнайшвидше відкликати. Ходили чутки, що Голуфко стане львівським воеводою, напевно прожене Івахува і при тій нагоді проведе ґрунтовну чистку серед зграї «знавців-дармоїдів», що спекулюючи на втриманні своєї необхідності на засиджених уже теплих місцях, продовжуватимуть фатальну для злагоднення міжнаціональних відносин у Польщі політику. Загрожений у своїй позиції Івахув постарався, щоб ОУН через зв'язки Романа Барановського з її дрогобицькими членами післала Голуфка «на небеса».

І дійсно члени ОУН убили Голуфка в серпні 1931 року, цілком непотрібно, через непорозуміння. Сьогодні вже знаємо, що Роман Барановський, хоч може продумував над тим, може переконаний про те, що це з його спонуки вбито Голуфка і задоволений з того був Івахув, — але не мав з тим нічого спільного.

Якимсь чином у Чеховського зродилося переконання, що при допомозі Романа Барановського він напевно викриє убий-

ників, може й похвалився тим перед Івахувом і в той спосіб і Барановський, і Івахув почулися zagrożені й обидва бажали, щоб Чеховський якнайшвидше перенісся «на лоно Авраама». І тоді, рятуючи себе, Роман Барановський або сам застрілив Чеховського, або вжив до того когось з членів ОУН, що знали його з давніше й були певні, що він далі відіграє якусь більшу роль в УВО.

Це фантастична історія, з одного боку — логічна, з другого — зовсім безглузда, але приваблювала до себе думку замотаним клубком сумнівів та підозрінь, а люди звикли думати, що — нема диму без огню.

Навіть автор цих рядків не виключав такої можливості, роздумуючи над нею в тюрмі, а мав до того більші підстави, як хтонебудь інший.

Комісара Чеховського вбито майже на тому самому місці, де на нього плянувався атентат в 1930 році. З доручення сотн. Головінського мав його виконати Роман Барановський. Справу вже давніше просліджено й обдумано на випадок, якби зайшла така потреба. Мало це статися після процесу за атентат на Східні Торги у Львові, де виявилось, як тяжко побивали і вишуканими способами тортурували більшість підсудних у тому процесі. Але саме тоді йшла реорганізація в націоналістичному русі, розділ ділянок праці, зміна на становищах у Крайовому Проводі УВО і це відкладено.

Влітку 1930 року Роман Барановський причепився до сотника Ю. Головінського, як реп'ях до кожуха, а при тому вміщувався у справу Бойової Референтури, що тоді звужувалася в ході реорганізації, поза плечима автора, що тоді ту реорганізацію переводив, і самого сотн. Головінського Роман Барановський викликав на зустрічі низових членів, критикував положення, а через те поставала дезорієнтація внизу і навіть деморалізація в деяких членів, а в жіночому відділі — просто обурення. Тоді сотник Головінський, хоч і як прив'язаний був до тих кільканадцять молодих хлопців, що входили до його «Летючої Бригади», — а одним з них і був Роман Барановський — але погодився, що Романа Барановського треба якось відсунути від втручання в ті справи, тим більше, що він далі хворів і з причини тієї хвороби рік перед тим Омелян Сенік-Грибівський звільнив його від організаційних обов'язків і казав іти на лікування. А що Роман Барановський увесь час домагався, щоб дати йому якусь «роботу» в Організації (тепер знаємо, що він старався за всяку ціну втриматися при активних колах Ор-

ганізації, щоб здобувати матеріали для поліції), то сот. Ю. Головінський доручив йому виконати відложений плян атентату на поліційного комісара, як відплату за поліційні побої, а потім він мав би критися, поїхати на якийсь час на Волинь, де його не знали і вкінці назад вернутися за кордон, щоб не заваджати тут порядкуванню справ. Він наказу не виконав, подавав різні причини, найважливішу — те, що першого разу було незручно, а потім Чеховський виїхав на відпустку. В міжчасі розшалілася саботажна акція, а до кількох тижнів арештовано наперед мене і тиждень пізніше Ю. Головінського.

В гарячому часі пацифікації, масових арештувань, безчисленних процесів і високих присудів ця справа забулася. Головінський не жив, я сидів у тюрмі — а ніхто інший про те не знав.

Прийшов самбірський процес і тоді показалося, що Роман Барановський увесь час тримав контакт з Юрком Березинським, що його знав ще з 1929 року. В ході процесу виявилосся, що Роман Барановський передавав Ю. Березинському й від нього отримував пістолі, стояв з ним у регулярному зв'язку і навіть — будиши вже конфідентом — уживав його до підготовки деяких акцій, хоч не мав до того права, але низові бойовики того не знали.

На тій підставі найперше мигнула в мене думка, чи це не Роман Барановський всунув свої три копійки в ту справу, а що більше я над тим думав, то більше приходив до певности, що Чеховський таки Романові Барановському завдячує свою смерть. Чи це було із вище з'ясованої причини, чи зо страху, щоб Чеховський своєю необережною поведінкою — про те навіть на процесі згадувалося — не здеконспірував його, а чи просто з помсти за те, що Чеховський, використовуючи його положення, виплачуючи йому гроші, казав собі виписувати посвідки отримання на два рази більші суми і надвишку ховав собі до кишені.

Як би там воно не було, але ланцюг фактів залізної логіки за тим промовляв: 1. Чеховського вбито на тому самому місці, де мав це зробити Роман Барановський. 2. Убив його Юрко Березинський. 3. Роман Барановський тримав сталий зв'язок з Юрком Березинським. 4. Березинський отримував від Романа Барановського револьвери і від себе теж їх передавав. 5. Роман Барановський видавав доручення, а Юрко Березинський їх виконував.

Понижче наведемо кілька місць з процесу в Самборі, де мова про ті речі. Подаємо на підставі звідомлень «Діла»,

а що старих річників тієї газети немає, хіба десь дуже рідко в мікрофільмах, то спрямовуємо читачів до книжки Зиновія Книша: «В сутінках зради», де зазначено сторінки з зізнаннями і Романа Барановського і свідків, що теж про те говорили.

Стор. 174: В лютому 1931 року Березинський, за посередництвом Степана Огородника передав револьвер Романові Барановському.

Стор. 179: Зенон Коссак познайомив Барановського з Михайлом Гнатовом. Пізніше Роман Барановський дав Гнатову револьвер, що його дістав від Березинського.

Стор. 201. Роман Барановський: Весною 1931 року довідався я від Березинського, що він має у Дрогобичі пістолі. Видобув я їх від нього, один дав Леву Криському, а той далі передав його Михайлові Гнатову. Другий револьвер, марки ФН число 109633 передав я Гнатову через учителя Музичного Інституту в Дрогобичі, Степана Огородника, дістав його назад у мої руки і 19 листопада 1931 року заміняв за набой та оправу до рушниці.

Стор. 210. Прокурор: Березинський був визначним членом?

Барановський: Яке він мав становище — не знаю.

Стор. 211. Прокурор: Сказали ви йому (тобто Чеховському) що дістали револьвер від Березинського?

Барановський: Ні, я вважав це дрібницею, що їх багато кожного дня в організаційному житті. Сказав тільки, що маю револьвер.

Стор. 212: «Березинський говорив, що під кінець 1931 року Роман Барановський, з котрим познайомився давніше, просив Березинського позичити йому два револьвери. Березинський згодився позичити свій власний, але під умовою, що найдалі перед вакаціями дістане його назад. Прийшло літо 1931 року, а Барановський револьвера не віддав. А вліті доручив Березинському перевести розвідку під Бригідками. Впоминався тоді в нього Березинський за револьвером, Барановський сказав, що вже його не має, дав йому при тій нагоді мішечок з гарматним порохом.

Голова Трибуналу: А що це за розвідка мала бути під Бригідками?

Роман Барановський: Націоналісти планували визволити з тюрми в'язнів, що ждали на процес за напад під Бібркою. На прохання Марусі Федусевичівної я мав перевести ту частину пляну, що відносився до зовнішнього оточення Бригідок і доручив це Березинському.⁶⁵⁾

Мусів Роман Барановський носити щось у собі, небезпечне для львівських «органів безпеки», може й сам про те не догадувався, як не підозрівають тепер свого стану люди хворі на «ейдс». І не терпілося їм виждати ще який рік, щоб сухоти догризли його в тюрмі, поспішилися постаратися йому про спішний квиток подорожі на другий світ.

Роман Барановський писав спогади, писав їх у *грубому* зшитку, отже треба було дещо часу, щоб його заповнити. У деяких в'язницях дозволювано в'язням тримати в камері тільки один зшиток, окремих аркушів паперу не давали. Треба було списати зшиток до кінця, здати його до «депозиту», де трималися листи, всякі особисті речі в'язня аж до його виходу на волю, і тоді він міг собі купити чи від рідні дістати другий зшиток. Так, наприклад, мусів д-р Юліян Вассиян писати свої ідеологічно-філософські етюди в тюрмі в Ломжі. Міг Роман Барановський щось там необережно написати, несвідомо з чимсь прозрадитися. Дуже правдоподібно, що за ним увесь час слідувала поліція, т. зн. за його листами до і з тюрми, якщо взагалі він щось писав, а вже напевно за записками-спогадами. І знайшла там щось, що припечатало його долю, спонукало спровадити його до Львова і там убити. Бо трудно повірити, щоб хворий на туберкульозу в'язень і до того по трьох роках у тюрмі Св. Хреста, та ще й правдоподібно скований — бо того вимагали урядові приписи при транспортах в'язнів засуджених, міг зважитися на втечу. Як йому тікати, коли він ледве ногами волочив? І вже по кількох кроках зловив би його поліцист,

⁶⁵⁾ Про цей плян поліція повідомила трибунал у процесі за т. зв. бібрецьку справу, тобто за напад УВО на амбулянс під Бібркою. Голова трибуналу відчитав короткого листа в тій справі, що нічого нікому не говорив, хіба на те, щоб справити враження на присяжних суддях, які то небезпечні люди сидять на лаві обвинувачених, що Організація навіть носить з намірами видобути їх з в'язниці. Гл. про те в книжці Зиновія Книша: «Дрижить підземний гук», Париж-Вінніпер, 1952.

або на його крик притримали б прохожі в середмісті, де завжди багато публіки? Та й куди йому тікати без centa в кишені, в місті вже цілком для нього чужим, бо відреклися від нього близькі і прокляли його пам'ять? А поліцист відразу стріляв, і то не на пострах, що повинен би найперше зробити одним пострілом, не щоб потрапити в ногу чи в сидницю й у той спосіб унеможливити йому втечу. Він *стріляв так, щоб убити*, ніби користаючи зі свого обов'язку поліційного конвоєнта. Знаємо ми ті «вбивства під час утечі»!

Все те відбулося так тихо і без розголосу, що коли автор півтора року пізніше вийшов на волю — ніхто про те не знав. Усі були переконані, що цей Юда-зрадник помер у в'язниці. А вбивство пострілом серед білого дня в центрі міста — це не аби яка сенсація, не пропустили б її ласі на такі справи газетні гієни. Коли ж мовчали, або може десь дрібним друком непомітно для читацького ока передали, то це мусіла поліція наперед добре обдумати.

Змушує до застанови тільки те, чому з тим зв'язане прізвище Базиліо Роговского, що в нічому не потурав Барановському в часі, коли той був конфідентом.

Все те сплітається в такий замотаний вузол, що його навіть Олександр Македонський не розтяв би своїм мечем.

ДОДАТОК Ч. 3.

При різних нагодах т. зв. «крайовики» з Галичини напали на ПУН, що він не допускав на вищі відповідальні позиції представників КЕ ОУН на ЗУЗ, а зокрема це діялося, коли членом і Секретарем ПУН став Ярослав Барановський. Навіть такий проф. д-р Лев Ребет, один з розумніших членів колишньої опозиції, коли вже покинув бандерівський табір, як більшість інтелектуалістів, щоб не задушитися в атмосфері капральського примітивізму, у своїй книжці «Світла й тіні ОУН» на сторінках 26 і 77 пише, що представники Крайового Проводу Габрусевич і Кордюк, «опинившись за кордоном, не потрапили до центрального апарату, а опинилися на підрядних позиціях». Ця згадка може потверджувати, що обидва вони мали такі амбіції, або теж, що їх відправлено за кордон з метою стати політруками в ПУН. Кваліфікаціями їх до того «центрального апарату» мало б бути те, що вони намагалися самостійно ставити

політичну проблематику свого терену. Не крилися з думкою, що на перешкоді тому стояв теж Ярослав Барановський, як зв'язковий ПУН до краю від 1931 року.

Про «самостійне ставлення політичної проблематики в краю» *незалежно від Проводу всієї Організації* була вже мова на іншому місці. Таке розуміння керівництва соборною організацією не кваліфікує, але скоріше дискваліфікує кандидатів на членів ПУН.

Тут хочемо спинитися *принципово* на справі доповнювання провідних кадрів ОУН.

Найперше треба ствердити, що і полк. Є. Коновалець, і ПУН постійно турбувалися потребою підготовки вищих кадрів. На кілька місяців перед арештуванням автора, полк. Є. Коновалець сказав йому, що роки плинуть, засновники революційно-визвольного руху старіються, треба розглядатися за наступниками і звертати Проводові увагу на молодих членів, що мають провідницький хист і твердий характер.

А ще перед тим, Крайовий Комендант УВО, сотник Юліян Головінський, реорганізуючи УВО після того, як Рада Амбасадорів признала Галичину Польщі, у 1924-1925 роках навіть до найбільш небезпечного діла — в бойовій діяльності — добирав цілком молодих хлопців і вперемішку з вояками, що звикли до свисту куль, поволі заправляв і їх.

У 1929 році — якщо не скоріше — О. Сенік-Грибівський, шукаючи співробітників для «Сурми» з *краю*, а не тільки на еміграції, знайшов і притягнув до співпраці цілком молодого члена, тихого і мало кому знаного в Галичині, він показався дуже добрим співробітником-кореспондентом і свого рода членом «редакційної колегії» як довго виходила «Сурма» і потім «Український Націоналіст».

Цей же О. Сенік-Грибівський притягнув під кінець 1930 року Ярослава Барановського, тоді 24-річного, до праці для ОУН, але довгий час чисто технічно-зв'язкового характеру. Хоч означення «зв'язкового» має характер якоїсь вищої категорії, відповідальнішої роботи, але по суті це була звичайна кур'єрська служба. Ярослав Барановський не нарікав, не ремствував і повних два роки вистояв на тому пості. Поволі підносили його до більш відповідальних завдань, але завжди *при* а не *у* ПУН. Його членом став Ярослав Барановський аж після майже п'ятирічної заправи в роботі. Мав тоді 29 років, досвід студентського життя на найвищому щаблі і на міжнародньому полі, як Президент ЦеСУС-а.

Десь у тому часі знайшовся за кордоном Орест Чемеринський (журналістичний псевдонім Ярослав Оршан), випускник журналістичної школи в Варшаві і рядовий член ПУН. Починаючи від найнижчого щабля, працював кілька років коло інж. Миколи Сціборського, члена ПУН і референта пропаганди. Претенсій у нього не було ніяких, нікуди сам не напрошувався, але виявився здібним і тямущим, виробився на блискучого журналіста, написав кілька добрих брошур, співпрацював у редакції «Української Пресової Служби», — одначе аж після II Великого Збору інж. М. Сціборський призначив його заступником, *у праці*, а не на позиції члена ПУН, референта пропаганди, бо не мав до того права. Вибираючись на схід, дав йому широкі повноваження в своїй ділянці, але референтом пропаганди назначив його аж О. Ольжич, як уповноважений Голови ПУН на український материк, після трагічної смерті інж. М. Сціборського. Скоро після того теж Оршана не стало на цьому світі. Орест Чемеринський теж був «крайовиком», бо аж до закінчення студій жив у краю і належав до націоналістичної ланки в місті своїх студій.

Таким же «крайовиком» був д-р Денис Квітковський. Але не галицьким, тільки буковинським. Його викликано до співпраці перед II Великим Збором і він працював у пресовому відділі Референтури Пропаганди інж. М. Сціборського, був редактором часопису УНО в Берліні, а членом ПУН став аж по війні, 1947 року.

Д-р Олег Кандиба (Ольжич) став наймолодшим членом ПУН під кінець 1930 років (народжений 1907 року), перейшовши перед тим працю в Тереновому Проводі в Чехо-Словаччині, висунувши думку про потребу Культурної Референтури, сам зібрав та zorganizував її співробітників і *мав готовий апарат, ще заки створено ту референтуру*. З ним співпрацювали й піддавалися його авторитетові люди, що могли бути його батьками. Роїлося там теж від дрібного молодняку. Всі вони не мали претенсій на те, щоб повчати ПУН, як треба «ставити політичну проблематику», *вони хотіли працювати для ОУН*, не дивлячись на «пости» і «ранги», і дійсно працювали, виконали величезну роботу, занедбану від років, точніше сказавши — від упадку державної самостійності України. Поїхали разом з Ольжичем в Україну 1941 року і мало хто з них пережив війну, згинув теж і сам Ольжич. З вишколеної групи пропагандистів інж. М. Сціборського не вернулося навіть 10%, величезні втрати

потерпіла й Культурна Референтура. Ніхто з них не нарікав на ПУН, що їх «не доцінювано», «замикано перед ними двері», бо члени ПУН нібито хотіли «за всяку ціну утриматися при владі».

Ще перед другою світовою війною, відсидівши два роки тюрми, виїхав за кордон Ярослав Стецько, колишній ідеологічний референт КЕ ОУН на ЗУЗ, а став ним тільки тому, що дійсного ідеологічного референта, Володимира Янова ⁶⁶⁾ арештовано і запроторено до Берези Картузької. Тодішній Голова КЕ ОУН на ЗУЗ просив ПУН забрати Стецька до себе, бо в краю не можуть собі дати ради з його претенсійними амбіціями. ⁶⁷⁾ Не зважаючи на таку «рекомендацію», ПУН на те погодився і дав йому важливе й почесне завдання програмової підготовки Другого Великого Збору. Не було жодних упереджень до Стецька, за кордоном його ніхто не знав, за виїмком, може, Ярослава Барановського або Нусі Чемеринської, а з того, що йому це завдання передано, випливає, що супроти нього не висувалися жодні застереження. Та не вина це Проводу, що Стецько не міг собі дати ради, бо за високо скочив. Що інше — писати статейки до «Бюлетеню Крайової Екзекутиви», а що інше — в гурті з досвідченими з такими справами й бувалими в світі особами — ставити програмові настанови Великого Збору, та ще й керувати всією роботою. І хоч Ярослав Стецько належав до тих, що — позичаючи слів у д-ра Лева Ребета — «самостійно ставили проблематику свого терену», то показалося, що вироблена на досвіді горішніх кімнат «Академічного Дому» і в Бригідках у Львові проблематика не вистачає, щоб її брати за підставу політичної стратегії і тактики всієї ОУН у соборному масштабі. Головну роботу виконав інж. Микола Сціборський, тримаючи себе в тіні і залишаючи ввесь «кредит» Ярославу Стецькові.

Після Великого Збору Стецько залишився в Італії і виконував якесь завдання в рефераті пропаганди на такому самому рівні, як Оршан, що теж хвилює лишився в Італії, і д-р Д. Квітковський у Берліні, — отже цілком не «підрядного характеру», аж до приїзду Бандери, що перемовив його назад до своєї групи. Видно, в Бандери були менші

⁶⁶⁾ По війні довголітній ректор Українського Вільного Університету в Мюнхені.

⁶⁷⁾ Автор читав того листа в Кракові 1940 року, коли інж. Сціборському передано матеріали, щоб зредагував «Білу Книгу ОУН».

вимоги, як у того Крайового Провідника, що висилав Стецька за кордон, або Стецько переконався, що нічим не може заімпонувати співробітникам ПУН і шукав собі публіки, що перед нею міг «заблиснути».

Ці приклади показують, що ПУН не замикався в собі і як тільки показався на овиді здібний і талановитий член з молодшої генерації, але не опанований манією великості і «ліпшезнайства» — притягав його до співпраці і знайомив зі справами, що їх він колись у власному імені і за власною відповідальністю буде виконувати.

Але ось виринули за кордоном два колишні Голови КЕ ОУН на ЗУЗ Івана Габрусевич (Джон, Іртен) і Богдан Кордюк (Дік, Новий).

Габрусевич був дуже коротко Головою КЕ ОУН на ЗУЗ, так само, як пізніше й Богдан Кордюк, а за ним Степан Бандера та всі інші, аж до війни. Пересічний час праці кожного Голови Крайової Екзекутиви тривав півтора року. У такому загумінку, як Галичина, трудно було довше втриматися в конспірації, не багато помагала й Волинь. Не було там великих міст, щоб можна в них законспіруватися так, щоб кожен не місцевий не впадав відразу в очі. Джон Іртен не надавався на провідника навіть на найнижчому рівні. Щонайвище міг би зайнятися якоюсь, не надто широкою засягу, ділянкою праці. Став ним з мусу, бо в даному менті не було нікого іншого, що міг би зайняти це місце. Степан Охримович помер, Богдан Кравців, Степан Ленкавський, Зенон Пеленський — сиділи в тюрмі. Сидів теж і Богдан Кордюк, але от-от мав вийти на волю, а коли б і вийшов, то якийсь час мусів би сховатися як вивірка в дуплі, не міг би просто з Бригідок іти на Голову КЕ ОУН, бо за такими «випускниками» якийсь час поліція пильно слідувала, стаючи їм на п'яти, і куди б він не йшов, завжди тягнув би «хвоста» за собою. Зенон Коссак жив майже в підпіллі, ніде не міг загірті місця, раз його зловлено й посаджено на три місяці, дуже скоро потім другий раз — тоді вже залишився на довше. Десь був Роман Шухевич, що, як сам на процесі зізнав, заактивізувався пізно. Між молодняком були здібні й ідейні хлопці, але їм треба було б ще щонайменше три роки здобувати досвід і політичне знання, щоб посадити їх на таке місце. Не стало їм на те часу, — заскоро пішли до в'язниці.

Трудно сказати, чого саме Джон-Іртен-Габрусевич поїхав за кордон. Дорога туди, звичайно, вела для тих, що їм

горіла земля під ногами, не мали іншого виходу, бо ждала їх довша тюрма. В даному часі на те не заносилося, бо більші бойові акції — атентат на Голуфка, експропріяція в Трускавці — вже минули, а до Городка ще не дійшло. Пізніше говорено — не відомо, скільки в тому правди, — що Івана Габрусевича *вислали* за кордон у ролі свого рода представника краю для інформування ПУН про крайові потреби й можливості. Якщо дійсно так, то гіршого представника трудно собі уявити. Як і на якому пості в «центральному апараті» міг би себе виправдати Іван Габрусевич? Мусів щось з ним зробити Ярій, як провідник німецького терену і зробив його зв'язковим до всіх, хто «приїжджав з краю», а потім зорієнтувався, що Габрусевич може йому придатися, і в 1940 році, а може ще й під кінець 1939 року, коли більшість членів ПУН ще не виїхала з Італії після закінчення II Великого Збору, вислав його до Кракова, як свого уповноваженого.

Автор знав Габрусевича від 1927 року до половини 1930, коли замкнулася за ним, цебто автором, не Габрусевичем, тюремна брама на довгий час. Тоді це була дуже ідейна і роботяща людина. Увесь свій час, усі гроші, що їх діставав з дому на студії, він зуживав на організаційні справи, а сам жив бідно. У товаристві був скромний і привітний, здавалося, всі були або готові були стати його приятелями. Але до ніякої керівної акції зовсім не надавався. На сходинах чи засіданнях трудно було зрозуміти, що саме він хоче сказати, речення йому не ліпилися в логічну цілість. У краю — це був Іван, а в Берліні стався з нього Урхан.⁶⁸⁾ Пихатий, зарозумілий, задирикуватий, з криком накидався на людей. Не вмів провести засідання з участю всього кількох осіб. Просто незрозуміло, що з ним сталося і чого його тримав коло себе Ярій.

Автор цієї праці знав теж Кордюка, з 1930 року, і потім трохи з тюрми. На волі — перед пацифікацією — це був жвавий і спритний молодий чоловік. Займався чимсь тоді у недавно створеній Крайовій Екзекутиві у Львові. Мав організаційний хист. Це він технічно організував Крайову Конференцію ОУН з участю двох членів ПУН і представників Крайової Команди УВО в підземеллях св. Юра весною 1930 року. Коли під час процесу Спілки Визволення України

⁶⁸⁾ Порівняння з опери «Запорожець за Дунаєм». («І як воно зчинилось так, що в турка я перевернувся, з Івана я зробивсь Урхан»).

плянувався у Львові атентат на советського консула з тим, що виконавець мав залишитися на місці і на процесі виступити з обвинуваченням советської політики в Україні, Богдан Кордюк добровільно до того зголосився, але полк. Р. Сушко, тодішній Крайовий Комендант УВО не погодився на те, як казав, Кордюк був конче потрібний у Львові до закінчення реорганізації націоналістичного руху на ЗУЗ. Засуджений у тому самому процесі, що й автор, осінню 1931 року, за приналежність до УВО, був старостою політичних в'язнів у Бригідках, успішно організував і перевів голодівку для прискіпшення слідства, наслідком чого кількадесят політичних в'язнів, що їх зовсім без потреби тримали в тюрмі, вийшли на волю. Отже мав усі дані — якби хотів — щоб підтягати його до праці на вищих щаблях.

Але по перше, він хотів виїхати за кордон, щоб студіювати. З того можна було здогадуватися, що хотів присвятитися науці, десь фахово працювати, не покидаючи зовсім співпраці з ОУН. Бо до сталої і виключної праці для ОУН не потрібно було *геологічних* студій; якби мав такий намір, напевно вибрав би іншу ділянку, що піднесла б його політичні кваліфікації.

А найважливіше — Богдан Кордюк *перейшов через організаційний суд*, хоч і за *відповідальність без вини*. І його знято з головства в КЕ ОУН, хоч зроблено це таким способом, щоб це сталося *не наслідком формального присуду Революційного Трибуналу*. Передано справу до вирішення полк. Євгенові Коновальцеві, як Голові ПУН, виконному чинникові в Організації, щоб таким способом *уникнути плями*, що її несе за собою навіть *найлагідніший присуд судового трибуналу*, і не замикає йому дороги до праці в майбутньому. Таке було виразне бажання полк. Є. Коновальця, що вже давніше обіцяв Богданові Кордюкові можливість приїзду на студії за кордоном і тепер пора дотримати обіцянки. Все відбулося просто так, що звільнено одного і призначено другого Голову КЕ ОУН на ЗУЗ. І це вже діялося тоді, коли трибунал закінчив свою сесію, його розв'язано й усі його члени вернулися до нормальних своїх організаційних зайнять.

Кожному ясно, що в такій ситуації, після слідства, організаційного суду і т. д. не водиться так, щоб замішані в таку справу особи відразу саджати на якісь відповідальні в Організації пости. Та й тих постів не було, хіба прийшлося б спеціально їх творити для таких цілей. А в цьому ви-

падку ще й тому, що Богдан Кордюк залишався, щоб студіювати і не відомо, як довго це затягнулося б.

І до всієї тієї справи Ярослав Барановський не мав спеціального відношення, слідство вів безсторонньо, з наказу вищої влади, а хоч засідав у трибуналі, то в тій справі, Богдана Кордюка, винесено одне тільки рішення — передано її в руки полк. Є. Коновальця.

Де міг працювати Богдан Кордюк уже пізніше, як доктор геології? Перш усього, мусів би покинути думку про якунебудь дальшу професійно-наукову кар'єру в ділянці геології. Припустимо, що хотів би на те піти, хоч дивно могло б видаватися, навіщо перед тим тратити роки на непотрібні до дальшої праці студії. Найбільш відповідний для його вдачі, здібностей і темпераменту був би організаційний реферат. Значить, треба б усунути діючого і настановляти нового референта. Бо хіба незручно було б робити його кур'єром у тому рефераті, так, як це два роки виконував Ярослав Барановський. Були б деякі завдання додатково в референтурі пропагандивній, але там уже працювали заправлені в роботі згадані попередньо члени і давати призначення тільки «про око» було б і недоцільно, і навіть для самого кандидата неприємно.

Кордюк вибрав собі місце сам — оприділився по стороні опозиції, ще заки міг — поза студіями — взятися за якусь організаційну роботу. Чи того дійсно сам хотів, чи тільки збіг обставин — він знайшовся в одному місці разом з Іртенем-Габрусевичем, що був його попередником в КЕ ОУН на ЗУЗ — так вирішив, не беремося вирішувати.

В кожному разі, з пізніших, уже з часів війни розмов з Ярославом Барановським, автор не чув ніяких нарікань на Кордюка індивідуально, була тільки мова загально про цілість, що згуртувалася довкола Ярого. А втім, Ярослав Барановський був маломовний і не любив розмов з наріканнями.

Обидва приклади д-ра Лева Ребета про недоцінювання двох голов КЕ ОУН на ЗУЗ не дають підстави до твердження, що «оточення» полк. А. Мельника за всяку ціну прагнуло «утриматися при владі».

ДОДАТОК Ч. 4.

У читачів могли б постати сумніви, чи справді аж така велика небезпека грозила б від бандерівців для того, хто виявив би, як то фальшувалися документи проти Ярослава Барановського.

Тепер, в упорядкованих відносинах мирного часу, тяжко було б виконати ту погрозу. Але на початку 1950-их років, коли від «бандерівців» відійшли «угаверівці», а до того ще й у Німеччині під окупацією, це вони зробили б без ніякого сумніву. Не тільки з помсти за те, що така заява перекреслила б усю *моральну підставу*, що нею пояснювали свою зраду і роль в розбитті ОУН, але теж, щоб відстрашити інших, що могли б викривати погані й жахливі речі в тодішньому бандерівському таборі.

Десь у тому самому часі зголосився до автора відомий йому з вигляду, але незнаний з прізвища чоловік. Приніс грубезний том усяких протоколів, звітів, записок і т. п. Служби Безпеки в Німеччині. Хто і з якою метою спрямував його до автора — не хотів сказати. Йому доручено дати авторові ті речі до *перегляду в його присутності*, робити відписи чи виписки, ставити питання за поясненнями. На них він або відповість, або й ні.

Тому, що обидві сторони увесь день працювали, а неділю він застеріг для себе вільну, можна над тим працювати тільки вечорами від 7 до 10 години. Таких томів мало б бути в нього 5 чи 6, з собою взяв він перший, що попався під руку, відносився до часу, коли до Німеччини почали приходити втікачі з УПА.

Автор набрав переконання, що це «двійкарі» хочуть бити бандерівців його пером, відомо ж бо було, скільки людей відвернулися від бандерівства, читаючи його брошуру «Бунт Бандери» і потім «Розбрат», хоч цей останній покищо був доступний тільки в рукописі. Власники архіву сподівалися, що на підставі такого дійсно надзвичайно сенсаційного матеріалу можна буде вдарити бандерівців не як батоном, але як люшненою. Але був ще час подумати, як використати ті матеріали, найперше слід було їх якомога більше зібрати, тож автор рішився скористати з такої несподіваної нагоди і робити дослівні відписи з важніших документів. Були там справи, що відносилися до підозріння про подвійну агентуру — цебто працю і для бандерівців і для большевиків — допити підозрілих за контакти з большевицькими агентами

на заході, звіти, отримувані через кур'єрів з-поза «залізної заслони», видавані на тій основі доручення дальшої праці, деякі критичні зауваження про надто велику легковірність Степана Бандери, його впертість і шкоди, що через те постали втратою зв'язкових, тому що діставалися вони до большевицьких рук якраз наслідком необережності Бандери і тому, що він особисто вмішувався в роботу розвідки й контррозвідки.

Були теж протоколи з упівцями, що перейшли на захід, показувалося з того, що деякі з них не хотіли визнавати зверхности бандерівського проводу над собою, деякі — особливо на заході, на польському терені, нічого не чули про Чупринку й довідувалися про нього аж у часі допиту. Їм там усе те пояснювали, деякі приймали це за правду відразу, деяких треба було переконувати, але були такі, що це заперечували. Ті вже більше світа Божого не побачили.

Все те діялося в катівні десь у Міттенвальді, може навіть у самому таборі. З пояснень людини, яка приносила документи, випливало, що його табір лагідніше відносився до таких «рефюзників», цебто заперечників — відмовників признати над собою бандерівську владу, хоч про самого Бандеру знали, бо про те на всі труби сурмила большевицька пропаганда.

Протоколи й інші папери не виглядали спеціально спрєпаровані для такого враження, все те розказував мій «гість» усно. Найбільше обтяжував Матвієйка, про нього ходили вістки, що він мав бути начальником бандерівської Служби Безпеки, жорстокий катюга, що ламав кості в ногах і руках своїм жертвам. Пізніше говорили, що він сам поїхав у місії за Сян, його перевербували большевики і пощадили. Про те згадуємо тільки мимоходом, бо це до нашої теми не належить.

Бувши певним, що ця «співпраця» потягнеться довший час, автор не спішився, щоб якнайбільше відписати, тільки щоб якнайточніше все описати і вяснити. Це тривало несповна місяць і потім нагло урвалося. Та людина уже не приходила. Спроби відшукати його не вдалися, бо автор нічого ближче про нього не знав, довідався про те далеко пізніше, аж по його смерті. Називався він Еліяшевський.

Тоді вже можна було устійнити, що він належав до Служби Безпеки в Німеччині перед виїздом за океан і правдоподібно теж був апаратчиком тієї ж Служби в Україні перед відворотом німців, по фаху мав він бути друкарем і

керівником однієї з підпільних друкарень у Галичині під час німецької окупації. Після розламу в бандерівському таборі опинився він, як виходить, в угаверівському середовищі.

Дехто з читачів напевно може собі подумати: що це має спільного зо справою Ярослава Барановського? Однак має, і то багато, хоч і посередньо, і зараз постараємося це виявити.

Відписані документи — з зазначенням, що з оригіналу, а що записано з усних доповнень і пояснень Еліяшевського — автор переписав на машинці, підписав своїм псевдом «Окунь» і передав до архіву Організації. Було це перед 30 роками і могло б уже забутися.

Останніми часами, у дослідях в зв'язку з жидівською напастю на українців, балтійців та білорусів, наткнувся автор на листа директора американської установи з тих років під назвою Office of Policy Co-ordination, Франка Г. Візнера. Ця установа займалася організацією, вишколом і підготовкою партизанки в Советському Союзі. Плянувала — в разі потреби — організувати партизанські осередки, щоб звалити советський уряд, якщо можливо — без американської інтервенції, а засобами до того мала служити пропаганда, економічна війна, саботажі й підривна діяльність. Діяла вона з рамени Департаменту Стейту, увійшла в зв'язок з німецькою розвідною організацією генерала Раймунда Гелена, що її він розбудував на східному фронті, запускаючи своїх розвідників з радіоапаратами далеко в глибину СРСР. Разом з нею і за порадою Гелена, вербувала до тієї роботи організації східноєвропейських народів за посередництвом Гелена, що вже мав з ними зв'язки й наладнану співпрацю.

До тієї агентурної служби завербував Гелен також Степана Бандеру і два рази підкреслює це в своїх спогадах. Один раз згадуючи про те, що агент КГБ Богдан Сташинський убив «політика» Лева Ребета і колишнього ⁶⁹⁾ «альянтського агента» Степана Бандеру, а другий раз, збиваючи поголовки преси в зв'язку зі смертю іншого свого агента, Чермака, що його розірвала бомба в поштовій посилці і що це начебто мало бути вислідом міжпартійних суперницьких емігрантських організацій:

⁶⁹⁾ «Колишнім» тому, що ці спогади писані вже після смерти Бандери.

«Ми знали, що як і Бандера, так і Чермак був одним з наших людей, так що в нас не було сумніву щодо того, хто післав йому цей дарунок поштою».

Цікаво, що хоч Сташинський ще перед тим убив Лева Ребета, але генерал Гелен не називає його ані «альянтським агентом», ані «одним з наших людей», тільки «політиком».

А щоб не було ніяких сумнівів ані виправдувань, наводимо дотичний уступ спогадів генерала Гелена з англійського перекладу, не маючи під рукою німецького оригіналу:

«A KGB agent Bogdan Stashynskyj turned himself over to the West-Berlin Police and confessed he had murdered two well known Ukrainian politicians. He had killed the politician Lev Rebet on Oktober 12, 1957, in Munich, and Stefan Bandera, a former *Allied agent*, leader of the anticommunist group OUN, which Stashinskyj had infiltrated four years before, on Oktober 1959 in the same city. He claimed he had carried out both assassinations on the direct orders of the Soviet KGB. He had shadowed both these targets for a long time in Munich on the orders of the KGB chief Aleksander Nikolayevich Shelyepin, and then finally disposed of them with a specially designed poison-dart pistol, which fired a capsule of hydrogene cyanide into the victim's face, poisoning him immediately...

Shelyepin had personally bestowed the order of the Red Banner on Stashinskyj for those deaths.

...There were numerous skeptical reports. The consensus was, that the peaceloving Soviet Union could not have been responsible. The deaths of Bandera and Rebet were now believed to have been unnatural ones, but they were comfortably labeled the obvious outcome of «internal popower struggles within the émigré organizations», as in a similar case in which the exiled politician Czermak had opened a parcel, addressed to him at a Munich post office and been blowed up by the bomb it contained. We knew that, like *Bandera*, Czermak was one of our men, so we were in no doubt as to who had mailed this present to him». ⁷⁰⁾

⁷⁰⁾ «The Service, memoirs of General Reinhard Gehlen», translated by David Irving, Public Library, New York, 1972, pp. 240-241.

Візнерові вдалося переконати тодішній американський уряд, що «нацистів» уже нема і вони не творять ніякої небезпеки для Америки. Якщо колинебудь з'явиться для неї якась небезпека, то тільки від большевиків, тому заздалегідь треба сипати оборонні вали проти них, а до того треба притягнути не тих, що знають большевизм з книжок чи з подорожей туристів або дипломатів, тільки тих, що пережили його благодать на власній долі.

Установа ОРС розрослася в могутню організацію, що під кінець свого існування, в 1952 році, мала около 4000 агентів з бюджетом 4,7 мільйонів доларів.

Як згадано, співпрацювали з нею бандерівці за посередництвом Гелена, бо це діялося на його території. І Гелен, і американська установа ОРС прикривали Службу Безпеки і запевняли їй повну свободу діяння, не лякалася вона нікого й нічого і не мала ніякого стриму у своїй діяльності.

Большевики старалися протидіяти тому скаргами в Америці через своїх жидівських союзників і тоді Візнер написав широкого звітного листа до уряду імміграції,⁷¹⁾ з одночасним звітом до Департаменту Стейту. На тій підставі скреслено ОУН зі списку організацій, що їх членам заборонено іммігрувати до ЗСА.

Подаємо з того листа уривок, де він виправдує Службу Безпеки, а пишемо в мові оригіналу, англійській, щоб не могло бути ніякого сумніву чи непорозуміння щодо його змісту:

«Although the SB (torture squad) is known to have extra-legal methods while interrogating or investigating suspected Soviet agents, there have been few cases to date, where it was possible to pin specific criminal activity on any individual belonging to SB and take court actions. Since the SB kept elaborated files and conducted investigations on Ukrainians and Soviet agents of other nationalities, no serious attempt has ever been made by American officials to disband SB... Operating independently, the SB has upon occasions been more a headache to American intelligence than a boom. Nevertheless, a highly nationalistic Ukrainian political group with its own security service could conceivably be a great asset.

⁷¹⁾ Office of Immigration and naturalization.

Alienating such a group could, on the other hand, have no particular advantage to the United States now or in the war time».

В Українському найбільш зближеному до оригіналу перекладі, це звучить:

«Хоч СБ (torture squad) відома з того, що в допитах і слідствах проти підозрілих советських агентів користується позалегальними методами, але досі мало було таких випадків, щоб на їх основі можна закинути кримінальну діяльність якісь особи, що належить до СБ і почати судову справу. А тому, що СБ веде старанно акти проведених слідств проти українців і підозрілих советських агентів з інших національностей, американські урядові чинники не робили серйозних спроб розв'язати СБ... Працюючи незалежно, СБ інколи приносить американській розвідці більше клопоту, як користі. Тим не менше зрозуміло, що виразно націоналістична українська політична група з власною службою безпеки може бути дуже корисна.

З другого боку, знеохочувати таку групу не давало б ніякої особливої користі для З'єднаних Стейтів ані тепер, ані у воєнному часі». ⁷²⁾

Самі німці й американці передавали часом зловлених на кордоні упівців чи інших утікачів «до перевірки» в СБ. Не було це тайною для нікого, хоч ніхто того голосно не говорив, щоб не потрапити там, де козам роги правлять. Тому зрозуміло, що коли б знайомий д-ра Ребета в тому часі розкрив публічно таємницю фальшування документів проти Ярослава Барановського, негайно попав би до бандерівської катівні СБ, як «підозрілий за співпрацю з советською розвідкою», там би йому був аминь.

Але по ліквідації таборів «переміщених осіб» і великому їх відпливі на еміграцію, а тим більше на американському терені, українцям такі практики неможливі, вони ніколи не могли б безкарно користуватися такими установами, як Jewish Defense League, (Жидівська Ліга Оборони) з її бандитськими методами, і тут уже не було чого боятися.

⁷²⁾ John Loftus: «The Belarus Secret», edited by Nathan Miller, Arthur A.Knopf, New York, 1982, pp. 101-103.

ДОДАТОК Ч. 5

МУЧЕНИЦЬКА СМЕРТЬ

О. ВОЛОДИМИРА БАРАНОВСЬКОГО А. СВИДОЦТВО СОТНИКА ДМИТРА ГЕРЧАНІВСЬКОГО

Сотник Дмитро Герчанівський, член останньої Начальної Команди УВО, коли ще вона була у Львові, і потім першої Крайової Команди УВО у Львові працював лісничим у районі Крилоса коло Галича. За його словами, в тамошніх лісах гуляла Служба Безпеки, її жертвами впало чимало українських невинних громадян. Вони не могли спокійно глядіти на «геройські» подвиги есбістів, що так недавно ще браталися з енкаведистами, а тепер запивалися з гестапівцями — а в обох випадках виправдували це «тактичними заходами з наказу Організації», аж доки і на них не прийшов кінець.

Сотник Д. Герчанівський написав свідчення про ті події у письмовій формі в трьох примірниках. Один з них передав до УВАН, другий до Бібліотеки ім. Симона Петлюри в Парижі, а третій до архіву Організації Українських Націоналістів.

З довгих його власноручно написаних свідчень подаємо місце, де мова про смерть о. Володимира Барановського:

«Пригнобленого втратою двох синів — хоч одного з них вирікся — о. Володимира Барановського тримали в бункері в лісі під Соколом понад один тиждень (критикував підпілля, але докладна причина мені невідома), а потім застрілили його, як Гестапо стало над бункером, пізніше розбитим гранатою. Цей бункер показав конфідент Сокольський, молодий (не знаю його імені) з Сокола. А що він давав відомості теж і до підпілля — Гестапо його розстріляло».

Б. СВИДЧЕННЯ ДМИТРА ВИРСТИ З ГАЛИЧА

Дмитро Вирста, колишній член Української Військової Організації та політичний в'язень, учасник процесу в жовтні-листопаді 1931 року за напад на поштовий амбулянс під Бібркою, засуджений на три роки тюрми свідчить:

«У часі німецько-більшевицької війни жив я в Галичі, працював у тамошньому Кооперативному Союзі.

Пригадую, було це вліті 1943 року. Приїхав до мене о. Коновалець, парох сіл Курипова, Пукасовець і Острова. Від нього довідався я, що минулої ночі Гестапо зробило обшук в о. Барановського, потім його арештовано й кудись повезено.

Стало це великою сенсацією в районі Галича. Завіщо ж бо арештувати Богу духа винного старенького священика, що нікому не чинив лиха і тихо доживав віку на своїй парафії?

Почалися заходи, запити й інтервенції, на місці, в Галичі і потім у Станиславові. Гестапо спершу не звертало на те уваги, заперечувало, начебто з його доручення арештовано о. Барановського, але коли показалося, що це таки правда, дійсно люди в німецьких одностроях прийшли серед ночі і забрали з собою священика — зацікавився тим станиславівський відділ Гестапо.

Як там велося слідство — не знаю, Гестапо мусіло мабуть користуватися послугами своїх конфідентів. Допитували теж побережників з довкілних лісів і хтось з них запримітив стежку в лісі, що вела до бункера. Кілька днів пізніше Гестапо вже було на сліді. Говорено, що мав донести Поясик з Гробиськ — його хресного імени не знаю.

Тим часом вийшло на яву, що коли о. Барановський вернувся зі Львова, куди їздив на похорон улюбленого свого сина, д-ра Ярослава, був тяжко прибитий горем, мав нарікати на підпілля і навіть публічно з проповідниці висловився, що «ті бандити-бандерівці вбили мого сина.» Донеслося це до Служби Безпеки, що досить була сильна в тому районі, і це вона з помсти пірвала о. Барановського, перебравшись в однострої німецької поліції.

Такі вістки привіз о. Коновалець.

Тривало це може яких два тижні. А в серпні приїхало коло 10 вантажних авт, повних німецької поліції, промчалися через Галич і скрізь по дорозі забирали побережників. Поїхали в напрямі на Блюдники.

Прибувши під ліс, де знайдено бункер, оточили його звідусіль, але самі туди не йшли, висунули наперед побережників. У бункері на той час було всього кілька есбістів, здається три чи чотири,

точно не знаю. Коли побачили, що все пропало і нема виходу — вбили о. Барановського, потім два з них самі застрілилися, а одного чи двох зловили поліцисти живими. Зв'язали, кинули на авто і накрили брезентом. Отець Барановський, змордований і побитий, був тільки в сорочці й підштаниках. Усі — ще теплі.

Поліційна каравана рушила назад до Станиславова через Галич. Знову зупинилися, на ринку в Галичі коло ресторану, що його власником був Лепкий. Мав він, як казали, походити з села Синевідська Вижнього і перебував у Галичі ще з-перед вибуху польсько-німецької війни. По приході большевиків утік на захід, а після їх відступу знову вернувся і провадив ресторан. Жив у дуже добрих стосунках з Гестапо, уважали його співробітником німецької поліції. Погрожував немилим собі людям, його через те лякалися, а ще тим більше, що, як подекувано, мав він теж якесь відношення до Служби Безпеки. На превелике диво всього Галича, поліція, вискочивши з авт, умлівіч обставила ресторан, вдерлася до середини з крісами й гранатами в руках, усім казала піднести руки вгору. Першого вхопили Лепкого, зв'язали чи скували руки та поклали в авто. Забрали теж чимало інших, між ними секретаря староства ⁷³⁾ в Галичі. Їх у Станиславові допитували, потім випустили. Дісталось теж німцеві, «бецірксляндвіртіві» ⁷⁴⁾ Мюкке.

Були здогади, що один зо схоплених у бункері «сипнув» Лепкого й інших, бо відбувалося тоді багато арештувань в околиці та в сусідніх повітах.»

Венеція на Фльоріді — Торонто
1986-1987

⁷³⁾ Називався Василь Лисак, походив з Залукви під Галичем. У Галичі не було староства, тільки його відділ, «бецірк» з беціркско-місарем на чолі. Староство (Крайсгавтманшафт) було в Станиславові.

⁷⁴⁾ Начальник господарського відділу в «бецірку».

ДЖЕРЕЛА

1. «Біла Книга ОУН», Краків 1940.
2. Д-р Антонович Марко «Нарис історії Центрального Союзу Українського Студентства (1921-1945)», видання Українського Історичного Товариства, Мюнхен — Нью-Йорк — Торонто, 1976.
3. Ребет Лев «Світла й тіні ОУН», Видавництво «Український Самостійник», Мюнхен, 1964.
4. Макар Володимир «Берега Каргузька», спогади, Торонто, 1956.
5. Матла Зиновій «Володимир Нидза», «Гомін України», 28 листопада 1970, Торонто.
6. «Діло», щоденник у Львові, ч. 261, четвер, 5 жовтня 1933.
7. «Український Самостійник», тижневик, Мюнхен, ч. 5-6 (263-264) з 6 квітня 1955.
8. Żeleński Władysław «Jeszcze o zabójstwie Pierackiego i Instytut Literacki, Paryż 1973.
8. Żeleński Władysław «Jeszcze o zabójstwie Pierackiego i rozrachunkach polsko-ukraińskich», «Zeszyty historyczne», Zeszyt 46, Instytut Literacki, Paryż 1978.
10. Werscher Iwo «Tadeusz Hołowko, życie i działalność», Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1984.
11. Świątek Felix «Czy t. zw. Archiwum Senyka było autentyczne, czy też było to archiwum falsyfikatów?», «Dzieje Najnowsze Polski (1914-1939) T.IX, 1985 Warszawa.
12. Loftus John «The Belarus Secret», Arthur A. Knopf, New York 1982.
13. «The Service, memoirs of General Reinhardt Gehlen», translation by David Irving, Public Library, New York, 1972.

Інформації від окремих осіб (прізвища подані в поазбучному порядку): д-р Антонович Марко, Вирста Дмитро, сотн. Герчанівський Дмитро, мгр. Ленчицький Роман, д-р Маковецький Яків, полк. Мельник Андрій, інж. Темник Юліян, інж. Яцура Федір.

Використано теж пресові матеріали друковані в давніших працях автора: а) «Перед походом на схід», спогади й матеріали до діяння ОУН у 1939-1940 роках; б) «Розбрат», спогади й матеріали до розколу в ОУН 1940 року; в) «Дрижить підземний гук», спогади з 1930 і 1931 років у Галичині; г) «Голос з підпілля», розповідь Кривоноса; ґ) «З таємних документів польської окупації Західньої України».

ПРАЦІ ТОГО САМОГО АВТОРА
(під власним назвищем або прибраним —
Богдана Михайлюка)

І. ДРІБНІ БРОШУРИ

А. У СЕРІЇ «ЗА ЩО МИ БОРЕМОСЯ» — БІБЛІОТЕКА
УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛІСТА

- «Шануймо наше минуле, але не засмічуймо традиції».*
- «Природа українського націоналізму».*
- «Пояснення до програми Організації Українських Націоналістів».*
- «Міжнародне положення та українська справа».*
- «Організація Українських Націоналістів і Українська Національна Рада».*

Б. У СЕРІЇ «ПОЛІТИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНСЬКОГО
НАЦІОНАЛІСТА»

- «Що таке українська політична еміграція та в чому її значення».*
- «Які небезпеки грозять українській політичній еміграції та як з ними бореться ОУН».*
- «ОУН — сумління нації».*
- «Підбивна робота більшовиків у Канаді».*
- «Перший Листопад і український націоналізм».*
- «У тристаріччя Переяславського Договору».*

В. ІНШІ БРОШУРИ

- «Дванадцять портретів «великих людей».*
- «Справа Ярослава Барановського-Макара».*
- «Бунт Бандери» (чотири видання).*
- «Варшавський Договір у світлі націоналістичної критики».*
- «Сьогодні й завтра, думки націоналіста».*
- «Під знаком тривожного майбутнього, думки націоналіста».*
- «Євреї, чи жиди».*

Г. ПРАЦІ, ДРУКОВАНІ В ЗБІРНИКАХ І ЖУРНАЛАХ

- «Винниченко чи Петлюра» («Розбудова Держави»).*
- «Бойові дії ОУН у першому десятилітті її існування».*

Уривки з праці «Микола Міхновський — батько українського модерного націоналізму» («Самостійна Україна»).
«Від Варшавського Договору до Ризького Трактату».

Г. ЗРЕДАГОВАНІ ЛІТЕРАТУРНІ ЗАПИСИ

- «В яскині лева — українець у польському підпіллі» на підставі записок і матеріалів та інформацій Тадея Гордона (два видання).
«Говорить Підгір'я» — розповідь Володимира Мокловича, колишнього бойового референта Окружної Команди УВО в Станиславові.
«Один рік у Червоній Армії» — розповідь Івана Яцишина.
«Вогонь родиться з іскри», розповідь Степана Кассіяна (командира Карпа).
«Голос з підпілля», розповідь Кривоноса (Онуфрія Максимова).
«За чужу справу», розповідь Михайла Козія з Богданівки, повіт Скалат, його пригоди в большевицькому полоні та в польській армії генерала Андерса (два видання).

Д. ЗРЕДАГОВАНІ ЗБІРНИКИ

- «Над Прутом у лузі...» (Коломия в спогадах).
«Срібна Сурма», статті й матеріали до діяння Української Військової Організації, Збірник I.
«Срібна Сурма», збірник II (Початки УВО в Галичині).
«Непогасний огонь віри», збірник на пошану полк. Андрія Мельника.
«За честь, за славу, за народ!» Збірник у 50-річчя Української Стрілецької Громади в Канаді.
«На службі рідного народу», ювілейний збірник Організації Українок Канади ім. Ольги Басараб, у 50-річчя від заіснування (друга частина, від 1956 до 1980).
«На шляху по національній Єдності», п'ятдесят років праці Українського Національного Об'єднання Канади, ювілейний збірник, Т. I і II.

Е. «УСТРІЙ ОУН — ПОРІВНЯЛЬНА СТУДІЯ»

- «Історія української політичної думки, до кінця XVIII століття», популярний нарис.
«Дух, що тіло рве до бою...» (Юліян Головінський, Крайовий Комендант УВО).
«Дрижить підземний гук...» спогади з 1930-1931 років у Галичині.

- «На порозі невідомого», спогади з 1945 року (два видання).
- «Перед походом на схід», спогади й матеріяли до діяння Організації Українських Націоналістів у 1939-1940 роках, I і II частини.
- «Розбрат», спогади й матеріяли до розколу ОУН у 1940 році.
- «Б'є дванадцять», спогади й матеріяли до діяння ОУН напередодні німецько-совєтської війни 1941 року.
- «Справа Східніх Торгів у Львові».
- «Так перо пише», вибрані статті.
- «Власним руслом, Українська Військова Організація від осені 1922 до весни 1924 року».
- «На повні вітрила, Українська Військова Організація в 1924-1926 роках».
- «Далекий приціл», спогади з діяльності Української Військової Організації в 1927-1929 роках.
- «Погром у тюрмі» (масакра українських політичних в'язнів у Львові 1925 року).
- «Два процеси» (Станіслава Штайгера на підложжі діяльності української Військової Організації у Львові 1925 року).
- «Городок», (справа Василя Біласа і Дмитра Данилишина).
- «При джерелах українського організованого націоналізму».
- «ЗУНРО (Західньо-Українська Національно-Револьюційна Організація)» історично-політичний нарис.
- «В сутінках зради», убивство Тадеуша Голуфка на тлі зради Романа Барановського.
- «Піп Гапон», студія з революції 1905 року.
- «Смерть Станіслава Собінського», на тлі шкільного народобивства в Західній Україні.
- «На життя і смерть», сторінки з історії Української Військової Організації.
- «З таємних документів польської окупації Західньої України».
- «Далековидом по минулому», збірка спогадів та спостережень.
- «Варшавський процес ОУН на підложжі тогочасних українсько-польських відносин тієї доби».

Є. ПЕРЕКЛАДИ

Арнольд Тойнбі «Світ і Захід» («Українське Слово», Париж, 1955 рік, чч. 698-708.

Ж. ГОТОВІ ДО ДРУКУ

- «Відьмови», думи й роздуми з приводу жидівської напас-ти на народи Східньої Європи.
- «Жи́ди й Украї́на», українсько-жидівські взаємини від най-давніших часів до сучасности, Т. I. (до кінця XVIII століття).
- «Архів Сеника», історично-критична студія.
- «Будівничі комунізму в Європі», суспільно-політична студія.
- «Декалог українського націоналіста», до історії одного апокрифу.

